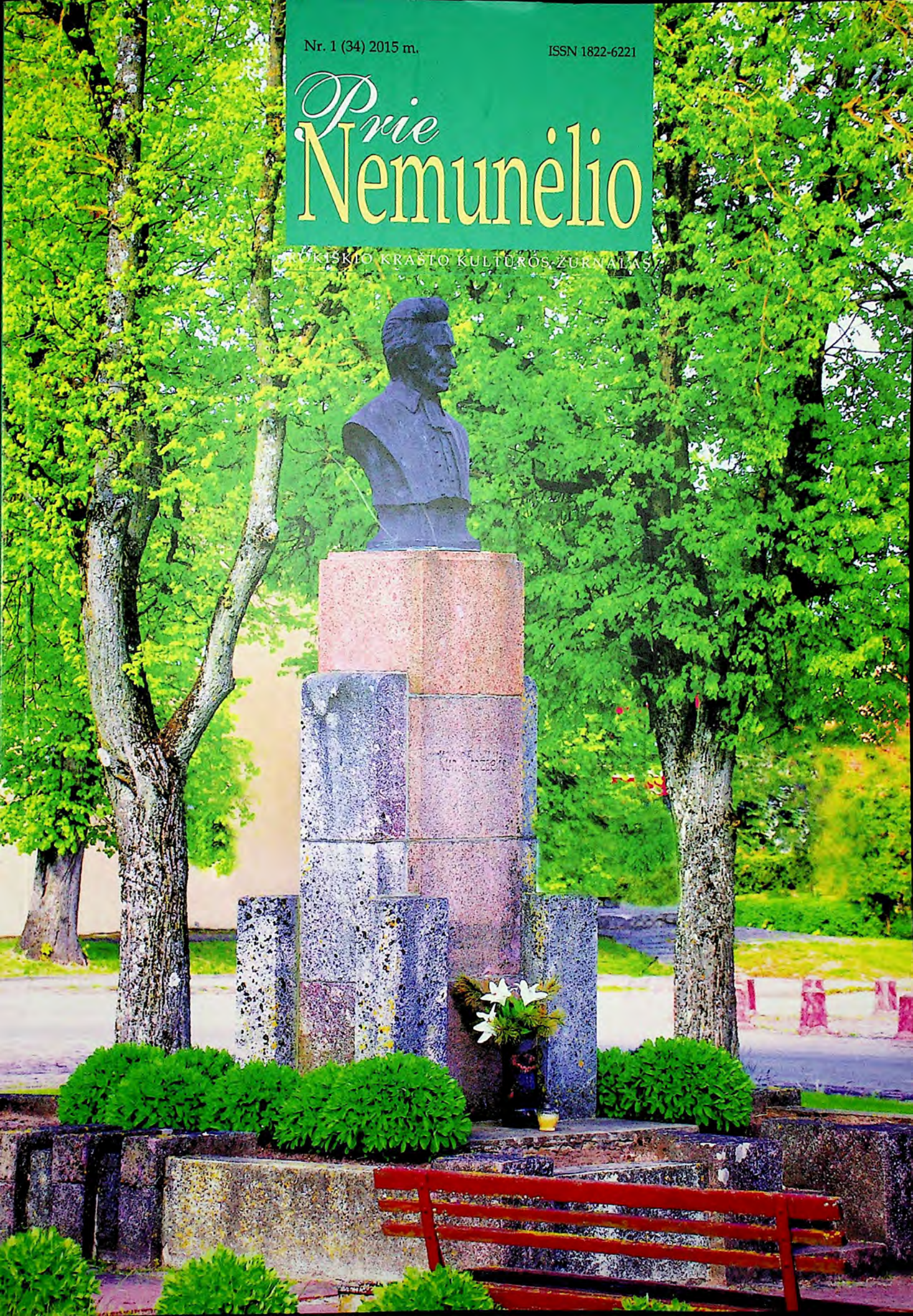

Nr. 1 (34) 2015 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKISKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

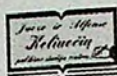

Rimvydas Pupelis, K ciklo „Pabudimas“, 2013-2015 m., popierius, akrilas, 150 x 200 cm

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (Metinė projekto
„Romuvos keliais“ parama – 5200 eurų)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)

Arūnas Augutis

Nida Lungienė

Violeta Melvydienė

Nijolė Šniokienė

Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo

Albinas Kuliešis

prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16

LT-42117 Rokiškis

www.rokiskis.rvb.lt

www.keliuociucentras.rvb.lt

El. paštas alicijam@rokiskis.rvb.lt

Telefonas 8 458 51502

Faksas 8 458 52656

Pirmajame žurnalo viršelyje –

Paminklas poetui Antanui Strazdui

Kamajuose. Skulptorius Antanas

Aleksandravičius. Nuotr. Albino Kuliešio

Ketvirtajame viršelyje –

Kamajų Šv. Kazimiero bažnyčia.

Nuotr. Albino Kuliešio

Išleido leidykla „Margi raštai“

Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.

ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –

prenumeruojamas leidinys.

Prenumerata priimama

„Lietuvos pašto“ skyriuose

Leidinio indeksas – 5729

Kaina: 6 mėn. – 2,95 EUR

12 mėn. – 5,91 EUR

Turinys

- 3.... DAIVA VILKICKIENĖ. Neeiliniai pasimatymai
- 7.... SALVINIJA KALPOKAITĖ. Vytautas Cinauskas – sudėtingo likimo poetas
- 11.... SIGITAS GEDA. Strazdas
- 18.... LAIMONAS INIS. Istorija apie grafo mielaširdystę ir amžiną Strazdelio kelionę
- 21.... VYTAUTAS VAJEGA. Rokiškio scena ir užkulisiai
- 36.... DANUTĖ BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ. Jolantos Stumbrienės (auto)-portretas pastele
- 44.... RITA VISKAITIENĖ. Netikėtas hobis – vertimas
- 50.... JUSTINA ZYMONAITĖ. Svajonės ir deimantai
- 51.... MARIJONA MIELIAUSKIENĖ. Svajonė atgyja medyje
- 56.... PETRAS BLAŽEVIČIUS. Kunigaikščio mįslė
- 60.... DANUTĖ KASTANAUSKAITĖ-KULBIENĖ. Eilės
- 62.... MIGLĖ MORKŪNAITĖ. Atspėti realybę ir pastebėti gyvenimo pateiktus atsakymus
- 63.... MARIUS GLINSKAS. Keli atminties blyksniai apie poetę Eleną Mezginaitę
- 65.... ALFONSAS KELIUOTIS. Atsiminimai apie Kiprą Petrauską
- 70.... DANUTĖ TUMONYTĖ-MAŽEIKIENĖ. Mano gimtieji Jurkupiai
- 72.... ARŪNAS AUGUTIS. Eilėraščiai
- 76.... REDA KISELYTĖ. Trys istorijos apie kunigo, poeto Justo Jasėno dovanotus leidinius
- 81.... GIEDRĖ SPUNDZEVIČIENĖ. Ar Etnografinių regionų metai padės išsaugoti tradicinę liaudies kultūrą?

A.: 15/92

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Bibliografijos informacijos ir
kraštotyros skyrius

Mieli Skaitytojai,

šiam žurnalo numeryje pristatome krašto istorinės ir kultūrinės atminties publikacijas, atverčiame bibliotekose saugomų žymių kraštiečių rankraščių puslapius, siūlome pluoštą atsiminimų bei grožinės kūrybos, kviečiame pasižvalgyti po krašto menininkų kūrybines studijas, supažindiname su žinomais krašto kultūros kūrėjais, meno puoselėtojais. Entuziastų, kultūros šviesuolių dėka šiandien skaitome autentišką Rokiškio liaudies teatro kūrimosi istoriją, prisiminimus apie neeilinę Lietuvos operos scenos asmenybę Kiprą Petrauską ir jo ryšius su Rokiškiu. Šiomet Lietuva mini kunigo, poeto Antano Strazdo 255-ąsias gimimo metines, todėl kai kurias žurnalo publikacijas ir iliustracijas skiriame mūsų krašte gimusiam ir dirbusiam Antanui Strazdui. Norėtųsi, kad šis dainius suskambėtų teatrų scenose, bažnyčių giesmėse, poetų eilėse, liaudies mene. Apie istorinę vieno paveikslo kelionę pasakoja rašytojas Laimonas Inis. Kituose žurnalo puslapiuose – poetų Vytauto Cinausko, Elenos Mezginaitės kūrybinių portretų akcentai, nuspalvinti kasdienybės, betarpiško bendravimo, sunkių likimo išgyvenimų bei potyrių. Mokytojo, aktoriaus Juozo Butėno biografija atskleidė grožinės literatūros vertėjo talentą. Etnografinių regionų metams įpusėjus, pasakojame apie Rokiškio muziejinių edukacines programas etnografinėse erdvėse: dūminėje pirtyje, klėtyje, kalvėje. Jurkupietė Danutė Tumonytė-Mažeikienė vaizdžiai ir su nostalgija aprašo gimtojo kaimo grožį: darželių gėles, medžių įvairovę. Meno puslapiuose – dailininko Rimvydo Pupelio tapybos darbų šiuolaikinis, ydų persmelktas pasaulis, su realybę atspindinčia simbolika ir atpažįstamais įvaizdžiais. Nejprastas, tačiau itin kūrybiškas dviejų menininkų – juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio – darbų pristatymas.

Už žurnalo koncepcijos plėtojimą ir įgyvendinimą dėkoju straipsnių autoriams ir leidinio fotografui Albinui Kuliešiui. Už bendradarbiavimą ir šeimos albumo fotografijas dėkoju Vermonto universiteto profesoriui Sauliui Butėnui. Ačiū kraštiečiai Justai Vajegaitei-Petronienei, leidusiai publikuoti Vytauto Vajegos rankraščius, aktorei Daliai Cinauskaitei-Verbylienei bei Elvyrai Cinauskienei už geranoriškumą ir pasidalytas mintis, Kauno miesto muziejui už sutikimą publikuoti M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejaus fotoarchyvo medžiagą.

Mieliems skaitytojams linkiu žurnale atrasti patrauklų, informatyvių tekstų, įdomų pašnekovų, pamatyti meno kūrinių spalvas, iliustracijų savitumą.

Su pagarba,

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Neeiliniai pasimatymai

DAIVA VILKICKIENĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja

„Yra žmonių, kuriais atsiskleidžia pasaulis: atsiveria ir virpa tol, kol žmogus sugrįžta atgal į žemę; 1986 m.“ (1).

*Su brangiausiais neatsisveikinu...
Mes, gyvieji, niekad nemirsime,
Mėnulveidžiai ir saulaveidžiai,
Į tikėjimą tyrą pavirsime.*

*Į tikėjimą, į tekėjimą
Į gaivaus dieviškumo srovenimą,
Nes mes einame kaip irėjome –
Ne į mirtį, o į gyvenimą.*

Algirdas Patackas

2015 m. balandžio pradžioje Lietuva atsisveikino su dviem Kovo 11-osios Akto signatarais – šių eilių autoriumi Algirdu Patacku ir pagrindiniu Sąjūdžio įkvėpėju bei vienu jo kūrėjų Romualdu Ozolu, kurio netektis palietė ir Rokiškio viešosios bibliotekos bendruomenę. Bibliotekos, kurioje jis ne kartą lankėsi ir dalijosi savo išmintimi, patirtimi ir ateities vizijomis.

Neeilinių pasimatymų su R. Ozolu „kaltininkai“ – Juozas Keliuotis ir jo „Naujoji Romuva“, brangūs Rokiškio krašto žmonėms ir darbais bei idėjomis artimi R. Ozolui, kuris J. Keliuotį laikė „viena iškiliausių Lietuvos XX a. asmenybių“ (1). Pasak R. Ozolo, Lietuva jo dar nepažino ir neįvertino: „Deja, jis dar

Filosofas Romualdas Ozolas.
Nuotr. Albino Kuliešio

tik mūsų sąmonės prieigose. Nors jo „Naujoji Romuva“ pakeitė Lietuvą“ (2). J. Keliuočio redaguota „Naujoji Romuva“ – reikšmingas prieškarinio leidinys, „nešęs Lietuvon Vakarų kultūrą; 2002 m.“ (1.1.). Pasak R. Ozolo, „bene ryškiausia viešoji pastanga užsiimti rašto kultūros kokybe buvo Juozo Keliuočio „Naujoji Romuva“ – modernaus, pasaulio kultūros naujovėms atviro lietuviškojo nacionalizmo tribūna. Dešimt jos fotografuotinio teksto tomų turėtų stovėti visose Lietuvos viešosiose ir mokyklų bibliotekose greta „Aušros“

ir „Varpo“ komplektų. „Naujoji Romuva“ kaip joks kitas leidinys parodė, ką reiškė Vakarų kultūros perėmimas ne primetamai kopijuojant, ne mėgdžiojant ją, o verčiant į lietuvių kalbos ir mąstymo lytis (3).

Pirmasis pasimatymas – 2006-aisiais, kai pirmą kartą į Rokiškį atkeliavo *Keliuotiškos Juozinės*, vėliau tapusios tradicinėmis. Tąkart Lietuvos kultūros ir meno festivalis vyko krašto muziejuje ir viešojoje bibliotekoje, kur tema „Į Europą su savo rakandais“ su rokiškėnais diskutavo Lietuvos menininkai ir filosofai. Savo nuomonę apie Lietuvos kultūros specifiką, išskirtinumą, patrauklumą ir vietą Europos kultūros terpėje *nuoširdžiai ir įtaigiai* išsakė aštraus, analitinio mąstymo politikas R. Ozolas. Kiekvienas ištartas žodis buvo filosofškai gilus ir politiškai argumentuotas, nes „politikas, kuris nesugeba būti filosofu – beviltiškas“ (1.2.), bet labiausiai atmintin įstrigo įspūdingi epitetai, skirti paprasčiausiam rūkui, tvyrojusiam lauke. Rūko įvardijimas „lietaus ašaromis“ liudijo juos ištarusio žmogaus kūrybiškumą ir literatūrinį talentą.

Kiekvienas pasimatymas su R. Ozolu paliko aukštos kultūros, svarios minties ir tiesaus žodžio žymę. 2007 m. *Juozapinių* šventėje Juozo Tumo-Vaižganto muziejuje, Kaune, bibliotekininkai pristatė Rokiškio krašto kultūros leidinį

Juozo Keliuočio vardo suteikimo Rokiškio viešajai bibliotekai dieną, 2007 m. rugs. 7. Iš kairės: filosofas Romualdas Ozolas, Rokiškio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja Daiva Vilkickienė, smuikininkas Tomas Strimaitis, aktorius Petras Venslovas, žurnalo „Naujoji Romuva“ vyr. redaktorius Andrius Konickis, Rokiškio viešosios bibliotekos direktorė Alicija Matiukienė ir Juozo Tumo-Vaižganto muziejaus vedėjas Alfą Pakėnas. Nuotr. Albino Kuliešio

„Prie Nemunėlio“, o signataras pranašavo viltį sulaukti tikrojo tautos atgimimo. Tokių jo filosofinių-politinių liudijimų esama ir daugiau: „Filosofo pareiga – ieškoti vilties. Politiko – viltį įgyvendinti; 2003 m.“ (1.3.).

Rokiškio viešosios bibliotekos darbuotojų viltis vadintis Juozo Keliuočio vardu įgyvendinta 2007 metais. R. Ozolas buvo vienas pirmųjų, pasveikinusių bibliotekos bendruomenę. Jis mielai sutiko Juozo Keliuočio 105-osioms gimimo metinėms skirtoje konferencijoje skaityti pranešimą „Juozas Keliuotis – lietuvių moderniojo nacionalizmo pradininkas“ (publikuotas Rokiškio krašto žurnale „Prie Nemunėlio“, 2007, Nr. 1.), kuriame J. Keliuočio nacionalizmą jis įvardijo kaip neįveikiamą slenkstį lietuviams. Pats R. Ozolas nebijojo savęs vadinti nacionalistu (mums šis žodis skamba vis dar šurpiai!): „Aš nacionalistas. Nacionalizmas, o ne kas kita yra mano jėgų šaltinis. O ką tai reiškia,

tegu aiškinasi kiekvienas pagal savo kvailumo laipsnį; 1994 m.“ (1.4.).

Visas jo gyvenimas, visi jo darbai, sprendžiant ne tik iš dienoraščio, persunkti nacionalizmo. Dar giliais sovietiniais 1986-aisiais jis rašė „Kai kas sako, kad nacionalizmas – tai akla meilė savo kraštui, savo tautai. Akla meilė yra šovinizmas, nesvarbu, kokios jo raiškos formos. Nacionalizmas yra pagarba savo tautai ir kitoms tautoms, gerbiančioms tavo tautą; 1986 m.“ (1.5.). *Lietuvių tautą, kuri buvo R. Ozolo gyvenimo savastis, „mirtina liga“*: Iš pagarbos tėvui kurį laiką save vadinęs latviu (motina lietuvi), visą gyvenimą jis „sirgo“ Lietuva, lietuvių tauta, kaip ir J. Keliuotis mylėjo Lietuvą ir „troško išvysti jos aušrą; 2002 m.“ (1.6.). „Didžiausias ir vienintelis mano troškimas – kad lietuviai pagaliau atrastų Lietuvą; 2006 m. (1.7.), – apie tai svajavo R. Ozolas. Lietuvos patriotas, nepalioves tikėti jos ateitimi ir galėjęs apie ją kalbėti būdamas net pavargęs.

Fotografas Albinas Kuliešis prisimena, kaip „po konferencijos Rokiškio bibliotekoje, kur teko fotografuoti kultūros žurnalui „Prie Nemunėlio“, paprašiau vilniečių grupės, kurioje buvo Romualdas Ozolas, pavėžėti iki Ukmergės. Įsitaisėm su Romualdu ant galinės automobilio sėdynės. Užsimezgė pokalbis apie renginį, bet greitai kalba pakrypo apie Lietuvos reikalus. Romualdas išsitraukė nedidelį bloknotą ir pradėjo užsirašinėti mano mintis. Diskutavom apie emigraciją, politinę padėtį, kultūrą – rodos, nebuvo temos, kurios nepalietėme. Romualdas beveik neatitraukė akių nuo bloknoto – vis rašė. Nepastebėjau, kaip praėjo laikas. Automobilis sustojo netoli mano namų Vilniaus gatvėje. Romualdas padavė man savo šiltą ranką ir nusišypsojo nuoširdžiai, gerumu dvelkiančia šypsena, pasakęs „iki susitikimo“. Deja, daugiau mums susitikti neteko. Tik dabar, Romualdui išėjus, sužinojau, kokį didelį lobį jis paliko, ir man garbė,

kad jo užrašų ir įrašų gausybėje yra ir mano mintis. Jis gyveno Lietuva, jis ją mylėjo, jis apie ją kalbėjo. Ji jo gyvenime buvo svarbiausia.“ Kaip ir jos žmonės, kuriuos R. Ozolas gerbė, dėl kurių gyveno ir kūrė.

Įsimintinas 2008-ųjų pasimatymas Baltame vakare „Kas lieka už manęs...“, skirtame šviesaus atminimo kraštiečio, poeto, vieno iš „Naujosios Romuvos“ atgaivinimo iniciatorių Vaidoto Daunio (1958–1995) 50-osioms gimimo metinėms. Tą baltą nuo šviesių minčių vakarą R. Ozolas kalbėjo, kad „tokie žmonės kaip Vaidotas – lemties paženkliniai“. Filosofo mintys, prasklendusios Papilės (R. Ozolo ir V. Daunio tėvų tėviškė) išnykusių sodybų vaizdais, stabtelėjusios ties Vaidoto svajomis atstatyti prarastą tėvų gimtinę ir laiką, fiksavo ryškiausią jo gyvenimo kryptį: tvirtai laikytis užsibrėžto tikslo, padaryti viską gerai nuo pradžios iki pabaigos. Tame kryptingame siekyje slypi gyvųjų mėginimas suvokti ir pateisinti absurdišką, bet ne beprasmišką V. Daunio žūtį. Noras suturėti aukštyn į dangų kylantį balioną, nespėjus pagalvoti apie galimas pasekmes – protu suvokiamas neįmanomas veiksmas, atėmęs gyvybę, bet ne tikėjimą. R. Ozolo nuomone, daugumą idėjų ir sumanymų Vaidotui pavyko įgyvendinti ir palikti ateities kartoms.

Balta vakaro spalva vyravo ir pristatant R. Ozolo knygą „Supratimai“. Autorius dalijosi supratimų pokyčiais, vykusiais per netrumpą 50 m. istorinių permainų laikotarpį. „Nepaleistos“ mintys, sustabdytos 1956–2006 m. dienoraščiuose, nugulė į svarią, baltą metafizinių apmąstymų knygą. Vakaro sąskambiai tarp juodos ir baltos, anot R. Ozolo, palikę apmąstymų paletę, tęsėsi išėjus į baltuojančio sniego dykumą. Dykumą, kuri dvelkia mirtimi, bet su gyvybės požymiais, su „pirmojo sniego šviesa; 2003 m.“ (1.8.)

Poeto, eseisto Vaidoto Daunio atminties vakaras „Skristi abiem sparnais“ Rokiškio Juozo Keliučio viešojoje bibliotekoje, 2010 m. Iš kairės: filosofas Romualdas Ozolas, poetas Aidas Marčėnas, žurnalo „Naujoji Romuva“ vyr. redaktorius Andrius Konickis ir Raimonda Daunienė. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos archyvo

„Mirtis yra dykumos gyvenimas“, 1964-aisiais užrašytos minties neįmanoma suvokti protu – tik nujausti ir interpretuoti. Arba filosofuoti: „Visi bijo mirties. Oėjimas į ją irgi gali būti didus. Kuriame žavesio gali būti ne mažiau negu mėnulio laidoj žiemos rytą. 1986 m.“ (1.9.)

Į pasimatymą 2009 m. Rašytojų sąjungos klube Vilniuje sukvietė J. Keliuotis. Diskusijose „Juozas Keliuotis – XXI a. intelektualinių ginčų objektas“, R. Ozolo manymu, kad ir kiek jų vyktų, viena tikrai

aišku: J. Keliuotis – išskirtinė asmenybė, kurios dar nepažįstam iki galo. „Filosofo Romualdo Ozolo manymu, kalbant apie J. Keliuotį kaip apie kultūros teoretiką, geriausia remtis jo paties žodžiais. R. Ozolas perskaitė ištrauką iš straipsnio, kuriame J. Keliuotis išsako neprihtarimą Antano Smetonos valdžios vykdomai kultūros politikai. Kad Lietuvos kultūra pakiltų, reikia ne vadinamųjų aukštesnių kultūrų partirties, bet gebėjimo išmokti mąstyti patiems“ (3).

Rašytojų klubo renginyje, 2009 m. Iš kairės: rašytojas Vytautas Girdzijauskas, Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos direktorė Alicija Matiukienė ir filosofas Romualdas Ozolas. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos archyvo

Kitas pasimatymas – tų pačių metų rudenį, minint kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ atkūrimo 15-ąsias metines. Savo pasisakyme R. Ozolas, lygindamas senąją ir atkurtąją „Naująją Romuvą“, pirmenybę atidavė J. Keliuočio leidiniui: „J. Keliuočiui eilinių žurnalo numerį išleisti kas savaitę buvo organiška būtinybė – tas pats kas kvėpuoti, o atkurtajai „Naujai Romuvai“ tokie tempai sunkiai įkertami“ (4). Iš R. Ozolo pasisakymo atmintin „įkrito“ tai, kad jis J. Keliuotį įvardijo „dvasios aristokratu“.

Į pasimatymą „Skristi abiem sparnais“ 2010-aisiais dar kartą pakvietė V. Daunio asmenybė, jam (po mirties) skyrus literatūrinę Juozo Keliuočio premiją. R. Ozolas šiltais žodžiais atsiliepė apie „Naujosios Romuvos“ bendražygį: „Vaidotas skaidriai jautė, tiksliai mąstė, aiškiai suprato ir – priedo – ryžtingai veikė. Ir liko prakilnus inteligentas, bendraujantis vienišius, aristokratinio idealizmo žmogus“ (5).

Paskutinis pasimatymas įvyko 2014-ųjų rudenį Lietuvos mokslų akademijos salėje, minint kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ atkūrimo 20-ąsias metines ir rokiškėnams teikiant literatūrinę Juozo Keliuočio premiją filosofui, rašytojui, visuomenininkui Arvydui Juozaičiui. Tokia sukaktis negalėjo praeiti be R. Ozolo, tačiau iš tribūnos negirdėjom jo išmintingo, taiklaus žodžio, nematėm sėdinčio ir priekinėse eilėse. Bet jis ten buvo, po renginio antrojo aukšto fojė vaišinosi sultimis ir, pamatę mus, labai apsidžiaugė. Pirmas įspūdis, kad žvelgė pavargusiu, priblėsusiu žvilgsniu, bet tokiu pat tiesiu, oriu ir garbingu. Tokie buvo ir keli jo ištarti žodžiai paklausus apie tai, kuo gyvena. „Esu gyvenimo paraštėse, esu tyloj, bet neištirpęs joje...“ – tas paslaptingas, palydėtas šviesios šypsenos atsakymas ir tik nujaučiama tylą, kuri sklandė aplink jį, šiandien yra atsakas

į visus tuo metu iškilusius klausimus. Toj tyloj galima išgirsti kadaise pasakytą ir šiandien „Supratimuose“ perskaitytą jo mintį: „Gera pasakyti gyvenimo vertą žodį. Dar geriau nugyventi žodžio vertą gyvenimą; 1978 m.“ (1.10). Gyventi tol, kol su savimi nusineša galingesnė už gyvenimo geismą jėga „<...> pajutus, kad virš tavęs ir tavy yra už visas tavo galias didesnė jėga, kurioje tu plūduriuji ir teki nežinion kartu su ja – ir viltingai nurimsti; 2006 m.“ (1.11.).

Romualdas Ozolas, 2007 m.
Nuotr. Albino Kuliešio

Žodžio vertą gyvenimą nugyveno gyva Sąjūdžio legenda tapęs aktyvus lietuvis mąstytojas, su kuriuo teko garbė bendrauti ir mums. Jis nepaliko abejingo nė vieno: kažkas galbūt pyko, keikė, kažkas palaikė ir mylėjo, tačiau gerbė. Buvęs „laisvojo šaulio pozicijoje“ (1.12.), R. Ozolas atpažįstamas nesumeluotu savo gyvenimu („klystant būti pačiam savimi – pirmoji dvasios stiprybės sąlyga; 1963 m.“ (1.13.) ir tiesos darbais. Garbingai atlaikęs okupaciją, R. Ozolas liko ištikimas Lietuvai visu

jam šioje žemėje skirtu laiku: „Aš manau, ištikimybės Lietuvai kriterijumi galėtų būti pripažinimas tų trijų dalykų: žemė neparduodama, istorija neperrašinėjama pagal užsakymą iš bet kokio savojo kampo ir kalba neišduodama nė viena raide <...> (6). Visų jo titulų ir darbų neįmanoma išvardyti – tai kada nors surašys istorija. Gaila, kad į istoriją mes nebespėjom įrašyti R. Ozolo kaip literatūrinės Juozo Keliuočio premijos laureato – neabejotinai jos verto.

Pabaigai noriu paklausti V. Daunio eilėraščio eilute „Kas lieka už manęs?“ ir atsakyti R. Ozolo posmu:

Lietuva

Yra dar vienas šventas žodis:

LIETUVA.

Many jo niekas nenutildys.

Jame – būties prasmė, gyvenimo
šviesa

Ir naujo atgimimo viltys. (6)

P.S. Už pasimatymus Romualdo Ozolo gyvenimo paraštėse dėkinga likimui, vedusiam Romualdo Ozolo, Juozo Keliuočio, Vaidoto Daunio asmenybių ir gyvenimo keliais, bei kultūros leidiniams „Naujoji Romuva“ ir „Prie Nemunėlio“.

Literatūra

1. Ozolas Romualdas. *Supratimai. Parinktos 1956–2006 m. metafizinio dienoraščio mintys*. – Vilnius: Naujoji Romuva, 2007, p. 313; 1.1. – p. 524; 1.2. – p. 219; 1.3. – p. 548; 1.4. – p. 370; 1.5. – p. 317; 1.6. – p. 524; 1.7. – p. 724; 1.8. – p. 581; 1.9. – p. 303; 1.10. p. 200; 1.11. – p. 727; 1.12. – p. 729; 1.13. – p. 21.
2. Ozolas Romualdas. Juozas Keliuočio – lietuvių moderniojo nacionalizmo pradininkas // *Prie Nemunėlio*, 2007, Nr. 1, p. 12.
3. Žukauskaitė Lina. Prisimenant Juozą Keliuotį, www.literatūra.lt
4. Muselė, skaldanti kalną ir dangų, www.mokslasplius.lt
5. Kelio ženklas // *XXI amžius*, 2009, Nr. 2 (1106).

Vytautas Cinauskas – sudėtingo likimo poetas

SALVINIJA KALPOKAITĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos

*Vaikų ir jaunimo literatūros skyriaus vedėja,
rajonų literatų klubo „Vaivorykštė“ pirmininkė*

*Mes su Jumis, brangieji mūsų žmonės.
Nesigraudinkit ašara gailia.
Akmenimis sugrįžom iš kelionės,
Kad vėl prie Jūsų būtume šalia...*

Vytautas Cinauskas

Daugelis tautos tragiško likimo liudininkų, nemokėjusių verkti ir guostis, garsino Lietuvą. Vieni – savo krauju palaistę žemę – sėjo laisvės grūdą ateities kartoms, kiti savo darbais paliko gilų pėdsaką mūsų krašto istorijoje. Tarp jų – šviesios atminties Vytautas Aleksandras Cinauskas – poetas, Tremtinių grįžimo fondo valdybos pirmininkas, politikas, 1996–2000 m. LR Seimo narys. Jo vaikystė ir jaunystė paženklinta okupacijų, tremčių ženklų.

Kančia ir ištverme paženklinta šeima

Vytautas Cinauskas gimė 1930 m. birželio 6 d. Pandėlyje, Rokiškio rajone, policijos tarnautojo, Šaulių sąjungos nario Valdemaro Cinausko ir Emilijos Didelytės šeimoje (mirė 2005 m. birželio 7 d.). „Tėtis buvo policijos vachmistras, mokslus baigęs Kauno policijos mokykloje, tarnavo Obeliuose. Ten ir susipažino su mūsų mama. Už tėčio ištekėjo būdama labai jauna. Šeima susilaukė keturių vaikų. Vytautas buvo vyriausias, aš, trejais metais už jį jaunesnė, gimiau Kamajuose, vėliau

gyvenome Rokiškyje, nes tais laikais policininką kilnojo iš vienos vietos į kitą, – prisiminimais noriai dalijosi Vytauto sesuo, ilgametė Šiaulių dramos teatro aktorė Dalia Cinauskaitė-Verbylienė, dabar gyvenanti Didžiojoje Riešėje, netoli Vilniaus. – Tarybų valdžios metais tėvas dar pusę metų dirbo policininku. Kai jį atleido, išsikėlė į Armonių kaimą, netoli Juodupės.“ Jų šeima gavo 12 ha žemės. V. Cinauskas viename interviu pasakojo, jog plyname buvusio Pšezdziekių dvaro lauke tėvai kūrė sodybą. 1940 m. neturėjo klojimo, dar vienas trobos galas buvo neįrengtas, o tėvas jau tapo „liaudies priešu“. Tokie naujajai valdžiai nepatiko. 1941 m., jau su pirmaisiais tremtinių ešelonais, trisdešimt vienerių metų motina su keturiais vaikais, kurių mažiausiam nebuvo nė trejų, atsidūrė prie Obės, Raskazichos gyvenvietėje. Tėvas kaip koks nusikaltėlis Rokiškyje iš karto buvo atskirtas ir išvežtas į Rešiotų lagerį, mirė tų pačių 1941 m. gruodį. Vytautui tremtyje teko padėti motinai kirsti mišką, globoti jaunesnius vaikus, bet vėly 1941 m. rudenį nuo ligų ir bado mirė du mažesnieji broliukai Valdemaras ir Rimantas. Jų atminimą mena skulptūra ir akmenų kompozicija Rokiškyje, Vytauto g. parke.

V. Cinauskui į atmintį įsirėžė skaudūs tremties išgyvenimai: „Iškankinti bado abu su sesute susigūžę žiūrėjome į mums dar sunkiai suprantama kalba šnekančius dėdes, kurie vartė mūsų skurdžią mantą, nes kas geresnio jau pas vietos gyventojus buvo iškeista į bulves, druską, pieno lašą. Matėm, kaip kratytojai susirinko mūsų šeimos nuotraukas, paėmė maldaknyges (vėliau jas suplėšė ir paleido pavėjui), keletą mokyklinių vadovėlių. 1942 m. pavasarį mes su sesute atrodėme kaip balti iš rūsio išimti bulvių daigai, kol kaitri Altajaus saulė nujuodino mūsų veidus. Gintis nuo bado pasidarė lengviau. Atsirado rūgštynių, pievose laukinių svogūnų laiškų, paukščių lizduose kiaušinių. Pramokau rusiškai ir pasidariau beveik „savas“ tarp vietinių vaikų. Pagalbinis ūkis 1942 m. pavasarį davė tremtiniams po 10 arų ūkio naudojamos žemės. Su mama kastuvais sukasėme ir pasodinome bulvių lupenų su daigų akutėmis. Laukėme užaugant bulvių taip kaip sugrįžimo į Lietuvą.“ Pasak Dalios Cinauskaitės, brolis buvo ramesnis, ji – tikra priešingybė. Mokėjo apsiginti, už save pakovoti. Vytautui ir sliekų paieškodavo, ir paskui jį sekiodavo, nenorėdavo nuo jo atsilikti.

Vytautas Cinauskas kartu su mama ir sesute 1947 m. ištrūko iš

Poetas Vytautas Cinauskas (sėdi) „Poezijos pavasario“ šventėje Rokiškyje, R. Lymano muzikos mokyklos kiemelyje, 2005 m. Prie mikrofono – poetas, prozininkas, eseistas, žurnalistas Arūnas Spraunius. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

nelaisvės, grįžo į Lietuvą be teisės grįžti. Motina neturėjo dokumentų. Teko slapstytis, kartais ir nuo savų, glautis pas gimines. Dalia Cinauskaitė gyveno Kupiškėje, Kaune. Taip prabėgo dešimtmetis. Kaune ji vėliau baigė mokytojų seminariją, dar vėliau – Lietuvos muzikos ir teatro akademiją. Vytautas, pabėgęs iš tremties, taip pat prisiglaudė pas gimines, ėmė lankyti Obelių gimnaziją, bet 1948 m. gegužę aštuoniolikmetis buvo areštuotas, tardytas ir vėl ištremtas į Krasnojarsko kraštą. Kirto mišką, rišo sielius. Po metų pervežtas šiauriau į stibio kasyklas Severo Jeniseisko rajone. Tik 1956 m. visam laikui grįžo į Lietuvą.

Grįžus į Tėvynę

Grįžęs V. Cinauskas iš pradžių gyveno Vičiūnuose, dirbo betonuotoju Kauno HES statybose, 1958–1996 m. Lietuvos geologijos valdybos ekspedicijose: gręžimo meistru, darbų vykdytoju, geologinio gręžimo inžinieriumi, kompleksinės geologinės žvalgybos ekspedicijos remontinių darbų cecho vyresniuoju meistru. 1996–2000 m.

išrinktas į LR Seimą. 1958 m. iš tremties į Lietuvą grįžusi Elvyra Ručytė ir įgijusi geologės specialybę pradėjo dirbti prie gręžinių Kazlų Rūdoje. Ten V. Cinauskas ir susipažino su Elvyra. Padraugavo ir 1959 m. susituokė. Ilgą laiką gyveno ir abu dirbo Virbalyje, kitose vietose, vėliau įsikūrė Dvarčionyse, kur Elvyra Cinauskienė su dukra gyvena iki šiol. Bendradarbiai prisimena, kaip jų kolega atidžiai žiūrėdavo, kad, parenkant gręžinio vietą, nepadarytų žalos gamtai, kad gręžinio aikštelė būtų tvarkinga. „Atleisk man, žeme Lietuvos šventoji, / Kad aš kaip kinvarpa gręžiau tave gražtu,“ – apgailestavo poetas. Žmona tuo metu svajojo ir apie kitą, širdžiai mielą specialybę. Kadangi sesuo Gražina – pianistė, tai Elvyra pasirinko akordeono specialybę. Baigė Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos muzikos konservatoriją. Dirbo Naujosios Vilnios muzikos mokykloje akordeono klasės mokytoja. Įdomu tai, kad trijų seserų vyrai – Vytautai: Vytautas Landsbergis, Vytautas Jakulis ir Vytautas Cinauskas. Elvyra vyrą apibūdina kaip labai nuostabų,

draugišką, dorą, kuklų ir gerą žmogų. Gražiai sugyveno. Jis visiems stengėsi padėti, rūpinosi tremtiniais, tremtinių vaikais, vaikaičiais. Užaugino sūnų Gytį – Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos pianistą (Gyčio žmona – operos solistė Raimonda Tallat-Kelpšaitė), ir dukrą Romą – medikę. Motina gyveno pas Dalią. Kai sesuo atsikėlė į Didžiąją Riešę, Vytautas dažnai pas jas lankydavosi. Tarp jūdviejų dukrų – trijų savaičių skirtumas. Susitikę kalbėdavosi apie vaikus, gyvenimą, darbą, kūrybą, juokaudavo.

Tremtinių likimai – Vytauto Cinausko rūpestis

*Ir prieis. Ir atleis. Ir paglostys.
Praeities gerumu užburta.
Neišmokusi verkti ir guostis,
Iškeliaujanti mano karta.*

Vytautas Aleksandras Cinauskas buvo Lietuvos kultūros fondo tarybos narys, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Etikos komisijos pirmininkas, tarybos narys, Tremtinių grįžimo fondo valdybos pirmininkas, Pilietybės suteikimo komisijos narys, Tautos fondo (JAV) įgaliotinių Lietuvoje darbo grupės narys. „Esu pareigos žmogus,“ – teigė V. Cinauskas. Jį skaudino noras mažai dedant pastangų daug turėti. Nesugebėjimas įvertinti laisvės, atsisakyti dvigubos moralės – viena galvojam, kita darom. Jam buvo svarbi pilietinė pozicija. Tačiau pačiam teko nukentėti dėl žemės sugrąžinimo ir jos perkėlimo arčiau gyvenamosios vietos.

Specialiųjų globos namų „Tremtinių namai“ direktoriaus pavaduotoja socialiniams reikalams Ona Ulozienė knygoje „Gyvensime tėvų žemėje“ rašo: „Daug gražių darbų atliko Tremtinių grįžimo fondas, kurio valdybos pirmininkas buvo Vytautas Aleksandras Cinauskas.

Šio fondo tikslas buvo remti tremtinių šeimas, grįžtančias į Tėvynę. Dažniausiai pagelbėdavo užsienyje gyvenantys lietuviai. Daugelis į Lietuvą grįžtančių šeimų, taip pat čia gyvenantys anksčiau sugrįžę tremtiniai, ligos, nelaimės ar sunkių gyvenimo sąlygų prislėgti, pajuto šio fondo paramą, nuoširdžią V. Cinausko globą. Jo pastangomis buvo pradėti globos namų rekonstrukcijos darbai. 1997 m. rudenį „Tremtinių namai“ svingingai atvėrė duris. Specialiųjų socialinės globos namų „Tremtinių namai“ direktorė Jolanta Bielskienė rašo: „Jausdami didelę pagarbą ir dėkingumą „Tremtinių namų“ įkūrėjui V. A. Cinauskui bei siekdami jam žinti jo atminimą, 2009 m. atidengėme atminimo lentą ant šių namų sienos. Atminimo lentoje užrašytas V. A. Cinausko ketureilis tarsi atsako į klausimą, kodėl šis žmogus padarė tiek daug prasmingų darbų, kodėl siekė padėti tremtiniam.“ „Tremtinių namų“ gyventojai dėkingi šiam žmogui už įgyvendintą idėją, milžinišką darbą, už Vilniaus lietuvių namus. Daugelis jų gerai prisimena šviesios atminties poetą, įvairiomis progomis skaito jo kūrybą. Lyg testamentas skamba eilės: „Palik čia viską, tremtinių: / Tėvynės meilės ugnį karštą, / Tremties dainas sąsiuvinį. / Tik nepalik šioj žemėj keršto.“

Rašiau gal jambu, gal chorėju, kada prasčiau, kada gražiau...

Pasak sesers Dalios, Vytautas nuo pat mažens buvo lyrikas. Jis viską fiksuodavo, ypač tremties išgyvenimus, turėjo gerą atmintį. Mėgo skaityti knygas. Pirmieji eilėraščiai gimė dar mokyklos suole. Jau penktoje klasėje sukūrė eilėraštį apie Tėvynę. Mokytojai galvojo, kad nusirašė. Ir tremtyje bandė eiliuoti – tiek rusiškai, tiek lietuviškai. Bet tie eilėraščiai buvo

Poetas Vytautas Cinauskas Tremtinių namų 5-mečio minėjime, 2002 m.
Sėdi renginio organizatoriai – Ona Ulozienė ir Dalius Bitaitis.
Nuotr. iš globos namų „Tremtinių namai“ archyvo

tarsi sibirietišku kirviu tašyti, dar nebrandūs. Siuntinėjo juos į žurnalus, o kai parašydavo apie save, tuo ir baigdavosi. Sesuo Dalia žinojo, kad brolis rašinėja, tik Atgimimo metais atvežė parodyti savo eilėraščius, daug jų – apie tremtį. Skelbti savo kūrybą galėjo tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Respublikinėje spaudoje debiutavo 1989 m. 1996 m. priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungą. 2000 m. įstojo į Lietuvos žurnalistų sąjungą. Dalia Cinauskaitė pasakojo, kad brolis mėgo humorą, nevengė satyros, su ironija fiksavo dabarties ydas. Kartais po humoristiniais eilėraščiais pasirašinėdavo Petro Garnelio slapyvardžiu, pvz., „Nusilaužiau girtas koją. / Kelią perbėgo katė. / Velnias šieno nepaklojo. / Tai vis Landsbergio kaltė“... Mėgino kalbinti prozą. Vienas kitas apsakymas yra išspausdintas. „Dokumentinė maniera – ne man. Negaliu rašyti dokumentikos! Tikrą atvejį turiu apvilkti meniniu rūbu. Neįvaldžiau valdiško stiliaus,“ – viename interviu prisipažino V. Cinauskas. „Pirmieji jo eilėraščiai pasirodė „Nemune“, – teigia sesuo. V. Cinauskas yra išleidęs tris eilė-

raščių rinkinius: „Kad būtum šalia“ (1992), už kurį pelnė Zigmo Gėlės premiją, „Tai kaip, sūnau, ten Lietuvoje“ (1995), „Ir atmintis. Ir dabartis“ (1998), kurie premijuoti kaip geriausi tremties ir pasipriešinimo tema parašyti kūriniai. Pluoštas šio poeto eilėraščių išspausdinta antologijoje „Tremtinio Lietuva“ (1990). Jo eilėraščiai ypač sklandūs, gyvi, juose yra patoso, lyrikos, skaudžių apmąstymų apie praeitį, buitiskų vaizdų. Knygas iliustravo puseserė grafikė Gražina Didelytė.

Vytauto Cinausko eilėraščiuose – ištisos epochos, jo kartos biografijs – skausmas ir kančia, praradimų ir netekčių apmąstymas. Išgyvenimo gėla ir gaudumas susipina su vyriška atjauta, pakylančia iki širdimi suvokto ir priimto Dievo žodžio. Geologas, prozininkas Vytautas Narbutas labai nuoširdžiai atsiliepia apie bičiulio kūrybą: „V. Cinausko poetinį žodį nuspalvina nepaprasta šiluma, visus mus jungianti su poetu gyvenimo nugludintais, išgrynintais tikrosios artimo meilės ryšiais.“ Kiek nuoširdaus, nesuvidinto rūpesčio, tiesos paieškų, kai kur ir šmaikštaus humoro! Literatūros

kritikas Valentinas Sventickas atkreipė dėmesį į poeto sugebėjimą vaizdingai, eiliuotai pasakoti, atkurti įvyki, biografiją, veiksmą. Pagal V. Cinausko posmus yra sukurta dainų. Viena jų – „Partizanų motina“ – įtraukta ir į dainų šventės repertuarą, kitos skambėjo „Dainų dainelės“ konkursuose. V. Cinausko eilės skamba ir Ariogaloje vykstančiame Lietuvos partizanų, politinių kalinių ir tremtinių sąskrydyje „Su Lietuva širdy“.

Įdomi V. Cinausko kūrybos virtuvė. Jis rašydavo eidamas, kažką darydamas. Gyveno tolokai nuo miesto, tai važiuodamas autobusu ar troleibusu sugebėdavo atsiriboti nuo išorinio šurmulio, užsirašyti ar tiesiog paskęsti mintyse. Eilėraščiui nuo ryto iki vakaro galėjo ieškoti tinkamo žodžio, jį krapštinėti ir nagrinėti. Tai poetui teikė malonumą.

Vytauto Cinausko gyvenimo ir kūrybos įprasminimas

Atgimimo aušroj, gal kokiais 1989-aisiais, režisierius Gytis Padegimas pritarė aktorės Dalios Cinauskaitės sumanymui parengti programą pagal brolio kūrybą. Tuo-

met koncertas ir platus V. Cinausko kūrybos pristatymas vyko Šiaulių mažajame teatre, vėliau su programa buvo išvykę į Vilnių. Atkūrus nepriklausomybę, 1993 m. Stasio Lozoraičio rinkimų kampanijos metu ir vėliau Dalia kartu su broliu, kitais bendraminčiais važinėjo po Lietuvą. Susitikimų su žmonėmis metu skambėjo jos skaitomos Vytauto eilės. 2005 m. gegužės 21 d. poetas V. Cinauskas su grupe kolegų dalyvavo Poezijos pavasario šventėje Rokiškyje. Tuomet nustebino ne tik mūsų kraštiečio V. Cinausko poezija. Jis rajono bibliotekoms padovanojo atsiminimų apie tremtį knygą „Gyvensime tėvų žemėje“. Netrukus mus pasiekė liūdna žinia: birželio 7 d. 75-ojo gimtadienio išvakarėse kūno negalia palaužė stiprią poeto dvasią, tremtinio širdis neatlaikė ir nustojo plakusi. Amžino poilsio atgulė Kairėnų kapinėse.

Apie šį neramos, kilnios sielos žmogų, visuomenės veikėją byloja jo darbai, eilėraščių knygos. Šilti, nuoširdūs pokalbiai su Vytauto žmona Elvyra Cinauskiene, seserimi Dalia Cinauskaite-Verbyliene – tarsi seniai būtume pažįstamos – artimųjų, draugų prisiminimai padėjo

atskleisti spalvingą Vytauto Cinausko asmenybę, jo charakterį. Apie šį puikų žmogų laiške gražiai atsiliepia ir poetė, vertėja, žurnalistė Marytė Kontrimaitė: „Pirmiausia – mudu abu eilėraščius skaitėm įvairiuose renginiuose. Iš karto įvertinau ne tik tekstus (kurie labai gyvi ir tikrai geri), bet ir gerą skaitovo talentą. Dar bendravome Lietuvos žurnalistų draugijoje. Jis daug nuveikė padėdamas tremtiniam grįžti į Lietuvą. Buvo skaudu sužinoti apie jo mirtį. Neabejoju, kad prie to daug prisidėjo jo tampymai po teismus kaip „žemgrobio“, kai jis tik pasinaudavo teise perkelti žemės sklypą. Tai juk buvo daroma masiškai.“ Šios iškilios asmenybės pėdos liko giliai įmintos ne tik Sibiro, Lietuvos, bet ir Rokiškio krašto žemėje. Už nuopelnus Lietuvai Vytautas Aleksandras Cinauskas 1998 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu. 2009 m. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos – Vilties žvaigžde (po mirties). Jo vardas ir jo pavyzdys išliks mūsų visų atmintyje. Medžiaga apie Vytautą Aleksandrą Cinauską kaupiama Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos kraštotyros archyve.

Literatūra

1. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. – V., 2001, p. 93.
2. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 4. – V., 2003, p. 133.
3. *Tremtinio Lietuva: eilėraščiai*. – V., 1990, p. 90–101; 530.
4. *Gyvensime tėvų žemėje*. Kn. 1/ sudarė Rima Gudelytė. – V., 2004, p. 37–43.
5. *Gyvensime tėvų žemėje*. Kn. 2 / sudarė Rima Gudelytė. – V., 2013.
6. Narbutas Vytautas. Vyriskas, taurus žodis // *Literatūra ir menas*, 1995, rugs. 16.
7. Kiliulienė Jūratė. V. Cinauskas pirmiausia yra kultūros žmogus, o tik paskui Seimo narys // *Respublika*, 1999, birž. 29.
8. Narbutas Vytautas. Vytauto Cinausko atminimui // *Metai*, 2005, Nr. 7.
9. Zibolienė Dalia. Darbymetis arimuose ir poezijos pievose // *Gimtasis Rokiškis*, 2005, geg. 24.
10. Gėlynas: Vytautas Cinauskas: susitikimas su Zigmo Gėlės premijos laureatais. – V., 2001.
11. Mikeliūnas Kęstutis. Kelionė po Altajų su Vytautu Cinausku // *XXI amžius*, 2006 (interneto prieiga).
12. Dalios Cinauskaitės, Elvyros Cinauskienės, artimųjų ir bičiulių prisiminimai.

Strazdas

Poema

SIGITAS GEDA

Suartėjimas

*Kai Drazdauskas iš po medžių
Kartą rinko uogeles,
Tai žiūrėjo tartum magas
Į gamtos akis žalias.*

*Su galvijais, su vaikais
Jau šienavo Lietuva.
Besikeičiančiais vaizdais
Švietė didelė galva.*

*Štai Drazdauskas girdi strazdą
Leidžiant balsą per miškus
Apie tai, kad lazdos žalios
Sukuproja muzikus.*

*Ir ūmai pasaulis plečias –
Keliasi erdvė kaip gaubtas –
Ar ne angelas čia plazda,
Išvartytas iš dangaus?*

*O, kaip jūs ilgai artėjote –
Miškas – laukas – ganykla –
Žalias paukštis ir gamta –
Žemiška kažkas ir dieviška.*

*Vartosi prie žemės lygūs –
Žmonės – paukščiai –
gyvuliai, –
Savo kelio atkakliai
Nuolat ieškanti gyvybė.*

*Anykščių kultūros centro teatro spektaklis
„Strazdas“ pagal Sigitą Gedą to paties
pavadinimo poemą. Rež. Jonas Buziliauskas.
Nuotraukos Žilvino Prano Smalsko*

*Ir Drazdauskas pasiryžo –
Didelė gamta tylėjo, –
Kai Žmogus į Paukštį grįžo,
Paukštis gi – į Žmogų ėjo.*

*Atsivėrė Žmogui akys,
Paukščiui – plėtėsi širdis,
Du sparnu padangėj plakėsi
Kaip visa visa Būtis.*

*Kai dabar Drazdauskas traukė –
Pusė paukščio ir žmogaus –
Buvo – tarsi koks kentauras,
Žmogų – paukštį žemė jautė.*

Žemės arimas

*Šitos bitės, kamanės,
Šita amžių galybė,
Virš apgriuvusių kaimų –
Rausva amžinybė.*

*Atsiverkite, žaros,
Man į amžius senus, –
Iškėtojęs sparnus,
Strazdas Lietuvą aria.*

*Gėriukėliai po pievas.
Plaukia upės. Kalnai.
Danguje dyvinai
Žydi saulė ir Dievas.*

*Tarp dangaus ir tarp žemės
Žalio paukščio sparnai.
Bliauna jaučiai tenai.
Verkia vaikas. Sutemus*

*Vyras, paukštis, poetas
Dar ilgai ieško peno –
Viešpatie mano,
Kokios baisios jo pėdos!*

*O iš rūko lyg sapno
Kyla mano tėvynė –
Senas laikas ir samanų –
Lietuva baudžiavinė.*

*Kaulakys. Kamarnykas.
Dominykas. Siratos.
Vyžos. Senas giesmynas.
Ir Drazdauskas, ir Strazdas.*

*Žalių sparnų ištiesia,
Kad net saulė – žalia,
Jo šešėlis žole –
Šviesios bangos per Lietuvą.*

*Tiek regėjimuos šėlus –
Mėnuo – miškas – rasa –
Lietuva – ji visa –
Dideliam jo šešėly.*

*Spurda, lekia gyvybė,
Eidama spirale.
Viršum jos – begalybė,
O kentauras – šalia.*

Karčiama

*Kėpso stalas qžuolinis,
Indas liejasi molinis –
Karčiamėlė, karčiama –
Arielkėlė geriama.*

*Vyrai mūrai: ūkinykai,
Sukčiai, kupčiai, maininykai,
Kožnas pagal savo stoną,
Leisdami ratu uzboną.*

*Šoka trypia girtos moterys
Ir mergelės tartum voverys,
Pasirišęs kreivą šoblią,
Šlėkta šaukia: oplia-oplia.*

*Diedai seni ir kuproti
Irgi puola tanciavoti.
Nors lazdomis pasirėmę,
Kratosi, barzdas surėmę, –
Oplia-oplia.*

*Dideli balti stalai
Kyla tarsi angelai,
Šlėkta po stalu voliojas –
Kiaulė jam paslūgavoja, –
Oplia-oplia.*

*O pačiam kampe kentauras –
Pusė paukščio ir žmogaus –
Su baudžiauninkais bendrauja –
Tai paguodžia, tai išmaukia,*

*Tai priglobia kokią Ievą...
Per žvaigždynus lėkdama,
Čia didžiulė, čia bejėgiška,
Šoka, trypia Lietuva.*

*Gaivalingos jėgos siaučia,
Siaučia žemė ir dangus,
Čia užvaldo žmogų paukštis,
Čia prasimuša žmogus, –
Oplia-oplia.*

Moteris

Ėjo Strazdas namo,
Truputėlį išgėręs, –
Sužydėjo ūmai,
Dangų uždengė gėlės.

Žmonės ritino akmenis,
Ganė karves, avis.
O virš jo – Moters Akys –
Augo, plėtėsi vis.

Atšiuoliavo, iškilo –
O, gyvybės rasa –
Stačiakrūtė juokinga,
Nuogutėlė visa.

Nuo Homero laikų
Tokias grobė kentaurai,
Kai iš ilgesio staugė
Tarp medžių lieknų.

Strazdas puolė ją vytis –
Žolės lenkėsi aukštos –
Kas ji: Stirna? – Žuvis? –
Gulbė? – Moteris? – Paukštė?

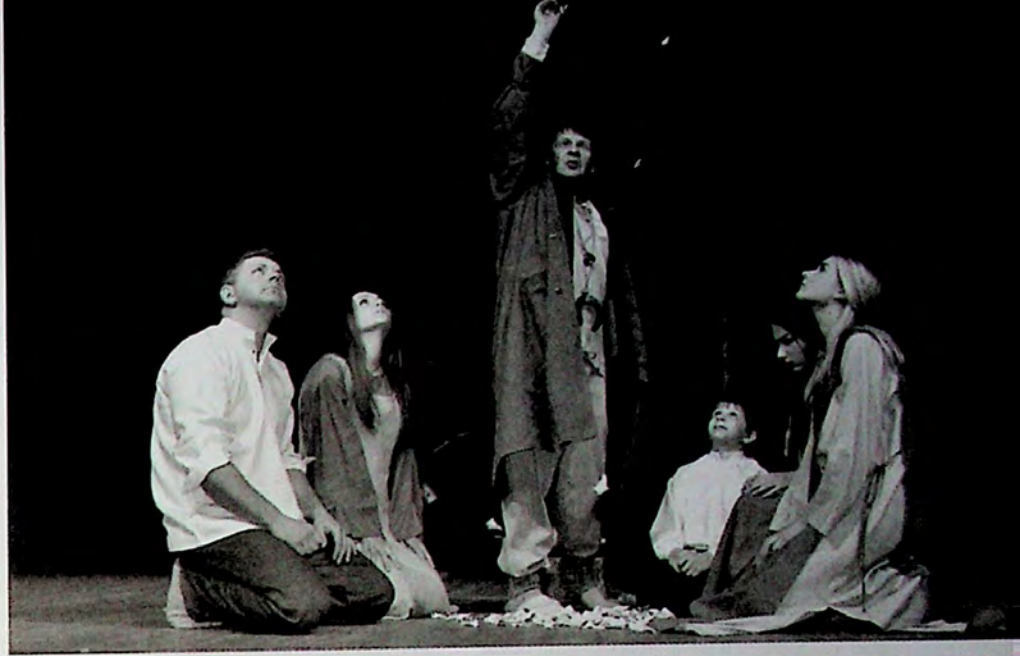
Vaikėsi, kol sutemo,
Išstrepė visą pievą –
Volungės šaukė: „Ieva,
Gultumeis ant sutanos...“

Pagaliau pasigavo –
Žvaigždės didelės keliąsi –
Atlošė Moters galvą
Ir – sukluo ant kelių.

Žmonės ėjo per akmenis,
Ginė karves, avis,
O virš jo – Moters Akys –
Augo, plėtėsi vis.

Kaip didžiulės plaštakės
Virš visos Lietuvos –
Pirmykštės spalvos
Šviečiančios Moters Akys.

Didelės kaip Žemelė,
Kaip Saulė, Dangus.
Ir sukluo ant kelių
Vyras – Paukštis – Žmogus.

Rauda

Pasiklausė rudenio vėjo,
Pasisiuvo terbą ilgesnį
Ir, traukdamas šventąją giesmę,
Per Aukštaitiją ėjo.

Kalnai visą dieną šviečia,
Vingiuoja upės raudonos,
Strazdeliui atneša duonos
Bulves kasantis svietas.

Žiūri – pro qžuolynus,
Erdvėje iškapotus,
Pabaisos nagais geležiniais –
Senos, kuprotos.

O, kiek jos žmonių suėdė,
Išniekino Žemės moterų,
Nei Dievo tėvo, nei Motinų
Jos nesigėdi –

Nustūgavo gūdžiai
Šungalvių kaimenė,
O žemėje guli
Suėstas kaimas.

Pirkiose, jaujose
Didelės geldos
Pripiltos kraujo
Mažų žmogelių.

Sulėkė žmonės.
Sklido raudos tenai.
Jau ruduo, ir raudoni
Buvo Paukščio sparnai.

Jo didžiulė galva,
Ažuolynai ir debesys –
Kaip danguje deganti
Dieviškoji spalva.

Aspito žmogeliai
Jo kojas, rankas –
Švietė Paukšty kažkas
Begalinis – raudonas.

Mirusius palydėjo,
Pašventino jų namus –
Gal senovinis Dievas
Iš baltos tolumos.

Jis šviesa ir likimas –
Amžina Paslaptis –
Galingoji – laukinė –
Didžioji Būtis.

Vasarą – žaliuodama,
Rudenį – raudona
Už žmogaus nužudymą
Ji nedovanoja.

Erdvėse lekiudama,
Ji – pasaulį myli.

Ir visi rauduoja.
Meldėsi už mirusius.

Erdvių atsidarymas

*Kažkas virš žemės plauko –
O, didelė šviesa –
Įsitempė visa
Žemelė – tarsi laukty.*

*Ir atsidaro žaros –
Ir viskas auga, plečiasi –
Iš Paukščių Tako žemėn –
Šventieji paukščiai lekia...*

*Ir pasirodo Paukštis –
Pasenęs kaip miškai –
Raudonai – statmenai
Į jį Pasaulis plaukia.*

*Į dangų šunes loja –
O kaip seniai – seniai –
Šita erdve – klajoja –
Padangių šviesulai.*

*Kai šviesulus numėto
Nematoma ranka –
O Lietuva – erdvėj toj –
Nejau – tiktai auka?*

*Nuo skliauto iki skliauto –
Lėtai be galo modamas –
Jis savo krašto laukia –
Sunkus – tamsiai raudonas.*

*Tarsi erdves kilnotų –
Iš Nežinios atėjęs –
Lyg koks – Raudonas Vėjas –
Beribiuos erdvių plotuos.*

*Ir Lietuva ateina –
Kaip kitados – prie stabo,
Žmogeliai geria pieną
Už qžuolinio stalo.*

*Raudonam – Šiaurės – moly –
Jų – milijonai – guli,
Ir plakasi kaip gulbės
Prie vyrų – baltos moterys –*

*Plevena visos žalios –
Dar bus – šviesos gyvos –

Jis – tėvas Lietuvos –
Ir akys jo – kaip žalčio.*

Tardymas

*Kai seniausi malūnai
Jau pavasarį jautė,
O iš tvartų sulūžusių
Ėjo žmonės ir jaučiai,*

*Kilo stiebėsi žalios –
Žydros žolės ant šlaitų,
Strazdas Vilniun važiavo –
Gal knygelę išleistų.*

*Apdainavo jis žmogų,
Paukštį, gyvulį, žuvį, –
Kas gi žemėj pranoko
Dieviškąjį liežuvi?*

*Visą šitą pasaulį
Jis į giesmę sudėjo.
Giesmėje apsaugoti
Akmenėliai kalbėjo.*

*Skraidė moterys baltos.
Kažkokioj erdvėje
Kaip vėlė, kaip dvasia
Visas gyvis nekaltas.*

*Žydra žydra. Ten angelas
Ant žagrelės – danguos –
Ten išgelbėtas, atpirktas –
Su jauteliais žmogus*

*Tarsi kūdikis juokiasi,
Anei menkas, nei mažas.*

*... Galgi būtų šlajukėmis
Lietuvą ir išvežęs.*

*Bet apspito jį ponai,
Svetimtaučiai klebonai
Knygą atėmė, arklį,
O jį patį – ištardė:*

*Koks vardas?
Kokia pavardė?
O šita raidė –
A ar B?*

*Iš kur toks ėmeisi?
Turėjai moterį?
Sukalbėk poterį.
Užtrauk „Kyrie eleison“:*

*Aha, papuolei!
Prieš valdžią dar šiaušiesi!*

*Traukitės, ponai,
Aš – laisvas paukštis!!!*

*-----
Parbėga Strazdelis,
Skvernais paplasnodamas.
Neišleido knygelės
Už paukštiškas nuodėmes.*

Smurtas

Puolė vienas kaip velnias.
Sako – žmonų laikai.
Tai ne aš, tai strazdelis...
Jo žmona ir vaikai.

Patys irgi juk griebiat
Kur skanesnį kąsnelį.
Dievas sūnų turėjo,
Tai ir man ne pro šalį.

Chamas. Skelbė lygybę.
Apie bobas giedojo.
Pažabot chamų giminę.
Lai sau gieda už groty.

Aręs žemę ir siautęs
Palei dangų ir debesis,
Žalias paukštis – strazdelis
Ponų rankose. Auštant

Bąla medžių veidai.
Ir lelijos, ir molis.
Vaikšto Žemė ir Motina –
Atsibuskit, vaikai.

Kelkit vandenį, duoną,
Skrudės, kregždės, driežai,
Atsimerkit, beržai,
Eisim Strazdo vaduoti.

Ažuolai išlapoję,
Strazdą vaikosi ponai:
Koks čia paukštis, psiakrev,
Šaudyk, gaudyk jį, griebk.

Guli Strazdas alksnyne.
Išmušė valanda.
Parsidavusios minios
Jį apspjauo. Tada

Mušą paukštį per veidą
Ir, sušaukę tarnus,
Jam išlaužo sparnus.

Į beprotnamį veža.

Maištas

Per Lietuvą veža Strazdą
Raudonais plačiais arkliais.
Geltona gamta prasiskleidžia,
Pakvimpa karklynų lazdos.

Ant kalno pabaisos staugia –
Debesis varinėja –
Lietų paleidžia, vėją, –
Laižosi – Strazdo laukia.

Pečius jam ir snapą gelia –
Suraišiotas, parduotas...
Raudonų paukščių keletas
Išlaužtus – rado – sparnus.

Negalima nieko žudyti –
Sukilo visa gamta.
Baltuodama – dreba galva
Paukštelės mažytės.

Užsisklendė kaip žiemą
Ir Saulė, ir žiedai,
Visi paskui vežimą –
Ir žuvys, ir žiogai.

Ir visas gyvis šliaužia –
Peizažai su kirviu.
Paukščius ir žmones laužo –
Pagirdysim krauju! –

Strazdelis atsistoja –
Užtraukia šventą giesmę.

Dievai, uždekit šviesą,
Palaiminkite kovą.

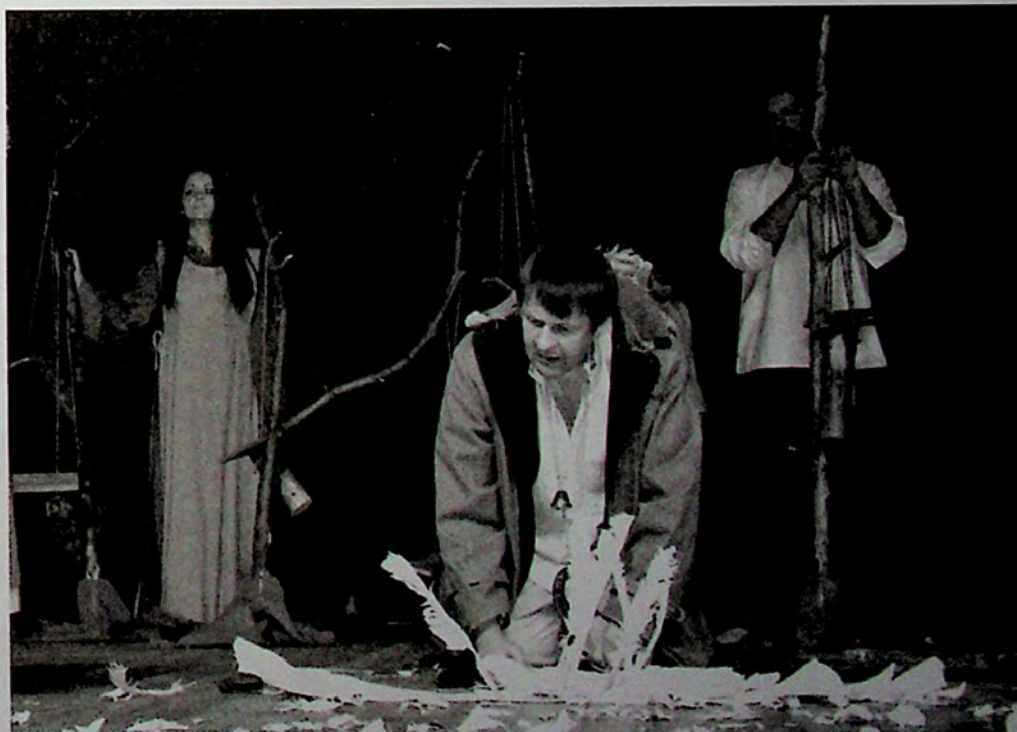
Pakelkite, muzikai,
Tuos amžinus kirvius.
Jau išrikiavo miškas
Medžius kaip kareivius.

Lyg prie Tigro, prie Eufrato
Skamba didysis varpas.
Erdvėje pažaliavęs
Išlenda – juodas varnas.

Pila ponai iš pulverių,
Puola paukščiai ir vyžos.
Ak, nabagėlės purvinos,
Kruvinos guli visos.

Lenda iš jūrų raudonos –
Amžinosios pabaisos –
Vienas paukštelis – raudodamas –
Eina sau – nieko nepaiso.

Uždenkite žmones skvernais
Ir paukščių ilgais sparnais!..

Išlaužytos giesmės

*Molio giesmės –
Medžių giesmės –
Kaip gyvensim,
Kuo tikėsime?*

*Žemės giesmės –
Saulės giesmės, –
Nebelieskit,
Nebelieskit!*

*Mes neturim
Rankų, kojų,
Mus šalta
Migla užklojo.*

*Niekados
Neatsikelsim,
Nebesėsime,
Nebearsime.*

*Ir su moterim,
Su vyrais
Nebesirėpsim
Šilto viralo.*

*Nepakelsim
Storo šaukšto –
Ir žmonių –
Nebesušauksim.*

*Guli –
Nieko nebemato –
Strazdo giesmės,
Giesmės mano.*

Šungalviai

*Iš visos Lietuvos,
Iš Rusijos, Lenkijos
Šuniškom galvom
Viens prieš kitą lenkiasi.*

*Kuria laužus,
Atrajoja,
Ant mažų
Žmogelių joja,
Kojas ir rankas išlaužo.*

*Veža avilius,
Gėles,
Nužudytas
Mergeles.*

*Viskas išnešta,
Išplėšta.
Kur jūs Lietuvą nuvešite?*

*Juodos galvos,
Juodos dienos.
Danguje nerasi kelio.
Jokios saulės. Jokio Dievo.
Jokio gyvulio, paukštelio.*

*Tik vaikai
Veidais žaliais
Kasasi
Po qžuolais...*

*Staugia ir ėda.
Ėda ir staugia.
Ėsdami staugia.
Staugdami ėda.*

*O Paukštis – daužosi
Po tokį svietą,
Sparnai išlaužyti,
Kraujo varvėta.*

*Kolei parbėgo,
Kol parsirado –
Krito ant sniego,
Guli be žado.*

-----
*Kelkim patį skaisčiausią
Suplėšytos saulės gabalą –
Sulėkė žmonės ir prausia –
Didelę Paukščio galvą.*

Pabudimas

Medžiai ar vėliavos?
Plakasi plakasi,
Seniai jau apakusi,
Guli erdvėj,
Miškuose, žmonėse –
Paukščio dvasia.

Ieško teisybės,
Ieško ji laisvės
Nuo Kamajų iki Sibiro,
Nuo Sibiro lig Pažaislio.

Užgula qžuolus –
Daužosi, dažosi,
Keliasi bėga –
Visa Lietuva.
Besparnė – berankė...

Bėga į erdvę,
O ten negyva –
Riogso išvirtusi –
Beržo galva –

Nuprauskime dangų!!!

Sugrįžimas

Raudonos – ištiškusios
Obelys – prie dvaro.
Sūnų jo – Pranciškų –
Į Sibirą – varosi.

Tėve, kam daužai tu
Savo seną galvą?
Man tavęs labai,
Pranciškau, gaila...

Atmeni – žuvaudavom,
Pievoj vartaliojomės...
Tėve, rublį davė
Kunigas kelionei...

Tėve, tu jau žilas... –
Žydi obelis –
Joškė – senas žydas
Verkia už kelis.

Skruzdėlės raudonos,
Saulė ir būžys,
Vandenys ir duona –
Viskas nebūtis.

O iš to pasaulio
Baltas – nebylias
Atneša vaikeliai
Strazdui lelijas.

Epilogas

Šneka pusprotis vienas,
Kad turėjo sparnus.
Kaip Pažaislyje, Viešpatie,
Išlaikyti durnus!

Guli senis ant krosnies –
Tie ilgi vakarai –
Paukščio snapas – ar nosis,
Plunksnos – ar skudurai...

Buvo paukštis – nebuvo...
Gal visai netiesa
Tie Sapnai apie Būtį,
Ta Raudona Šviesa.

Rudeninį dirvoną
Verčia kiaulė knysle,
Miega sapnas raudonas
Ažuolų šaknyse.

O Būtis kaip padūkus
Lekia lekia ir skambina –
Giesmę, šaukia, man duokit,
Vardą duokite amžiną!..

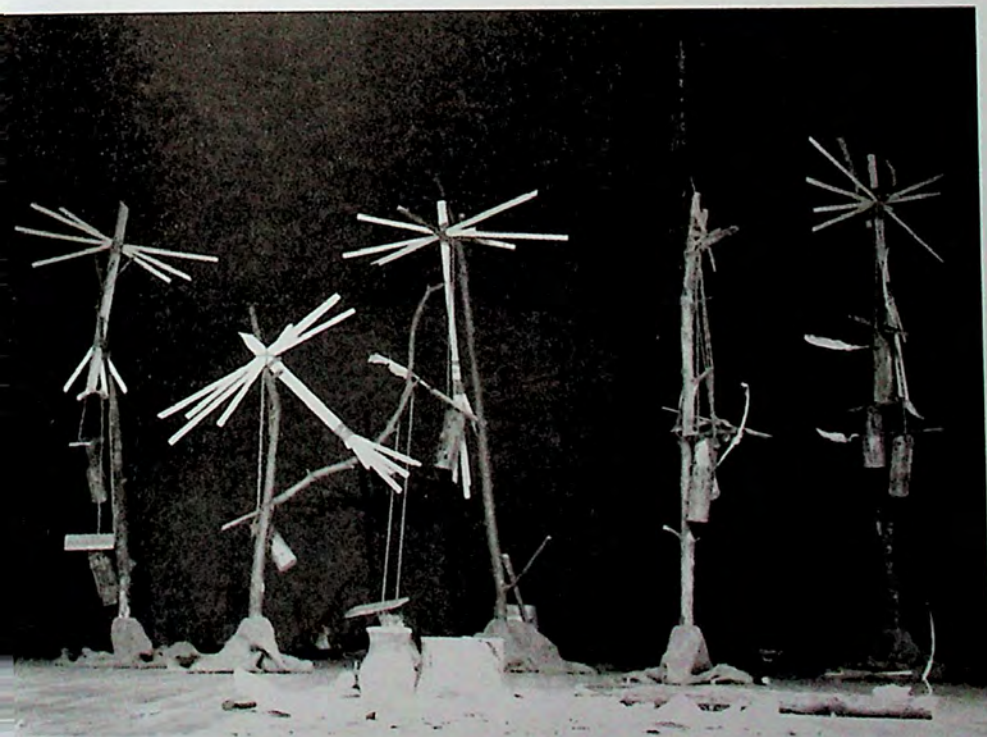
Motina, eidama į ežerą skalbti,
nešdavosi ir mane. Prisižiūrėjau vi-
sokių paukščių, žuvų ir gyvulių dar
nemokėdamas kalbėti. Abiejuose
ežero galuose kitados stovėjo po
karčiamą.

Galbūt todėl sugrįžau prie
Strazdo.

Jis buvo aprėpęs Lietuvą – jos
žmones, jautelius, pasvydusią Auš-
ros žvaigždę užtvindęs begaliniu
savo širdies gerumu; viską troško
išsaugoti, išgelbėti nuo Nebūties.

Ir visa tai man pasirodė esą ne-
senstantys dalykai.

Sigitas Geda

Istorija apie grafo mielaširdystę ir amžiną Strazdelio kelionę

LAIMONAS INIS

Rašytojas, žurnalistas

Grafas Pšezdzieckis ir vėl ne ta koja iš lovos išlipo! Ne ta, nors pabudęs kartojo ir kartojo senojo tarno pamokymą: pone, tik dešine, tik dešine, saugok Dieve, ne kairiąja, jei kairiąja – sveikas žuvęs, ir diena perniek.

Taip ir bus – perniek! Grafas užsimeta chalata – vienintelį dar gana padorų drabužį, kurį pakenčia ir kuris kvepia Paryžiaus aromatu. Išmainė į paveikslą... Be gailėsčio kaip nieko nevertą kaimo teplioriaus nuterliotą peizažiuką į šilko apdarą, glotniai ir taip jaudinamai lyg švelni moters ranka prigludantį prie surambėjusio gysloto kūno.

O gal iš tikrųjų tas senas, vis dar išlaikęs Paryžiaus kvapus ir malonius atsiminimus drabužpalaikis turi kažkokią paslaptinę jėgą, sklindančią iš kiekvieno siūlelio, kiekvienos auksu spindinčios sagos, kiekvienos raukšlės, teikiančios gyvybės syvų vargo iškamuotam, nervų édamam kūnui? Vienintelė palaima... Tokia menka... juokinga... kvaila...

Grafas atveria duris į didžiąją menę. Pro langą krenta pirmieji saulės spinduliai, ilgais, aštriais šviesos brūkšniais lyg sustingusiais žaibais skrosdami viską savo kelyje: pilkšvą bedvasę erdvę, kurioje tesūkuriuoja vos vos pastebimos dulkių kruopelytės – susispietusios į kamuolius, jos sukasi savo nematomose orbitose, trinasi viena su kita, čia atšokdamos, čia ir vėl susi-

Edvardas Matas Romeris.

*Poetas Antanas Strazdas, 1877 m.,
drobė, aliejus, 190x101 mm. Nacionalinis
M. K. Čiurlionio dailės muziejus*

liesdamos – šokis, svajingas dulkių šokis ankstyvą rytą tuščioje menėje! Grafas lyg užburtas primerktom akim valandėlę žiūri į tą paslaptį – dulkių šokį saulės spinduly – ir nejučia ima sekti spindulio kryptį – lyg grąžtas gręžia prie sienos pastatytą paveikslą, jau išluptą iš rémų, at-

remtą į pageltusias medžio lenteles, tarsi niekam nebereikalingą, savo amžių atgyvenusį daiktą. Spindulio smaigalys aštrus tarsi plunksna sminga tiesiai į nutapyto žmogaus kaktą, išryškindamas vieną vienintelę raukšlę, nerūpestingai nubrėžtą dailininko rankos, ir valandėlę grafas pajunta pats esąs tas nutapytasis, dar gyvas, tik stingulio sukaustytas – dar žmogus! – pastatytas prie sienos, pasmerktas, paniekintas, gręžiamas negailestingo gyvenimo grąžto – kiaurai, per kiaušą, per smegenis, per žilstelėjusius pakaušio plaukus – kiaurai per visą kūną – ir prismeigtas prie gelsvomis lentelėmis iškaltos sienos. Prismeigtas amžiams...

Brrr – nusipurto grafas Pšezdzieckis. Tą kambarį kažkada vadino galerija, ir galerija buvo grafo Pšezdzieckio pasididžiavimas, vienintelis turtas, kurį jis vertino ir saugojo lyg akies vyzdį. Tas kambarys turi kažkokią paslaptinę galią. Kiekvienas kampelis, lentelė, inicialų raidės virš durų, stalelis su skulptūromis, nežinomo dailininko, nežinomo žmogaus biustas, kiekviena dulkelė – taip, dulkelė! – turėjo nepaprastą savybę atgyti, suspindėti, prabilti, veikti sąmonę ir širdį. Vos pravėręs duris, grafas atsidurdavo tarsi nepažįstamoje slaptingoje karalystėje – čia užaudavo vėjai, lalėdavo žmonės, kaukdavo, griaudėdavo kažkokios nepaprastos jėgos, ir ta garsų kavalkada jį griūte užgriū-

davo – bėgti, dumti, sprukti kuo toliau nuo siautėjančios stichijos, nes pasiglemš, suės, sugrauš arba pavers savo nepasotinamos gaivalijos dalele...

O kitą kartą pajusdavo plūstančią slaptinę šilumą. Kitaip negu visada šypsodavosi paveikluose įamžintų žmonių raudonos lūpos, atlaidžiau žiūrėdavo rūsčios akys – ramuma, susikaupimas, pavargėlių ir didžiūnų išmintis ir jėga pulsuodavo iš kiekvieno kūno, ir jie tarsi atgydavo, paliesdavo jį, prisiglaudę kviesdavo į paslaptinę nebūtį, nebe sustingusių, bet alsuojančių gyva aistra, meile, pakantumu, ištikimybe ir dar nežinia kuo.

O dar kitais kartais...

Ne, visko nepasakysi. Žiūrint koks išaušdavo rytas, koks oras būdavo už langų, kokia saulė patekėdavo, o trumpiau sakant, kokia koja išlipdavo iš lovos. Gal čia ir visa paslaptis – tereikia žinoti, kurią koja pirmiausia iškelti?..

Taip, taip, gyvenimas yra žaidimas, ir reikia jį žaisti – iki paskutinės akimirkos, iki paskutinės dulkelės sūkurio, iki paskutinio paveiklo, išvežamo į Paryžiaus aukcioną. Pasaulis – tik Dievo sapnas, ir tiek.

Kuo ilgiau grafas Pšezdzieckis žiūri į spindulio režiamą aukštą žmogaus kaktą, tuo labiau junta kažką aštriais nagais draskant sielą. Pirmą kartą patiria skaudant ne kūną, o sielą ir galutinai patiki: ji yra, nors ir nematoma, neapčiuopiama, nepasveriamą, bet yra, kad ir ne kūno dalis, bet sopanti lyg išpūliavęs skaudulys, net aštriai gelianti. Cha, cha, cha – nori nusijuokti grafas. Sielos klaidžioja po dangų, ten jų vieta, o juk aš dar gyvas! O gal jau nebegyvas? Dvaras nuniokotas, beturi vieną perkarusį tarną, Paryžiumi kvepiantį chalata ir štai krūvelėn sudėtus paveiklus. Šiandien pat juos išveš į stotį, o iš ten – prie Senos. Išskyrus tą vieną...

Tautodailininko Vidmanto Zakarkos skulptūra poetui Antanui Strazdui Kriaunų kaimo aikštėje. Nuotr. Albino Kuliešio

Rėmai geri, tikriausiai parduos, o kam gali būti įdomus Lietuvos muzikas, nors ir buvęs kunigas ir poetas?.. Savo protėvių ir tėvų portretus grafas pardavė beregint – štai už tėvą nusipirko chalata, už motiną – bilietą pargrįžti į Rokiškį: juk reikia baigti parceliacijos reikalus! Tuščias vargas vežti į Paryžių kažkokį muziką ir viltis... Teisingai sakoma: viltis miršta paskutinė. Jis ją nužudys šį rytą. Nužudys ir tada jau ramia sąžine išvažiuos.

Beldimas į duris grafa pabudina iš skaudžių apmąstymų. Jis žino – dvare nebėra kitos gyvos dvasios, liko tik senis tarnas.

– Ko tau? – piktai paklausia.

– Atvyko žmogus... Sako, kvietėte...

– Žmogus? Koks žmogus? Nebėra žmonių, tik sielos, pažiūrėk, tik sielos sukasi saulės spinduly. Sielos, čia gyvenusios, žmonių, nutapytų paveikluose, sielos, nerandančios sau vietos, sielos, šokančios pragariską nevilties šokį, sielos...

Tikriausiai grafas kalba pats su savimi ar su kažkuo nematomu, kalbasi vien mintyse, nes tarnas vėl nedrąsiai klausia:

– Ką liepsite pasakyti, grafe?

A, tiesa, juk kvietė. Reikia ką nors palikti ir Lietuvėlei! Neblogai jį maitino. Neblogai jam dirbo. Paryžius – Rokiškis – toks buvo įprastinis grafo Pšezdzieckio maršrutas. Atpuldavo, iššluodavo kasą, dar duodavo pylos prievaizdams ir atgal. Bet jis nenori išnykti... kaip tos bevardės sielos. Tegu atsimes: buvo toks grafas Pšezdzieckis, jis mylėjo Lietuvą ir visiems laikams išvykdamas į Paryžių štai padovanojo...

O tai išgirdę, žmonės susikaupę, pagarbiai žiūrės į paveikslą: juodu rūbu apsivilkusį, su lazdele rankoje,

šiek tiek pašaipiai besišypsantį vyrą raukšle pažymėta kakta ir žemėn nudurtom akim. Edvardo Mato Romerio darbas, sakys, va, koks buvo tas Antanas Strazdas, tas Strazdelis. Tai geras grafas Pšezdzieckis, tokią brangią dovaną paliko! Garbė jam ir, duok Dieve, dangaus karalystę.

– Tegu pasiima.

– Štai raštas... Ministerijos įgaliojimas.

Grafas nenorom žvilgteli: *Paulius Galaunė, Kauno Čiurlionio galerijos direktorius, įgaliojamas...*

– Nušluostyk... ir pakabink ant sienos, ne, aš pats nusišluostysiu... ir pakabinsiu. Štai kas liks iš mano galerijos. Mirusiųjų namai... prakeiktų sielų buveinė... Štai kas liks!

Senasis tarnas jau įpratęs prie tylių grafo išpažinčių ir audringų protrūkių. Nieko nebesakydamas paima paveikslą, išneša į priėmimą ir atiduoda žmogui iš Kauno.

Paulius Galaunė viešbučio kambarėje pastato prie spintos dovanojamą paveikslą ir atidžiai apžiūri. Nė mažiausios abejonės – originalas. Galerija turi kelis Edvardo Mato Romerio darbus, bet šitas... atvira dvasia ir rūstis, ramybė ir pasitikėjimas...

Tik štai kakta truputį... lyg pradeginta... ar nubrožuota... Mažas taškelis, gal pastebimas tik muziejininko akiai... lyg apšerpetojęs adatos dūris... Ir ūmai Paulius Galaunė pajunta iš tos mažos skylutės sklindančią šviesą, keistą šilumą, tarsi kažkas iš anapus, iš kitos paveiklo pusės, iš porėmio būtų siuntęs nematomus spindulius. Muziejininkas pats buvo patyręs ir galėjo dievagotis, kad kai kurie paveikslo turi paslaptinę galią nuolat keistis, net krėsti įvairias išdaigas, žaisti su žiūrovu, nesuprantamu būdu paslaptinai jį veikti: žodžiais nenusakoma įtaka, gal

daugiau juntama nei suvokiama... O gal tai paveiksle likusi žmogaus sielos dalelė, vis sugrįžtanti į kūrinį lyg į savo namus ir tenai bent trumpai valandėlei randanti priebėgą ir ramybę?

„Ak. Kur aš čia nuklydau!“ – susigriebia muziejininkas. Juk tai saulės spindulys! Tik keistas – šį kartą krinta ne pro langą, o tarsi sklinda iš kitos paveiklo pusės, pro jį, ir, pradūręs lango stiklą, plinta į tolimesnį Rokiškio erdvę – per pievas, klonius, pomiškius ir miškėlius – į grafo Pšezdzieckio dvarą, į savo buvusią buveinę, tarsi norėdamas sušokti paskutinį šokį dulkelėmis pavirtusių dvasių sukury...

Paulius Galaunė rūpestingai išima paveikslą iš porėmio, susuka į tūtą ir, pasikišęs po pažastimi, nužingsniuoja į geležinkelio stotį.

Vagone atsisėda prie lango. Žvelgia į pro šalį bėgančius vaizdus, o akys kur buvusios, kur nebuvusios vis sužiūra į paslaptinį ryšulėlį. Brangiąją dovaną bijo padėti į kampa – laiko ant kelių ir vis glosto. Daug kartų taip ir kitaip iš dvarų, klebonijų, bažnyčių palėpių vežė Kaunan paveikslus, skulptūras, visokius rakandus ir medžio drožinius, bet niekad nesijautė šitaip keistai sutrikęs. Turėtų džiaugtis dar vienu laimikiu, o širdį gelia kažkoks gailestis. Ar išskridusi iš gimtųjų laukų erdvės ir dangaus platybių Antano Strazdelio siela apsigyvens Kauno mūruose? Ar jai ten bus gera? Ar bent retkarčiais jaus ramybę? Ar vis lėks, eikliais sparnais skris į grafo Pšezdzieckio dvarą, kur buvo pirmoji paveiklo buveinė? Net ir tada, kai grafas visiems laikams išvažiuos? Net tada, kai dvaro nebebus? Net tada, kai nieko nebebus?..

Rokiškio scena ir užkulisiai*

VYTAUTAS VAJEGA

1952 m. pavasariop Alytaus mokytojų seminarijos (AMS) pastatyto „Kurmelio“ sėkmė man buvo paguoda Rokiškyje. Tai niekur nematyta pjesė, statyta nesikonsultuojant. O čia dar, ruošiant spektaklį Alytaus kultūros namų scenai, už nepakantumą falšui pagyrė Kauno operos režisierius Zauka. Didžiausiai, kad per ketverius metus AMS tuščioje vietoje subūriau kolektyvą, jį paruošiau ir, atsisveikindamas su Alytumi, parodyčiau spektaklį, kuris buvo pripažintas geriausiu rajone. O juk ten kultūros namuose veikė V. Kirlio vadovaujamas itin stiprus dramos ratelis, beveik kas mėnesį pastatantis gerai žiūrimą spektaklį. Ten nebuvo jokių intrigų, jokių užkulisių. Nemažai miesto mokytojų ir seminarijos mokinių vaidino Alytaus kultūros namų (AKN) dramose ratelyje. Jeigu būčiau turėjęs daugiau laiko, tikriausiai ir pats ten būčiau dalyvavęs.

Rokiškyje radau tikrą mokytojų saviveiklos epidemiją, bet daug blogesnes darbo sąlygas negu per karą sugriautame Alytuje, kur Šaulių namuose buvo nebloga salė ir scena. O sveikas išlikęs Rokiškis teturėjo žemą Ščiukos kino saliuokę ir dar mažesnę gimnazijos, kur scena buvo tokia kaip AMS. Buvusiuose Pšezdziekių „palociuose“, kur po-

Rokiškio liaudies teatro režisierius Vytautas Vajega. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

kario metais buvo supilti grūdai, o pusrūsiuose laikomi gyvuliai, dabar dar vos tik kūrėsi muziejus, biblioteka ir kultūros namai. Iš už ažuolinių grafo valgomio, kuriame kadaise pietavo Liudendorfas, Smetona ir kitos asmenybės, panelių dar tebebyrėjo avižos.

Todėl Rokiškio kultūros namai vaidino gimnazijos salėje. Nuėjau pažiūrėti S. Kuzmienės režisuotos Rozovo pjesės „Jos draugai“. Nenusivyliau: kultūringas spektaklis – nepervaidinama, nesiplėšoma. Gal į vidinį personažų pasaulį giliau ir nemėginta skverbtis, bet saikinga ir

santūru. Buitinis, ramus spektaklis, gal kiek žemesnio lygio negu AKN, bet malonus žiūrėti.

Kitą dieną savo įspūdžius bandžiau papasakoti vakarinės mokyklos mokytojų kambaryje ir tikėjau pritarimo. Tačiau niekas spektaklio nebuvo matęs...

– Buvo ką ten žiūrėti... Kultūros namus... Ar mes nematę?

– Tai ar mokytojai ten nedalyvauja?

– Pijus tai dalyvavo, net režisavo. O kitiems ten nėra ką veikti. Įsivaizduok – ten ir Ostrovskį statė, ir Ibseno „Norą“... Kur jau mums ten iki tokių klasikos aukštybių, – ironizavo mokytoja Ruseckienė, prieš kiek laiko pati režisavusi gimnazijoje.

Aš pasakojau, kad Alytuje visa saviveikla buvo mokytojų rankose, bandžiau įrodinėti, kad jie turi jausti pareigą ne tik dalyvauti, bet ir vadovauti mėgėjams, bet iš to nieko neišėjo. Buvau už tokį „patriotizmą“ tik sugėdintas. Mokytoja Ruseckienė, kuri visiems, ypač vyrams, mėgdavo „rašyti pažymius“, pareiškė, kad po tokių kalbų mano autoritetas jos akyse smarkiai kritęs, ji man rašanti tik 4. Kiti mokytojai, šiaip jau labai šnekūs, dabar savo nuomonės nepareiškė. Man knietėjo scena. Jaučiausi stovįs ne žemiau už tą, ką neseniai mačiau, bet nebuvo sąlygų, nes vakarais dirbau mokykloje, kurioje jokios saviveiklos nebuvo ir negalėjo būti. Pagailo Alytuje palikto darnaus

* Prisiminimų ištraukų kalba taisyta stengiantis išlaikyti autoriaus stilių.

kolektyvo, pikta, kad pakliuvau į tokias beviltiškas sąlygas.

Tai kaipgi čia neįsitrauksi į Rokiškio mokytojų saviveiklos karštligę: chorui diriguos A. Gradeckas, dramai vadovaus institute matytas Pijus A., o viso to organizatorius ir *spiritus movens* – direktorius Zenonas L., labai jau impulsyvus ir gabus žmogus... Nesvarbu, kad teks repetuoti po trečios pamainos, kartais net po 12-tos nakties. Nesvarbu, kad tą Pijų prisiminiau institute klaidiai blogai vaidinusių kažkokioje I. Lieškos pjesėje, kur veiksmas vyko pokario metais malūne...

Nesvarbu, kad (matyt, Zenono iniciatyva) buvo parinkta aštraus siužeto, bet jokios literatūrinės vertės neturinti Pogodino pjesė „Misurio valsas“ iš „šaltojo karo“ laikų, „iki nuogumo demaskuojanti“ Amerikos rinkimų kampaniją, demokratų partiją, Fultoną. Pjesė, kurioje veikia visagaliai bosai, sukčiai, politiniai gangsteriai bei samdyti žmogžudžiai. Vienu žodžiu, tarybinis dramaturgas Pogodinas – „Kremliaus kurantų“ autorius, pačiais pasiūčiausiais asmens kulto metais pylė ant buvusių sąjungininkų galvų viską, ką tik begalėjo rasti bjauriausio. „Misurio valsu“ – demokratų himno vardu pavadinta pjesė, šiaip jau turinti aštrų konfliktą ir nebloggerai sukonstruota, matyt, priklausė politinės satyros žanrui, žinoma, jeigu ją būtų statę aukštos kultūros profesionalai. O kas gi mums galėjo iš jos išeiti? Kodėl gi kaip tik ji buvo parinkta mūsų „dvasios vadovo“, kuris pats netikėjo tuo, kas čia teigiama? Turbūt tik politinis detektyvas arba dar blogiau – paskvilis, karikatūra...

O dirbome iš peties. Režisavo ne tiek Pijus, kiek energingasis Zenukas, kurio vaizduotėje buvo pilna detektyvinių ir kriminalinių romanų situacijų. „Slengu“, žargonu besipuikuojantys herojai neturėjo po-

teksčių, todėl energingai čiuožėme paviršiumi. Nebuvo nei įdomesnės formos, nei sumanymo. Laikėmės Pogodino remarkų, ir to užteko. Vienu žodžiu, patys iš savęs šaipydami, ėjome tuo pačiu keliu kaip prieš aštuonetą metų, kai statėme iš Lauciaus „Signalo“ sufabrikuotą „Ženklą iš griuvėsių“.

Aš vaidinau patį didžiausią siaubą – gaujos vadą bosą ir „politinį banditą“ Tomą Brauną. Kad būčiau klaidingas, „apšlubau“, įsitvėriau storą bambukinę lazda savo rinkiminiam priešams respublikonams tvatinti.

Mūsų Zenukas buvo „rafinuotas katorgininkas“, Sorbonos ir Kembridžo auklėtinis, „sukčių ir banditų karalius“ Džonis Džėnaris. Taip jau savo herojus charakterizavo autorius.

O „samdytas žmogžudys“, smagiai leidžias poilsio dieneles „Čikagos banditas“ Gargota buvo fizinio lavinimo mokytojas Šimaitis. Matyt, dėl to, kad jis dar iš prieškarinio Kauno buvo atsivežęs ir mokėjo pademonstruoti įžūlią fizionomiją, išorinį abejingumą ir ironiją. Tai jis turėjo linčiuoti negrus, kišenėje pūpsančiu parabeliu šalinti iš kelio Braunui nereikalingus žmones. Kaip matote, papuoliau į kompaniją „nievielką, no požotną“... Direktorius Zenukas buvo užsidegęs vaidyba, energingai organizavo repeticijas (kartais net pamokų sąskaita), per du mėnesius darbas buvo beveik baigtas, o jis pats, būdamas gabus, lengvai išmoko „slengo“ žargoną, mokėjo beveik visų 14 veikėjų žodžius. Premjera, kuri turėjo ant menčių paguldyti kultūros namus, įvyko dar prieš Naujuosius metus. Kaip pavyko, nežinau. Atsimenu tik, kad buvo labai gėda: ir tokia-me paskvilijėje vaidinti, ir tokio „šaunaus“ kolektyvo nariu būti. O čia dar kilo konfliktas su buvusiu direktorium Janulioniu. Zenukas,

negaudamas skolintam prožektoriumi lempos, lengva ranka išsuko tokią pat lempą iš prieškarinio vokiško mokyklos epidiaskopu, pirktu kadaise už nelengvai įgytus tėvų komiteto pinigus, ir įsuko minėtan prožektorium. Menkai aušinama lempa, žinoma, greitai perdegė. Kadangi naujos nebuvo, tai mokykla liko be epidiaskopu. Buvęs direktorius, šiaip jau labai kultūringas žmogus, bet kiek įtarus, dėl to padarė didžiulę tragediją ir, matyt, apskundė buvusį savo mokinį kažkur aukščiau... Į visą mūsų kolektyvą ėmė žiūrėti vos ne kaip chuliganų šaiką... Štai dėl ko džiaugiausi, kad Alytus toli, ir buvę mano kolegos nesužinos, kur aš papuoliau.

O man buvo gėda ir apmaudu. Bandžiau savęs klausinėti, ar galėjo kas nors panašaus atsitikti Alytuje, Pasvalyje. Turbūt – ne. Ten buvo kitoks mokytojų kolektyvas, kitaip buvo žiūrima į mokytoją kaip asmenį ir jo darbą. Protas sakė, kad nereikėjo susidėti su šita kompanija, o širdis traukė... prie scenos.

Be to, bėgti jau buvo per vėlu, nes buvome pradėję repetuoti „Gyvenimą citadelėje“, kurioje gavau profesoriaus Mijlo vaidmenį. Ši estų dramaturgo Jakobsono pjesė tuomet buvo gana populiari: 1947 m. ją pastatė Telšių teatras. 1947 – Kaune Radzevičius, Panevėžyje – Miltinis. Populiariausias buvo Miltinio spektaklis, kurį mačiau Vilniuje dar studijų metais. Greičiausiai ir mūsų režisierius Pijus jį buvo matęs. Todėl nereikėjo ieškoti nei savo sprendimo, nei žanro problemų nekilo. Juk ir čia buvo ne kas kitas kaip tas pats politinis detektyvas, juk ir čia reikėjo „demaskuoti“ profesoriaus šeimoje lizdą susisukusius ir jo žmoną viliojančius nebaigtus mušti estų esesininkų likučius, pasiruošusius bėgti su prisigrobtais auksinių dantų lagaminais... Jeigu ne kultūringas panevėžiečių psichologinio realizmo

Vytautas Vajega – Vilniaus pedagoginio instituto studentas, tautinių šokių ratelio akordeonistas, 1947 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Elena ir Vytautas Vajegos, 1951 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

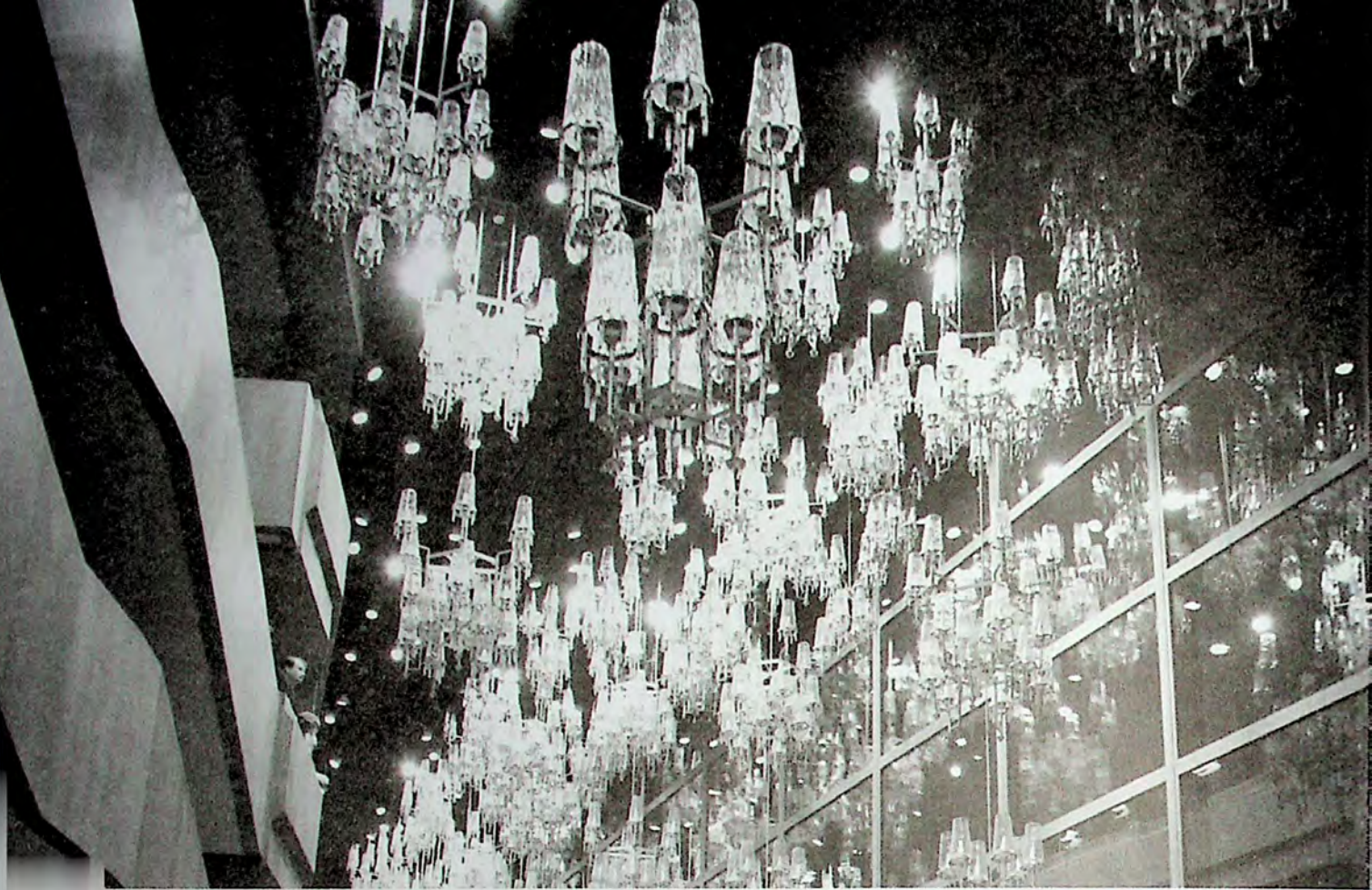
spektaklis, gal ir iš šitos pjesės būtų išėjusi sukarikatūrinta satyra. Bet mūsų tiksliai nuo panevėžiečių nukopijuotas spektaklis, galima sakyti, visai neblogai pavyko. Susilaukėme nemažai rokiškėčių, nemačiusių originalo, plojimų. Jautėmės padarę didžiulę pažangą.

Man patikėtą profesorius Mijlo vaidmenį ruošiau atsidėjęs. Galvojau, kaip čia pasidarius knygoje paskendusiu „Iliados“ vertėju, į pokario metų gyvenimą žiūrinčiu pro rausvus akinius ir todėl nepastebinčiu į šeimą įsiskverbusių, viliojančių jauną žmoną (mokytoja Kantauskaitė) ir iš manęs besityčiojančių sukčių. Rėmiausi paradoksu: „Išsiblaškęs tas, kuris labai susikaupęs“. Skanduoti, knistis po knygas, žodynus, enciklopedijas. Kitaip sakant, eiti tuo keliu, kuriuo mokė Juknevičius „Brandos atestate“... Tik tada gali būti betarpiškas, kai tavęs kas nors ko paklausia. Tik tada replika nuskamba taip, kaip reikia. Norėdamas pavirsti tokiu betarpišku profesorium, ieškojau

panašaus žmogaus kasdieniniame gyvenime. Toks knygoje paskendęs, aplinkoje sunkiai susigaudęs buvo Alės tėvelis, mano uošvis – S. Naginskas, ligos prikaustytas prie lovos. Kaip jis velka sustingusias bejėges kojas! Kaip nustebusiomis akimis pro akinių viršų žiūri į jam negreit suvokiamus reiškinius! Kaip laiko skaitomą knygą, kaip dešine ranka verčia naują puslapį ne už lapo apačios, o už viršaus. Vaidmeniu buvau patenkintas. O ir liaudies meno konsultantė S. Surkevičienė–Breivaitė pagyrė. Bet maloniausias buvo S. Kuzmienės įvertinimas: atseit, aš esąs vienintelis Rokiškyje, sugebąs kurti charakterinius vaidmenis: juk čia reikėję nugalėti ir amžiaus, ir išorinio bei vidinio charakteringumo barjerus. Viskas buvę organiška ir įtinama. Žinoma, ji nepasakė, o gal ir pati nesuvokė, kad čia viskas buvo ne tiek kūryba, kiek kopija. Net mizanscena su supamąja kėde esesininkams charakterizuoti. Deja, tai nutylėjo ir Miltinio mokinė Surkevičienė. O gal dėl to, kad

tada niekam neateidavo į galvą, jog režisierius mėgėjas turi ieškoti savito pjesės sprendimo. Juk prieš 10 metų ir pats Dauguvietis taip režisuodavo Šiaulių teatre. Geriau vykusi kopija negu blogas originalas! Nemažiau už Pijų čia režisavo ir Zenonas L., dažnai keiksnodamas, kad nė velnio iš to Pijaus nesą: nei parodą, nei paaiškiną. O Zenuko „režisūra“ buvo išsivienijęs ieškojimas, kaip toje ar kitoje vietoje vaidino panevėžiečiai...

Kitais, t. y. 1954 m. ėmėmės Korneičiuko „Platono Krečeto“, statyto taip pat trijuose Lietuvos teatruose: Klaipėdoje – 1947 m., Gustaičio Vilniuje – 1947 m., o Šiauliuose – net du kartus – 1940 m. – Juršio ir 1952 m. – Šeino su Puzausku. Tai prieškarinė 5 paveikslų gydytojų gyvenimo pjesė, nukreipta prieš karjerizmą ir prisitaikėliškumą. Tipiška Stalino laikų pjesė, turinti neblogą konfliktą, buitinio psichologinio žanro, prikaišiota neįgyvendinamų utopinių blizgūčių... Pagrindinis herojus Platonas –

ne tik geras chirurgas, bet ir svajotojas: nugalės mirtį, dovanos žmonėms daug saulėtų dienų... Ar tai įmanoma organiškai suvaidinti?

Man, pagirtam „Citadelėje“, davė pagrindinį vaidmenį. Lidos – mergaičių gimnazijos direktoriui O. Dageytei pasiūliau, rodos, aš pats. Pjesė stambi – rodos, 15 veikėjų: gydytojai, miesto valdžios atstovai. Apie savitą režisūrinį sprendimą ir dabar nebuvo kalbos. Prieš akis turėjom Vilniaus teatro spektaklį, kur Platoną vaidino temperamentingasis Rudzinskas. Pionierės Majos vaidmenį davė Alei. Jau užstalinėse repeticijose ėmė ryškėti, kad su Onute D., šiaip jau labai simpatiška mergina, garsėjusia savo nemokėjimu įsakinėti ir organizuoti (pati salėn nešiodavo kėdes, o mokytojai plepėdavo mokytojų kambaryje), scenoje betarpiškai bendrauti nepavyksta. Lyg tai flirtuojam, lyg tai ginčijamės, lyg tai pykstamės, o vidinės teisybės nėra, ir baigta... („Dvikovoje“ su Nesterova, ypač

su Kareniauskaite, tai būdavo, ir dar kaip!). O čia dialogai formalūs, simpatija – apsimestinė. Net ir kasdienybėje buvusi simpatiška direktorė darosi blyškesnė... Stebėjau chirurgą Lapeiką ir kitus gydytojus, mokiausi pianinu groti Grygo „Solveigos dainą“, iš kailio nėrausi norėdamas būti betarpiškas (kad ir monologe su kaukuole!), bet kažko trūko, ir baigta. Einančiam operuoti ir išeinančiam po operacijos kūne atsirasdavo įtampa, o su ja kartu ir falšas. Pasitikėjimą savimi, kurio toli gražu nebuvo, aš tik vaidinau. Štai, kur buvo pagrindinė kliūtis ir klaida. Taip išaiškino konsultantė Surkevičienė.

Publikai, rodos, patiko. Gydytojas Lapeika komplimentus už pastabumą sakė, mokytoja Ruseckienė sveikino su gėlėmis ir knyga ir nuo tos dienos kitaip nebevadino kaip tik Platoša. Prisipažįstu, kad komplimentais tada tikėjau labiau negu Surkevičienės žodžiais. Nei kituose spektakliuose Rokiškyje, nei

Zarasuose, kur mus žiūrėjo mano gimnazijos suolo draugas A. Petronis, iš įsikalto vaidmens traktuotės nebeišsimušau, o gal ir per daug nesistengiau. Atrodė, kad režisierius buvo kaltas, jog su Lida papuolėme į falšą. Neiškenčiau to per aptarimą nepasakęs Pijui. Žinojau, kad jo suvalkietiška ambicija to nepakės, bet nemaniau, kad taip užsipliesks...

Buvo pažadėjęs kitą pjesę duoti režisuoti man, o po to nebebuvo nė kalbos: „Neminint pavardžių“ 1955 m. begavau tik dažytojų brigadininko Kolosovo – jauno, merginėjančio vaikiną – vaidmenį. Mano partneris dabar buvo Vilius Z. Merginų palangėje grodami, dainavome častuškas ir kvatojome. Su juo buvo lengva ir gera. Ir ką gi – buvau apdovanotas už geriausią vaidmenį šioje ukrainietiškoje pjesėje, kurią pastatėme taip nukopijavę Klaipėdoje pastatytą Bernoto spektaklį „Nenurodant pavardžių“.

Paminėtinas dar vienas įvykis Rokiškio mokytojų dramos mėgėjų

epidemijos įkarštyje – „Platono Krečeto“ parodymas Vilniaus akademiniame teatre. Nežinau, kieno tai iniciatyva, greičiausiai Surkevičienės. Tiek mums, tiek Obelių mokytojams buvo pasiūlyta pirmadienį, t. y. teatro išėiginę dieną, parodyti dalį savo spektaklių šioje scenoje. Pijus pasirinko ne „Pavardes“, o „Krečeto“ I veiksmą. Mus žiūrėjo Vilniaus teatro, kuriame ne taip seniai buvo pastatytas tas pats „Krečetas“, aktoriai... Kad ir kaip būtume besiplėšę, aišku, nieko nebūtų išėję, nes mėgėjiškoji kopija prieš profesionalų originalą visuoimet atrodys apgailėtina. O čia dar nelabai vykusi, anemiška kopija... Taip ir buvo: „Padėta daug pastangų, daug gerų norų būta, deja... neina per rampą“... – Vilniaus aktorių su S. Nosevičiūte priešaky nuomonė. Iš „Krečeto“ supratau, kad režisierius, statydamas tą ar kitą pjesę, aktorius paima nelaisvėn, ir jie nebemoka į pjesę žiūrėti savarankiškai. Ir pats režisierius pradeda nebematyti savo aktorių klaidų. O obeliečiai (mūsų apmaudui ir jų džiaugsmui) Vilniuje buvo gerai įvertinti. Scenos karštligė susirgusių mokytojų entuziazmas smarkiai sumažėjo. Pijus dar pastatė dvi jo Vilniuje matytas pjeses: Kernagio 1954 m. režisuotą Baratašvilio „Žiogą“ ir Sajos „Silva studentauja“. Po to režisūrą metė.

Nors mokytojų kolektyvas mažesnis netenkino, bet kai ką ir davė. Po neabejotinos sėkmės Pasvalyje ir Alytuje aš, būdamas lituanistas, jaučiausi sugebąs geriau už jį (fiziką) analizuoti pjeses. Atvažiaavusiam iš Alytaus, ypač po „Misurio“, Rokiškio mėgėjai atrodė tikri nesubrendėliai. Aš didžiavausi originaliais „Marčios“ ir Petro Kurmelio“ darbais, o čia radau tik profesionalų mėgdžiojimus. Tiesa, tie mėgdžiojimai kasmet gerėjo, nes vaidino išprusę žmonės – mokytojai, patys vaidinę ir matę gerų spektaklių.

Aš norėjau režisuoti, o ne vaidinti, bet dirbant vakarais, nebuvo jokios vilties. Vaidmenis kūriau pats pagal Juknevičiaus nurodymus:

- išmok partnerio klausyti taip, lyg jį girdėtum pirmą kartą, o savo replikai neskirk dėmesio;

- kuo daugiau turėk savyje, bet kuo kukliau tą turinį išreikšk: maksimum vidaus, minimum išorės (neputok!);

- vaidink ne rezultatą, o procesą: ne berk ašaras, o stenkis sulaukyti.

Lengviausia „neputoti“. Daug sunkiau šimtąkart girdėtą partnerio repliką priimti kaip naują mintį, bet daugelis gabesnių mėgėjų ir tą ne taip jau sunkiai nugali. O štai vietoj rezultato vaidinti procesą tai jau retas mėgėjas be supratingo režisieriaus pagalbos sugeba. Juk tai pagrindinė aktorius persikūnijimo esmė ir paslaptis: personažo jausmų ir minčių tėkmė, išplaukianti iš jį veikiančių aplinkybių kaitos, pagrįsta tik jam vienam būdinga minčių ir jausmų logika. Be gero veikalo nagrinėjimo, be režisieriaus pedagogo pagalbos ir aktorius profesionalas nueina paviršium.

Šių tezių užteko paviršutiniškiems vaidmenims, net „Dvikovos“ Iskanderiui. O Krečetai be tos mintijimo proceso analizės ir bendravimo su Lida, kuri jokio proceso neturėjo, ir pritrūko. Štai, ir sudegiau beaktoriaudamas be rimtesnės režisūros.

Rūpėjo režisuoti. Šiaip taip prisikalbinau Zenoną L., Jadzę M., Kondratienę, Šimaičius, Narvydą, dar mieste susiradau gražios išvaizdos Putinienę, vos ne jėga atsitempiaiu mūsų vakarinės mokyklos mokytoją Guntulį, ir buvusioje grafų rūmų salės scenoje pradėjome repetuoti Dychovičnio vokaliją „Vestuvinę kelionę“. Dirbdamas vakarinėje mokykloje, laisvus teturėjau tik šeštadienių ir sekmadienių vakarus. Tomis dienomis trukdė medžioklė, kurion mane

įtraukė tas pats Zenonas L. Todėl repetuoti pradėjome tik pasibaigus medžioklės sezonui. Sceniniame vokalijoje, Antanui Gradeckui akompanuojant, puikiai dainavo Zenonas. Tokio operetinio baritono galėtų pavydėti net profesionalai. Mėgėjiškai, bet muzikaliai dainavo Jadzė ir Kondratienė, o visi kiti dainas atideklamavo, nes buvo arba beklausiai, arba bebalsiai. Premjera įvyko gegužės 7-ąją. Publika sutiko šiltai, vadinas, įgijau teisę režisuoti. Juk kai kurie mokytojai, ypač Pijus, mane pasmerkė už tai, kad nuėjau į kultūros namus ir dar dalį mokytojų išsivedžiau, suskaldžiau kolektyvą. Žinoma, jie nežinojo, kad už tą kelių mėnesių darbą aš negavau nė kapeikos...

O pats savo darbu nebuvau patenkintas. Kažko trūko, ir gana. Akis atvėrė kažkuris Šiaulių teatro, kuriame šis vokalija buvo pastatytas prieš metus, aktorius, atvažiaavęs konsultuoti ir priimti spektaklio:

– Tu čia, vyruti, dramą, o ne vokaliją pastatei. Ne filosofijos čia reikėjo, o žaismės, dūkimo, studentų draugystės. Reikėjo nebijoti pervaidinimo, pakęsti net falšą. Čia visai kitos žaidimo taisyklės. Vokalija sunkesnis už dramą. Gal tik Zenonas su Šimaičiu tinkami tam žanrui. Net ne visi profesionalai vietoj minties moka kvailioti. Kad ir jaučiau publikos pritarimą, vis dėlto su kritika sutikau: tikrai šauta pro šalį, bet tai suprato tik gudresni už mus. Guodžiausi, tuo, kad niekas kitas iš mėgėjų nebūtų geriau padaręs. Tikrai: po kiek laiko Pandėlyje pamačiau tą pačią pjesę net nesuprastą. O mano pastatymas buvo pamoka: mokykis, vyruti, žanro. Tiksliau parink vaidilas (artistus – *red. past.*), jausk, ką kuris sugeba. Parinkimas – jau pusė darbo! Tais pačiais metais vakarinėje mokykloje bandžiau sukurti ir šokią tokią saviveiklą. Parengiau

4 deklamacijas, 2 dainas, kurioms pats pianinu ir akompanavau, ir vienaveiksmę Skliutausko pjesiukę „Gyvenimas šaukia“. Palyginti su AMS, čia buvo tik vaikų darželis.

Kadangi tuo metu, kai dainavo me „Dainą apie Staliną“, 1953 m. kovą jis ėmė ir numirė, kitais metais jau vyko nemaži pokyčiai. Tų pačių metų balandžio 12 d. mirė ir Alės tėtusis S. Naginskas. Tų metų pabaigoje ji su vyresnių klasių mokiniais ėmė repetuoti K. Binkio „Atžalyną“. Išnagrinėjo gerai, bet, kai reikėjo mizanscenuoti, įkliuvo. Atėjau jai padėti ir 10 metų likau dieninėje mokykloje, o ji perėjo į vakarinę. Beslaugydama savo tėvą, ji, jau baigusi universitetą, aukojosi: atsisakė siūlomo mokslinio darbo, išvažiavo iš Vilniaus, o dabar štai atsisakė ir dieninių pamokų...

„Atžalynas“ (1956 05 19) pavyko turbūt geriau negu prieš karą Biržuose, nors mokiniai nebuvo paruošti scenai. Pastebėjau, kad iš šios mamos pusbrolio pjesės, nepaisant to, kaip ji būtų pastatyta, visuomet dvelkia jaudinantis, šviesus katarsis, tarsi gurkšnis vandens iš skaidraus jaunystės šaltinio. Šios pjesės pagrindas jis ir padėjo tą savo receptą, kaip „padaryti Lietuvą kultūringą, gražią ir laimingą“... Čia nelabai reikalingas režisūrinis išradingumas, draminiai mazgai atviri, nėra poteksčių subtilybių. Surado siuvėjas Žiogas už pamušalo užkritusią Tiją pinigine, ir viskas paaikškėjo: Petro poelgis nušvito visu savo grožiu ir didingumu. Po niūrios Stalino epochos prabilti gaivia „Atžalyno“ kalba buvo pats prasmingiausias džiaugsmas, kokį kada nors man suteikė premjera. Už šį darbą buvau nuoširdžiai įvertintas ir pagerbtas. Tik Alei, pradėjusiai repetuoti pjesę, tos pagarbos pritrūko. Užsidirbę pinigų, 1956 m. vasarą su atžalyniečiais važinėjome po Vilnių ir Kauną.

Po „Vestuvinės kelionės“ spektaklio tapau kultūros namų dramos ratelio vadovu – režisieriumi, einančiu antraeiles pareigas maždaug už 130 rublių. Tais pačiais metais kovo mėn. ten užbaigiau Evaldo pjesę „Natalijos Zotovos moralė“. Pjesiukė, rodos, vieno veiksmo, neypatinga. Tiksliai parinkęs aktorius (Kuzmienę, Narvydą, Kuliene), gerai išnagrinėjęs veiksmo linijas, draminius mazgus ir potekstes, į rankas paėmęs gana patyrusius ir gabius žmones, kaip man vėliau pasirodė, sukūriau psichologišką ir darnų spektakliuką, kurį laikau švariausiu savo darbu. Premjera įvyko Moters dieną – 1956 03 08.

Greta jau repetavau ir „Petra Kurmelį“, bet repetacijos nutrūko. Taigi 1956–1957 m. dirbau su 3 kolektyvais. Kiekvieną savaitės dieną, taip pat ir sekmadieniais, po 2–4 valandas. O kur dar pamokos, sąsiuviniai ir ruošimasis. Iš visų šių darbų sunkiausias – repetacijos, nes jų metu stebint kolektyvą, reikia ir kurti. Ieškojimas nenutrūksta ir naktį, baigus repetaciją, iš kurios jau išėini lyg pusgirtis, ir „režisuoji miegodamas visą naktį“...

Mokytojų dramos ratelis kasmet silpnėjo. Jo vadovas Pijus A., išsikėlęs iš Rokiškio į Klaipėdą, pamiršo sceną. Taigi, vieninteliu scenos Don Kichotu Rokiškyje likau aš. Na, ir dirbau kaip jautis: be kasdieninių repetacijų, reikia apšviesti kultūros namų sceną, apsirūpinti drabužiais, grimu, dekoracinėmis medžiagomis. Tam buvo atostogos.

Kultūros namų direktoriumi tada buvo paskirtas V. Šlikas ir visa savo neramia siela pasinėrė „veiklon“. Kažin kokiais keliais gavo valdišką motociklą ir, reikia ar nereikia, plerpė juo nepaisydamas nei lietaus, nei plikšalos. Matyt, dėl to, kad reikėjo lėšų, o gal pagautas lakios vaizduotės buvusio grafo parke užveisė medelį. Prisodino obelaičių, o kultūros

namų krosniakuriui rusui pavedė jas skiepyti ir prižiūrėti. Kai žiemą pamiršo jas aprišti, prakeikti kiškiai vos ne visiems skiepams nulupo kailius, tas medelinas naudos taip ir nedavė. Vėl nežinia kam įtaisė kultūros namams arklį, o minėtą krosniakurį pavertė vežiku.

Tačiau pats didžiausias jo užmojis buvo grafo rūmų rekonstrukcija ir scenos pristatymas. Skersai rūmų esanti dviejų aukštų salė ir balkonas, paremtas graškčiomis kolonomis, galėjo talpinti apie 250 žiūrovų. Šioje salėje, dar grafams tebegyvenant, koncertuodavo svečiai iš Varšuvos, dainavo K. Petrauskas. Leisdavo grafai ir Rokiškio inteligentams pasiklausyti, bet parketą padengdavo pjuvenomis, kad būtų lengviau iššluoti „mužikų“ nešvarumus... Trūko tik scenos. Rytinėje pastato pusėje buvo ovalo formos oranžerija. Pasikvietė Šlikas architektus, kurie matavo, tarėsi, braižė... Buvo nuspręsta oranžeriją nugriauti ir jos vieton pastatyti tokios pat formos, tik žymiai didesnę ir aukštesnę sceną. Ir architektūrinis paminklas liksias nesugadintas, ir Rokiškis pagaliau sceną turėsias, o ne vieno aukšto kišenę. Sunkiai ir lėtai „stroj kontora“ griozdino storas priestato sienas, bet po kokių dvejų metų priestatas buvo baigtas. Lubose Masiulio nurodymu įtaisė skridinius dekoracijoms kilnoti, po scena padarė praropojimą į kitą pusę.

Dabar reikėjo sceną aprengti. Štai į tą darbą Šlikas mane ir įkinkė. Kadangi man tai patiko, prisirinkau literatūros apie scenos įrengimą ir apšvietimą. Šlikas ne kitaip, o tiesiog „iš žemės iškasė“ ir vamzdžius dekoracijoms pakabinti, ir skridinius jiems parišti. Tik nebuvo ko pakabinti. Beldžia vasaros vidurnaktį kažkas į miegamojo langą:

– Vytai, kelkis, – Šliko balsas.

– Ko tu kaip dūšia be vietos pa-langėmis brazdiniesi?

– Važiuojam į Vilnių, į Lietkult-tiekimą su žydėliais pasiderėti...

Na, važiuojam, tai važiuojam: „Molotovka“ nauja. Vairuotojas Mickys kaip pasiutęs. Tik spėk laikytis už bortų, kai lekia vingiuotais vieškeliukais.

9 val. jau buvome Vilniuje, tieki-mo kontoroje. Šlikas, iškėlęs galvą, lakstė nuo vieno langelio prie kito, o mes iš paskos. Dar nepriėjęs, jau per interesantų galvas šaukia, ar yra ten to ir to... Kodėl teatrą galima, o mums ne? Apsigręžęs manęs klausinėja, ko dar reikia, pataria nesismulkinti. Rampą, sufitą, pro-žektorių, dažų, klijų. Scenos „dra-bužiui“ – dešimtis metrų aksomo. Siūlo mėlyną, o juodo neduoda.

– Prašyk, sakau, juodo. Scenai ji – deficitas...

Ir ką tu pasakysi: pasišnibždėjo jis ten su kažkokiu viršininku ir išrašė mums to juodo „polubarchato“ ir dar mėlynojo „barchato“ pridėjo. Dar visokių papuošalų ir blizgučių. Ir armoniką, ir gitarą užrašė. Atseit – pirkai aksomą, tai pirk ir tai, kas tau nereikalinga.

Po to su glėbiais sąskaitų pradė-jom daužytis po sandėlius. Vienas sandėlis vienoje, kitas – kitoje miesto pusėje. Pirmiausia pasukome į apšvietimo priemonių sandėlį. Tik žiūriu, kad ne prie sandėlio sustojome, o Vilniaus gatvėje, prie Šv. Ko-trynos bažnyčios, kur S. Moniuškos biustas stovi. Atrakino ant didžiulių durų pakabintą pūdinę spyną, suė-jome į vidų. Ogi čia ant grindų, ant suolų, kur meldavosi lenkų pen-sininkai, sakyklose, kur išpažinčių klausydavo kunigai, išmėtyti įvairūs teatriniai reikmenys: ramos, pro-žektoriai, sufitai. Aprūdiję, apteršti balandžių. Suskridę pro išdaužytus langus jie čia suko lizdus ir perėjo vaikus. O tie reikmenys – apdaužyti, surūdiję... Prisirinkę išvaizdesnių, vos ne pusę mašinos privarėme. Dekoracines medžiagas krovėmės

Scena iš pirmojo Rokiškio liaudies teatro spektaklio Žemaitės „Petras Kurlmis“ (rež. Vytautas Vajega), 1959 m. Aktoriai Kondratai. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

Paneriuose. Pusėtiną, šakotą ir be-veik visai iširusią fanerą. Po kojų mums pametė ritinius medžiagų. Čia tiek ir tiek metrų. Nori tikėk, nori ne. Nori matuokis, nori – ne. Pradėsi matuoti, pusdienį sugaiši. O kuo matuosi? Krovėmės nematavę. Mus apgaus, ir mes būsime priversti apgaudinėti.

Taip popietyje, prisikrovę iki bortų, dūmėme namo. Parvažiavę

iki pusnakčio tempėme mantą į buvusius grafo rūmus. Kitą dieną buvo sukaltos lentynos ir vos ne pilnas sandėliukas pritutintas gėrybių. Jų užteko ne tik mūsų scenai, bet ir kitoms. Gavo jų ir rajono mokyklos. Tičkaus mokyklai įtaisiau prožektorius, kurių vienas ir dabar tebėra. Tik su teatralų brangina-mu juodu aksomu nieko neišėjo: nei kultūros skyrius, nei rajono

valdžia apie juodą sceną nenorėjo nė girdėti:

– Ką tu, pakasynas nori ruošti naujoje scenoje?

Pasiuvo iš mėlyno aksomo – šaltą ir nejaukią. Gal daugiau kaip savaitę karstėmės, kol sukabinome visus audeklus, sumontavome ir pakabinome apšvietimo aparatūrą. Beliko tik prijungti prie elektros tinklo.

Bet nebuvo pačios apšvietimo reguliavimo širdies – reostato. Kadangi aktorius Masiulis mums buvo sakęs, kad kažkas panašaus yra Panevėžio teatre, vėl tuo pačiu sunkvežimiu nusitrenkėme Panevėžin. Yra, bet niekas be paties Miltinio sutikimo mums jo neduoda.

– Taip, turime tokį žvėrį. Jis vadinasi „štelverkas“, su kuriuo aš, grįžęs iš Prancūzijos, Kauno darbo rūmuose savo karjerą pradėjau. „Siemenso“ gaminys, mums jau per mažas. Galime už nedidelę sumą perleisti, bet išsimontuoti teks patiems.

Dėkojame dėdei Miltiniui, džiaugiamės, kad pigiai gavome, bet kad jis įmūrytas į sieną... Negi važiuosim atgal? Šlikas tuoj suranda du padėjėjus, ir pavakariais, susikrovę šią daugiau kaip toną sveriančią mašiną, dumiamė namo. Tik dabar jau veža kaip kiaušinius į turgų, kad nesubyretų porcelianiniai varžynai.

Parsivežę sukame galvas, kur jį pastatyti. Salėje buvo tik dvi tinkamos vietos: balkonas ir šoninis muziejaus kambarys, kuriame mums to muziejaus direktorius Paunksnis ir leido atsitverti kampą. Montavimo schemą, pasiskaitęs scenos apšvietimo literatūros, nubraižiau pats. Įkliuvome su laidais ir trosais. Šlikas iš kažkur ištraukė apie puskilometrį paprasto elektros laido, bet jis nelabai tiko, o kur gauti aviacinio troso? Tai atitempė parūdijusio ekskavatoriaus troso likučius. Iki pat Spalio švenčių darbavosi monteris, ir Rokiškio scena nušvito spalvota šviesa, kurią pradžioje reguliavau

pats, o vėliau atidaviau Šimkevičiui. Tik žiūriu, kad tas šviesas jau naudoja šokiams, o ne scenai apšviesti. Taip ji ir neteko puošnumo ir paslaptinumumo. Šlikas jau buvo kolūkio pirmininkas ir man padėti nebegalėjo. O po kelerių metų pul-tas išklibo, buvo išmestas iš scenos ir sudaužytas. Butaforiją ir drabužius mums skolindavo irgi Panevėžys.

Kartą Šlikas įsisodino mane į „gaziką“ ir nusivežė į Kauną. Priesikrovėme mašiną drabužių: frakų, paltų, rudinių, kostiumų. Kai kurie visai pakenčiami. Gal kokį dešimtį metų skolino rajono „klubelninkams“, kurie neturėjo mados gražinti. Šlikui išvykus, sandėliai pamažu tuštėjo. Po kelerių metų jau ir juodojo pusaksomio rietimas išnyko. Sunkiai gaunama medžiaga pati „išėjo“ iš sandėlio...

Geriausią 1956 m. vasaros mėnesiai prabėgo dramatos ratelių vadovų kursuose Trakuose, kuriuos organizavo Liaudies kūrybos rūmai (Akelaitis, Sverdiolas, Vengris, Surkevičienė). Lektoriais pakvietė ne bet ką, o R. Juknevičių, B. Lukošių ir Kernagį. Tų kursų pagrindas buvo ne studijinis aktorius meistriškumo darbas, o praktiniai režisūros užsiėmimai. Juknevičiaus grupė repetavo „Karštą vasarą“, Lukošiaus – „Kurmeli“, Kernagio – Gorkio „Miesčionis“. Mes turėjom stebėti, kaip tai daroma, ir mokyti režisūros meno.

Mus sutiko labai šiltai (ypač mane), paklausė, pas kokį režisierių noriu pakliūti, su kuo noriu gyventi. Aišku, kad su alytiškiais. Gyvenau su Kirliu ir Jasinsku. Miela buvo po ketverių metų prisiminti saulėtus pušynus, Nemuną ir nuoširdžius dzūkus. Jų saviveikla smarkiai pašokusi į priekį. O kai paklausė, pas kokį režisierių noriu papulti, ėmiau svyruoti. Stebėjaisi, kad tokia asmenybė kaip Juknevičius panoro „terliotis“ su saviveikla, bet dabar

man labiau rūpėjo Rokiškyje pradėtas „Kurmelis“, kurį čia režisuos Lukošius, o ne jo „Vasara“, kurios aš nemaniau statyti. Lukošių neblogai pažinojau iš pedagoginio instituto, kur jis mus mokė skaitovo meno. Kai pasakiau, kad pas jį, Surkevičienė tik akis išpūtė...

Tapęs Rokiškio kultūros namų dramatos ratelio vadovu, norėjau ne tik pirmuoti rajone, bet, panašiai kaip ir Alytuje, turėti pastovų gastrolinį ir reprezentacinį repertuarą. Gastrolėms tiko „Zotovos moralė“, o reprezentacijai reikėjo daugia-veiksmės, liaudiškos, artimos kaimo žmonėms pjesės. Mano atmintyje tebebuvo Alytus. O, kad taip „Kurmeli“ pastačius! Tiesa, čia nėra tokio studijiniuose užsiėmimuose pralavinto kolektyvo, kuris nebijotų ilgo darbo, bet užtat yra patyrusių, daug metų vaidinusių žmonių. Man, apsikrovusiam darbais, ji tada buvo parankiausia, nes išnagrinėta ir išbandyta, tik imk ir repetuok.

Visada svarbiausia gerai parinkti vaidmenis. Dėl to pasitelkiau Kuzmienę ir papasakojau, kad noriu spektaklio, kuriame Kurmelis būtų tam tikras kaimo Tamošius Bekepuris, savotiškas Valeras Burzdulis, vienu žodžiu, tipiškas senbernis, seniai pamiršęs savo jaunas dieneles, nerangus vedyboms, į meilės reikalus tėvų išmokytas žiūrėti praktiškai ir kritiškai. Sugebėjęs širdyje užgniauzti potraukį tarnatei, palenkti savo širdį nelabai simpatiškai ir atžariai Marcei. Žmogus visada gailisi, kad padarė taip, o ne kitaip, ypač tada, kai jo pasirinktas kelias pragaru virto... Tada jis ir šnabžda: „Meilės nepažinęs laimingas nebūsi.“ Ir vis tiek save laiko teisiu. Todėl jo akyse kalta Marcė, Pranukas, bet jokiū būdu ne jis pats. O kuo kalta Marcė? Būtų ištekėjusi už Pranuko ir gal pavyzdingiausia žmona būtų buvusi. Juk ji norėjo dūkti, svajoti, siausti. O čia – pririšo prie stuobrio... O kaip

nelengva Kupsčiui: ir vėjais einančią dukterį ganyk, ir saugokis, kad ponas už miško vogimą nenuvirkdytų, ir Kurmelį įtikink, kad dukra dar „sveika ir gryna“... Tokie pagrindiniai charakteriai, tokia jų minčių, veiksmų ir charakterių logika.

Roles skirstėme abu. Pagrindiniam – Kurmelio – vaidmeniui nieko geresnio neradome kaip tik vairuotoją Mickį. Marcei neabejotina buvo mokytoja Stundžienė – ir atkakli, ir atžari. Pranukui ir Janikei tiko Kondratas ir mokytoja Simanavičiūtė. Tik labai abejoju, ar pavyks juos padaryti įsimylėjusius – žaidžiančius, nerūpestingai flirtuojančius. Kupstys (tipiškas storulis tarnautojas, buvęs pusbrolio Jono Vajegos mokinys) – nerangus, draugiškai krizenantis. Kur galėjai rasti geresnį pono miško vagį ir veltėdį? Kupstienę numatėm medicinos seserį Daniūniene, vaidinusią jau nuo Petrogrado laikų – apsucrią ilganosę. Girtuoklio Gorio vaidmeniui iš dviejų kandidatų – Šimaičio ir Zalenkausko, Kuzmienės siūlymu, parinkome antrąjį – Vilių Z. Skerdžiumi Virbu tiko tikro lietuviško veido mokytojas Butėnas.

Norėdamas geriau pažinti savo žmones, prieš kiekvieną repetaciją bandžiau juos įtraukti į aktorių meistriškumo pratybas: dėmesys, vaizduotė, veiksmai su nesamais daiktai, bendravimas be žodžių. Iš pradžių atrodė nieko, bet po keleto pratybų pastebėjau, kad šie už mane vyresni žmonės gautus uždavinius atlieka formaliai: ne klauso, o rodo, kad klauso, ne žiūri, o tik vaizduoja, kad žiūri.

Nežinau, kaip aš atrodžiau savo vaidiloms, bet jie vis labiau panašėjo į mūsų Kupstį – nerangų, taukais apaugusį ir nemėgstantį smegenų pajudinti žmogėną.

Sušaukiau pasitarimą: ar rimtai dirbti, ar mesti šį nelengvą darbą?

Beveik visi siūlė užbaigti, o pats kalčiausias Mickys – Kurmelis – tylėjo. Nusprendėme viską atidėti rudeniiui.

Rudenį Kurmelį vaidinti teko pačiam. Pagerėjo bendravimas, atsirado daugiau organiškumo, bet labai nukentėjo režisūra.

Tik vienu vaidmeniu – Viliaus (Zalenskauskio) Goriu – buvau tikrai patenkintas. Jau supyksti ant jo, kad sujaukė darbą, jau ruošiesi pamokslauti. O jis išeina į sceną, ir širdis atsileidžia: ir dėmesį valdo, ir betarpiškas, ir „girtam“ jam akys „muilinos“ pasidaro, ir replika taikli. Gal ir kvaila, bet gabiam žmogui negaliu neatleisti jo ydų...

Ir visai nežinau, koks aš pats – Kurmelis. Žodžius jau mokėjau tada, kai iš Mickio perėmiau vaidmenį. I veiksmė publika šaipėsi, kad nežinau, ką vesti, II ir III veiksmuose stengiausi būti rūpestingas, o miške su savimi kalbėti nemokėjau.

Dar keletas žodžių apie Butėną. Skerdžius Virbas pjesėje – geroji dvasia, teisėjas. Buvau tikras, kad Juozas, neblogai vaidinęs pas Ambrozaitį, puikiai susitvarkys. Pasirodo, kad teigiamas veikėjas – pavojinga povandeninė uola. Šis darbštus žmogus sukūrė tik įkyraus pamokslininko paveikslą. Nepadėjo nei mano, nei konsultantų žodžiai. Nemokėjo moralizuojančių replikų paversti lengvu humoru, neįpareigojančiu patarimu.

O kaipgi pats režisūrinis darbas? Buitinio-psichologinio teatro laikais laikiausi tos nuomonės, kad svarbiausias režisieriaus uždavinys – kuo tiksliau atkurti tai, ką pateikė dramaturgas. Režisierius neturi teisės kraipyti autoriaus idėjos, personažų, nuotaikų ir tikrovės atspindėjimo. Vadinasi, mano spektaklio tikslas – buitinio tikroviškumo plotmėje pakartoti tai, ką norėjo pasakyti Žemaitė ir Rūkas su Inčiūra: „Meilės nepatyręs, laimingas nebūsi“.

„Kurmeli“ pastatėme 1957 m. kovą. Liaudies meno rūmų komisija esminių trūkumų nerado. Publikai patiko. (Kuris gi mėgėjų darbas jai nepatinka?).

1957/1958 m. m. buvau atsargesnis, nes įsitikinau, kad statyti stambesnę pjesę neracionalu. Daug naudingesnės vienaveiksmės. Be to, ir kolektyvas buvo nelankstus, pretenzingas. Reikėjo naujų žmonių. Todėl per visą žiemą tepastačiau vienaveiksmį „Vaikelį“.

Išvažiavus Ambrozaičiui, nebeliko kas dirba gimnazijoje su mokytojų ir mokinių dramos rateliais. Su dramos rateliu „sukalėm“ Radvilaitės „Jo akių šviesą“ apie aklą mokytoją, su mokytojais – Evald „Katią Pavlovą“, o su abiturientais – Sajos komediją „Septynias ožkenas“. Apie pirmąsias dvi nėra ko kalbėti, o Lukošiaus įpirštos „Ožkenos“ man ir dabar atrodo šio to vertos. Po premjeros „Tiesoje“ buvo išspausdinta recenzija.

Seniai susidūręs su komedija, aš ir pats jau buvau patikėjęs J. Kavoliūno žodžiais, kad komedija – ne man. O ši pjesė įrodė: kad ir komedija man. Viskas skilo labai sklandžiai... Jau prologe pro garbės lentos skyles besišaipą personažai

padiktavo „serjoznovo durakovalianija“ žaidimo taisykles. Dėkingos situacijos – kojų gydymas kubile, slapstymasis nuo kolūkio valdžios, šmaikščios replikos – garantavo sėkmę. Krypome į satyrą, šaipėmės ne tik iš „vis dar pasitaikančių trūkumų“, bet iš pačių kolūkinio gyvenimo pagrindų. Tam pagrindo davė ir pati pjesė, ir neseniai pasibaigusi Stalino era.

Publika „Ožkenas“ priimdavo labai nevienodai. Parodyta kolūkio ataskaitiniame susirinkime Serapiškiškyje sukėlė sunkiai nutildomą ūžesį ir juoką:

– Tai davėt mūsų načalninkams! Tikrą teisybę parodėt, – dėstė mums kolūkiečiai, kai krovėmės dekoracijas. O gimnazijos salėje miestui parodytas spektaklis buvo sutiktas kitaip. Pro plyšius žiūrėdamas į salę, mačiau, kad žiūrovai net nemirksėdami seka sceną. Šypsosi, bet nekvatoja. Veiksmui pasibaigus, ploja nedrąsiai, lyg apsidairydami, ar kas nemato. O „atsakingi darbuotojai“ tik pečiais trauko. Džiaugiausi sėkme, bet pasitenkinau tik keletu spektaklių. (Kolūkio pirmininko pavaduotojo vaidmenį vaidino V. Pekšys. Baigęs Vilniaus technikumą jis buvo paskirtas į LRT. Šis Kernagio mokinys, mano manymu, buvo pats geriausias LRT režisierius.)

1958/1959 m. m. nieko naujo nepastačiau nei gimnazijoje, nei kultūros namuose. Į saviveiklą pradėjau žiūrėti kritiškiau: kokia prasmė pusę metų repetuoti ir parodyti tik 3–4 spektaklius. Teisingai Zenonas sakė, kad, atsiradus televizijai, dramos saviveikla reikalinga tik tam, kad Vajega nenuobodžiautų. Kažin ar ką tame sezone būčiau padaręs, jeigu ne to paties Lapinsko „apreškimas“, girdi, Rokiškyje bus steigiamas teatras... Nenorėjau tikėti. Kad taip Ukmergėje ar Alytuje, o jau Rokiškyje?.. Netrukus paaiškėjo,

kad ne teatras, o liaudies teatras. Bet koks tas liaudies teatras, kas jo artistai, kur jo patalpos, kur lėšos, – neaišku. Koks sunkus darbas, koks nepaslankus jo ūkis ir įranga! Bet ko tik pas mus nebūna?..

Pirmasis liaudies teatras – Rokiškyje

„Jau 20 metų prabėgo nuo tos dienos, kai iš senosios kultūros namų salės tribūnos, dalyvaujant daugybei svečių, aidint aplodismentams, LTSR kultūros ministerijos atstovas Vytautas Jakelaitis po „Petro Kurmelio“ spektaklio perskaitė šviesios atminties kultūros ministro Banaičio pasirašytą Kultūros ministerijos nutarimą:

„Remiantis liaudies teatro nuostatais, Rokiškio kultūros namų dramos kolektyvui už ilgametę veiklą ir pasiektus kūrybinius laimėjimus suteikti liaudies teatro vardą.“

LTSR kultūros ministras J. Banaitis.

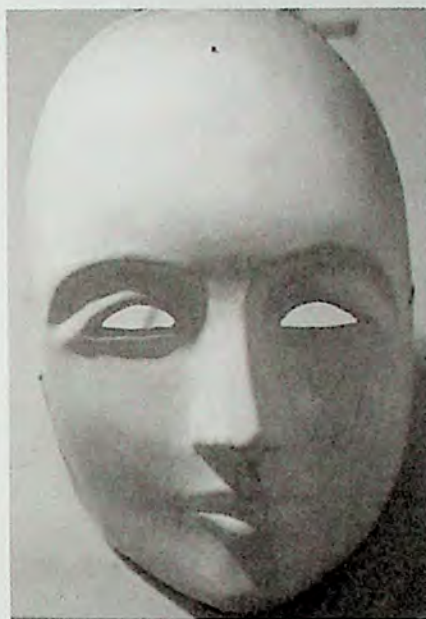
Taip skamba J. Kavoliūno kurtas įrašas memorialinėje RLT knygoje RLT 20-mečio proga. Ką gi – sklandu, gražu... Tik kažin, ar viskas teisinga. Pirmiausia – jokie Jakelaičio atidaryme nebuvo. Vietoj jo buvo Pečiūra. Todėl toliau rašydamas stengsiuosi nekartoti to, kas dabar, jau po 30 metų, malama, o papasakosiu tai, ko nerašoma.

Po to Lapinsko šnekalo kokį mėnesį ar du nieko panašaus negirdėjau. Vėliau pasigirdo kitas šnekalas: atseit einame į komunizmą, profesionalūs teatrai ir kitas menas turės išnykti, o mėgėjiškasis menas pakils iki tokio lygio, kad auklės tarybinius žmones. Jaunoji karta jau komunizme gyvens... Juk ir moralinis kodeksas jau pakabintas...

Nelabai mane nudžiugino ar nuliūdino gana skeptiškas pokalbis su Balaišiene-Nevidomskiene-Gavėniene. Man buvo svarbu gerai paruošus atjaunintą kolektyvą gauti

įdomią pjesę ir pastatyti ją taip, kad, žiūrėdamas pro plyšį į publiką, matyčiau veiduose tai, ką ir norėjau matyti.

1959 m. pradžioje spaudoje pasirodė straipsnių apie tai, kad smulkūs dramos rateliai nebepatenkina išaugusių darbo žmonių poreikių, kad reikia aukštesnės saviveiklos formos, pastovių kolektyvų, turinčių aukštesnio idėjinio-meninio lygio repertuarą, meninį ir administracinį vadovus... Nesunku buvo susigau-

dyti, kad tai iš aukščiau „nuleistas“ požiūris.

Kovo mėnesį staiga mane iškviečia Vilniun, į Liaudies kūrybos rūmus: mūsų nuomone, Rokiškyje galima steigti liaudies teatrą – senos tradicijos, aktyvūs dramos rateliai. Nepasitaręs su savo vaidilomis, negalėjau pasakyti nei „taip“, nei „ne“. Pamatęs, kad abejoju, koridoriuje mane pasivijo buvęs dėstytojas Vengris.

– Nebūk mažas, broleli, turi gerą vardą, puikų kolektyvą. Pats mačiau ir tavo „Kurmelį“, ir mokytojų pastatymus. Neprapulsi. Net naujasis kultūros ministras mano: jeigu jau kam verta suteikti vardą, tai visų pirma Rokiškiui.

– Žiūrėk tu man, kokia jūsų gera nuomonė apie mus. Tik iš kur

tą gerą spektaklį paimti, kad beveik visą pusmetį nedirbau?

– O to paties „Kurmelio“ negali parodyti? Juk gerai pastatei...

– Tai buvo prieš pusantrų metų. Bet, kad vienas jo inscenizatorių „už balos“ išrūko, o kitą pas baltas meškas išvežė!..

– Nieko, broleli, aš pats iš ten grįžau. Rašykit, kad pjesė pagal Žemaitę. Tik skubėkit, kad kiti už akių neužbėgtų.

Padrąsintas tokio autoriteto, ėmiau galvoti, kad gal ir įmanoma taip padaryti. Kol parsibaladojau namo, gerai įsiskačiau ne tik tas vidaus tvarkos taisykles, bet ir kitus prisakymus. Ir ne tokie jie baisūs pasirodė. Juk svarbiausia sušaukti vaidilų susirinkimą, priimti taisykles ir išrinkti tarybą, kuri visus organizacinius darbus ir darys. O man beliks kūrybinis darbas – atnaujinti „Kurmelį“. Kadangi pagrindiniams vaidmenims naujų žmonių nereikia, tą per du mėnesius galima padaryti ne taip sunkiai.

Taip ir padarėm. Susirinkimas, ypač sėni, didelio entuziazmo nerodė: „Kokį čia velnią sugalvojo? Kam čia mus glosto? Kad tik uodegos neįkišus!“ Tik jaunimas su Daniūniene buvo entuziastingai nusiteikę... Priėmėm ir tą taisyklių projektą, tik gerokai sušvelninom. Tarybą išrinkom su partkomo darbuotoja Versloviene priešakyje. Biuras, t. y. Versloviene, Puluikis, Vajega, Kavoliūnas ir Petronis, subjuro ir ėmė kelti triukšmą. Balandžio viduryje sušaukė steigiamąjį susirinkimą, į kurį pakvietė ne tik Jakelaitį, bet dar Panevėžio teatro direktorių Didžiariekį ir patį Miltinį. Versloviene dar ir Obelių mėgėjus atkvietė. Visi žavėjomės dideliais užmojais. Net Miltinis buvo optimistas. Vadovams reikia intelekto, o vaidiloms entuziazmo. Net kažką panašaus ir Prancūzijoje girdėjęs... Jo teatras šefuosias mus, kiek tik galėsias.

Kas ką tame susirinkime pasakė, per 30 metų vos ne viskas išdilo. Liko tik Miltinio ir Šliko mintys. Miltinio dėl to, kad jis tada tik ką buvo gražintas į sceną, o Šliko – kad vienintelis pasakė teisybę.

„Kurmeli“ atnaujinti pradėjom apie balandžio 15. Įvesti naują Marčę ir Janikę nebuvo sunku. Žinojau, kad paraidžiui atkurtas spektaklis neskambės. Reikia naujos traktuotės. Pats Kurmelis I ir II veiksmu turėjo būti lengvesnis. Pranuką norėjosi padaryti tokį, koks jis girtam Kurmeliui per Simajudo atlaidus atrodė: „Tikras velnias, tik klarnetos į dantis trūksta.“ Kurmelį „lengvinau“ remdamasis S. Šalkauskio nuomone, kad jame įkūnytas rytietiškas lietuvio pasyvumas, nesugebėjimas paimti likimo į savo rankas, delsimas („pamatysime toliau“). Tik jis man vis dėlto išeidavo kiek komiškas. Kuo toliau, tuo labiau. Per dvi savaites pasiekėme prieš dvejus metus buvusį lygį. Kadangi šefai buvo žadėję padėti, o Surkevičienė jau skambino, ar jie tęsi pažadus, pats, veždamas pagrindinį vaidmenį, per daug ir nesistengiau ką nors išrasti. Be to, pačiam reikėjo ir daugelį dekoracijų susikalti. Kultūros namai buvo bejėgiai. Šliko nebebuvo. Gerai dar, kad liko jo privežtų lentų, lotų ir drobės. Dar ir „štelverkas“, nors gerokai išjodytas, tebeveikė. Dailininku kvietėme kūrybingą mokytoją J. Zibolį, bet jis pasakė: viskas arba nieko. Kadangi nebuvo iš ko tą „viską“ padaryti, tai liko tik „nieko“. Gerai dar, kad vadovavo keičiant dekoracijas.

Po gegužės švenčių Miltinis, matyt, bombarduojamas iš Vilniaus, atsiuntė mums padėti Vaclovą Blėdį, kuris apsigyveno viešbutyje. Pradėjome repetuoti vos ne kasdien. Peržiūrėjęs, kas mūsų padaryta, įsiskaitęs inscenizaciją ir patį apsakymą, jis iš esmės sutiko su mano traktuote, bet Pranuko velniu versti

nepatarė, nes griūsiąs pačios Žemaitės požiūris. Nors su tokia jo logika nesutikau, bet nesipriešinau. Su juo tiesiog susidraugavome. Toks judrus, toks nuoširdus žmogelis! Kaip spirgas – tik laksto, tik čirškia. Mandagus, taktiškas. Ką nors sumanęs, visuomet atsiklausia, ar aš su tuo sutiksiu. Mano vaidilos renkasi 7–8 val. po darbo. Blėdis susirūpinęs, kodėl mes tokie nerūpestingi, nedarbam ištiesą dieną. Panevėžiečiai šefavo vos ne dvi savaites. Savaitę Blėdis, kitą – Vitkus. Greitino I, II, III veiksmų tempo ritmą, įtraukė keletą naujų mizanscenų.

I veiksmu užsigulusios ant tvoros 4 merginos erzina Janikę. Blėdis ant tvoros pakabino tiek pat puodynių. Atseit, tų merginų galvos kaip puodynės. Piršlybas pragiedrino papylęs ant Kupsčių stalo miltų. Gorys tekšt kepurę į miltus, visi čiaudėti ima. Atseit, Gorio planas apvesdinti savo sūnų su Marce – visiems kaip varlė išvalgytoje sriuboje. Bevėpsančiam į Marčę Pranukui Kupstys duria lazda užpakalin, atseit, špygą gausi, būsimas žente. Blėdis čia taip bandė prabilti režisūros kalba.

Panevėžys padėjo ir dekoracijomis: pakabino didžiulio, vešlaus miško peizažą. Labai panašu buvo, kad toks miškas suėdė ne tik „kurmį“, bet ir Kupstį...

Atidaromojo spektaklio metu (1959 05 30 šeštadienį) buvo labai karšta, nors į veidus plieskė kino prožektoriai, tarškė kameros. Sveikinimus atsiuntė AT deputatas Mieželaitis (tik įsivaizduokit!), J. Baltušis – pats liaudiškiausias rašytojas kupiškėnas. Dramaturgai Gricius ir Miliūnas. Matyt, pašonėn kumštelėti savo delegatus atsiuntė liaudies teatro vardo siekiantys anykštėnai ir švenčionėliškiai. O tikrieji krikšto tėvai buvo Liaudies meno rūmų ir Panevėžio teatro atstovai. Kuo iškilmingiausias kalbos, kuo didesni glėbiai gėlių! Tai

padirbėta Verslovienės! Bijojau, kad nepataikysiu ir padėkoti, dar nespėjęs nė grimo nusišluostyti... Už tai Kavoliūnas skambių žodžių nepagailėjo.

Po spektaklio – balius medinia-me parapijos name, kur anksčiau vaidindavo, kur dabar aludė ir kulinarija. Kai ėjome namo, jau aušo prasidedančios vasaros rytas. Kiek numigę – vėl į kultūros namus ir filmuotis. Jau sustatyti prožektoriai, nutiesti bėgiai, išrikuotos kameros. Kino studija iš vakar matyto spektaklio išrinkusi jai patikusias vietas ir sudariusi kokio pusvalandžio montažą: piršlybos, „sūdna diena“ kurmelynėje, Kurmelis miške, kurmelynės „okupacija“ ir Kurmelio apmaudas. Kai montažo režisierius išdėstė, ko nori, man atrodė, kad čia kokių dviejų valandų darbas. O kai pradėjo filmuoti, pamatėme, kad įkliuvome visai dienai. Kol tą savo aparatūrą perstato, kol apšviečia, kol iš naujo tą gabalą peržiūri, kol uždeda kasetes su filmo juosta... Motoras! čirrrr... stop! Dublis. Kokia griozdiška, kokio netobula ta filmavimo aparatūra!.. Gal tik tarybinė tokia? Kokios kantrybės reikia kino artistams! O po kiek laiko žiūrėdami tą kino žurnalą kad didžiavomės!

Gaila, kad jis neišliko. Įdomu būtų pažiūrėti tai, apie ką dabar, po 30 metų, kalbama, jog buvo padaryta taip, kad oho. Liaudies meno rūmų dramos skyriaus vadovė 1967 m. rugpjūčio mėn. „Tiesoje“ rašė, kad mūsų spektaklis „nebuvo pralenktas vėlesniais šio teatro spektakliais.“ O kažkuris iš svečių, rodos, Vengris, pasakė, kad, girdi, žiūrė: jie scenoje ne vaizduoja, o gyvena... Radeckas savo diplominiame darbe rašė, kad aš Rokiškio scenos mėgėjus „pakėliau į aukštesnį lygį“.

Girkite, kaip beįmanydami, o aš žinau, kad miško scenos neišvežia (turbūt dėl to, kad neatkasėm po-

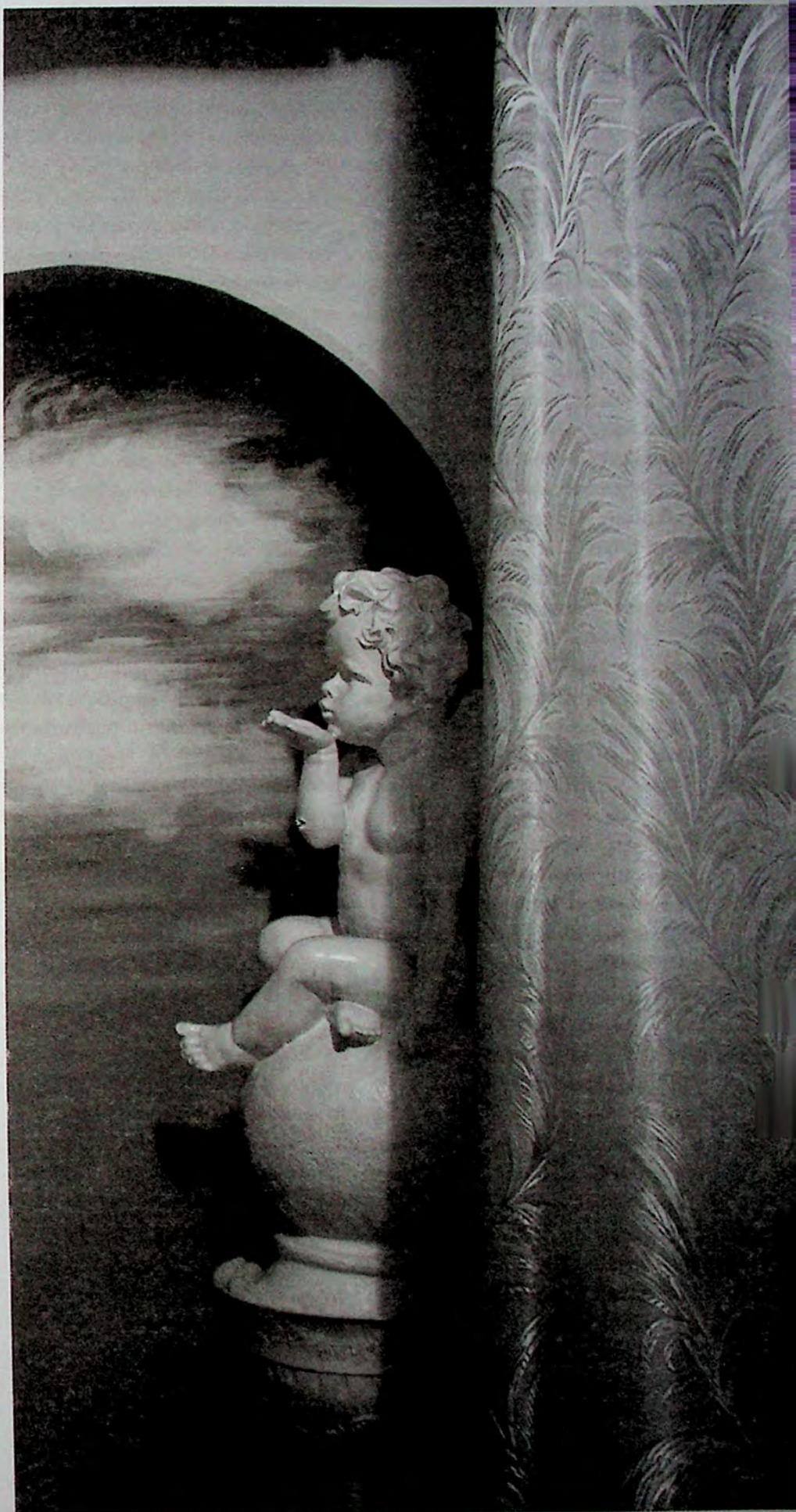
tekstės), kad Virbas moralizavo, kad Janikė su Pranuliu buvo netikri – tik klierikai, o ne jauni žmonės. Tiek to. O tą gražų pavasarį aš buvau paskirtas režisierium – pedagogu, o Kavoliūnas – vyr. režisierium, kad galėtų mano darbą kontroliuoti. Matyt, už tai, kad jis partinis, o mano tėvai buvo išvežti į Sibirą.

Susiradau pulką mieste gyvenančių mokyklos dramos ratelio vaikų ir teatro vardu pradėjau repetuoti S. Michalkovo „Meksikietį“, pjesę apie draugystę. Vaidino gambiausi mano vaikai: Ruseckas, Jasiūnas, Gaušas. Tai linksma, sceninga, pilna įdomių situacijų komedijėlė. Režisuodamas pirmąkart turėjau rimtą dailininką Zibolį.

Sakoma, kad aktoriais gali būti tik emocinio mąstymo žmonės – patys gambiausi, nepastoviausios ir nesugyvenamiausi. Atėjęs dirbti į kultūros namus, susidūriau su meno vadove, o vėliau direktore Salomėja K. Ji rajone geriausiai paruošia tautinius šokius, taip suvaldo kelis šimtus šokėjų, kad miela žiūrėti į visą futbolo aikštę užpildžiusią minią. Ne ką geriau ir Vilniuj pamatysi.

Ji ir scenoje nepėsčia. „Zotovo moralėje“ vaidmenį atliko be priekaištų. Ir Norą vaidino. Ne tik vaidino, bet ir režisavo. Ji puikiai pažinojo Rokiškio scenos mėgėjus, suvokdavo, kas kuriam vaidmeniui tinka. Todėl ir „Kurmeliui“ vaidmenis padėjo skirstyti. Nepasakysiu, kad buvo parinkta be priekaištų, bet kad buvo rastas optimaliausias sprendimas, tai neabejoju. O ir bendrauti su žmonėmis mokėjo: juokaudama, komplimentus sakydama prisikviesdavo.

Giliai atmintin įstrigo teatrinės savaitės proga 1959 10 19 Kultūros ministerijos suorganizuota išvyka į Panevėžio teatrą. Mūsų šefai surengė priėmimą, kėlė tostus už mūsų sėkmę, sakė kalbas. Mus su Jonu

pasodino greta Miltinio. Nežinau, ar čia koks mano nevisavertiškumas, ar kas, bet jaučiausi tartum koks Chlestakovas. Jono savijauta, man rodėsi, buvo kitokia. Namu grįžome jau prašvitus. Vieni dainavo, kiti keikėsi, kad į pamokas reikės eiti tomis pačiomis akimis. Aš jaučiausi kaip Kolumbas ant naujos žemės kranto, kurį pasiekti prireikė daug pastangų. Tačiau mano savijautą drumstė artėjančio netikrumo nuojauta. Po kiekvienos išvykos vis labiau aiškėjo, kad su tokiu hibridiniu kolektyvu toli nevažiuosi, kad reikia kažko panašaus kaip Alytuje: ir paslankesnio, ir vienmintiškesnio. Paskutinė išvyka su „Kurmeliu“ buvo 1960 01 23 į Obelius. Salė sausakimša. Kadangi repertuare jau buvo jaunas ir paslankus „Meksikietis“, su burbuliuojančiu ir susiraukusiu „Kurmiu“ važinėti darėsi vis vangiau. Gaila, kad nenuvažiuovom į Biržus, kur jau ir sutartis buvo sudaryta, į Pasvalį. „Meksikietis“ pajamų duodavo ne ką mažiau. Panemunėlyje prireikė net dviejų spektaklių. Pinigų turėjome sočiai, bet brendo jau kiti įvykiai.

Tebeturiu 1959–1960 m. kalendorius, primargintus įvairių tų metų įvykių, tvarkaraščių, gastrolių ir scenų matmenų, gautų pajamų. Įvykių ratas sukosi taip, kaip dar nuo 1940-ųjų nebuvo sukėsis. Vilniuje seminaras, įvairūs pasitarimai, naujų pjesių ieškojimai, pažintys su Saja, Liobyte, Miliūnu, Kymantaite, Čepaičiais, Blėdžiu, Miltiniu, net su Tovstonogovu... Koks mokytojų šalis to nepavydėtų. Juk jis užrištas – kaip katinas maiše. Siauras kaip Trumeno kelnės, konservatyvus kaip provincijos davatka, idėjinis sribas, tačiau vengiamas sodinti už stalo. Kas nenorėtų pasižvalgyti po platesnius horizontus. Liaudies teatras kaip tik tokias progas ir suteikė. Tada ir gimdavo pasitikėjimas savimi, be kurio

nei pjesės pastatysi, nei pamokos tinkamai pravesi. Be jo jautiesi ne šeiminkas, o baudžiauninkas, atbulomis rankomis dirbantis ir vis žvilgčiojantis į šalį: ar visiems įtiksi, ar negausi per galvą...

Po spektaklio senajame Panevėžio teatre J. Miltinis, pasisodinęs karmeliečius už stalo, o mus su Jonu greta savęs, kaip jau minėjau, komplimentų nežarstė. Mano nuomone, toks jo saikingumas kaip tik ir rodė aukštą jo intelektą. Kas gi mes buvome jo gigantiškų užmojų šešėlyje? Menkystės, ne daugiau.

– Mielas Kavoliūnai, kur tu taip išmokai vaidinti?

– Studijuodamas Šiaulių mokytojų institute, šiek tiek paragavau to aktorius meno. Matyt, per silpnas buvau, kad netapau aktorium...

– Kur jau ten silpnas! Nesikulink. Galėtum vaidinti bet kuriame Lietuvos teatre, ypač Šiauliuose... – visu rimtumu gyrė Miltinis.

Tai mane kiek šokiravo, net užgavo savimeilė: „Tikrai – labai raiškus tas mūsų naujas Gorys – Jonas. Scenoje jam net akys iš kaktos veržiasi... Bet, kad jis, žaltys, solo groja. Vaišindamas Kurmelį, nebūna toks minkštas ir betarpiškas kaip Vilius. Gerai, tai gerai. Bet ko kitiems Miltinis ir šiltesnio žodžio neranda, o čia tokios liaupsės? Nors ir nenoromis turėjau prisipažinti, kad esu nepriaugęs iki jo, ir su ta mintim susitaikyti. Ir toliau kantriai organizavau gastroles, stebėjau, kad pajamos eitų į banką, o ne į kultūros namų tarnautojų kišenes. Tų organizacinių darbų, to biurokratizmo buvo begalės. Kur nors važiuodamas, visų pirma telefonu susitark dėl salės ir spektaklio laiko. Tada, pasiėmęs iš skyriaus komandiruo-tę, važiuok apžiūrėti scenos, ar ten įlįsi su daugybe griozdų. Tų metų kalendoriuje surašyti visų artimes-

nių scenų matmenys. Ten surašyk 3 sutartis: salės nuomos, bilietų pardavimo ir plakatų iškabinimo. Grįžęs – dar dvi sutartis: su autobuso ir sunkvežimio vairuotojais. Tada atsispausdink dienpinigių išvykos dalyviams išmokėjimo lapą. Po gastrolinio spektaklio išmokėk visiems sutartyse nurodytus pinigus, paimk kvitus. O vairuotojams dar ir darbų priėmimo aktą surašyk. Vienam žmogui čia darbo sočiai. O kur dar dekoracijų statymas ir pagrindinis vaidmuo. Dantis sukandęs vilkau ant pečių dvejas pareigas – režisieriaus ir pastatymo dalies vedėjo. Jonas žadėtojo „Tolimo kelio“ dar vis nerepetavo. Pradėjo tik apie gruodžio vidurį. Nuo tada tenkinausi 75 rubliais.

Šiam pastatymui smarkiai talkino Kuzmienė. Viliui išvykus, ji lipė prilipo prie Kavoliūno. Šiai pjesei 2 vaidilas (Verbiejūtė ir Blaževičių) jis pasikvietė iš Obelių, Labanauskaite – iš muzikos mokyklos, vaidino ir pats. Pjesė apie tai, kaip žmogus nugalėjo baimę. Šioje trijų veiksmų lyrinėje komedijoje – metro statytojų gyvenimas: flirtai, pramogos. Pirmą kartą Rokiškio scenoje sąlyginės dekoracijos, gana spalvingi karnavalo šokiai. Jonas didžiavosi statęs pjesę, kuri turėsianti ir režisūrinį sprendimą. Žodžiu, statė su dideliu aplombu ir, didžiausiai mano nuostabai, per du mėnesius baigė. Panevėžio teatras konsultuoti atsiuntė R. Klasčių, gerą mano pažįstamą iš gimnazijos laikų. Jis matė generalinę repetaciją. Mano manymu, viskas čia buvo gana sklandu, tik daug patoso ir pozos. Labai judru, gausybė mizanscenų: klupinėjo, dėjo rankas prie širdies, kaip tikram teatre. Aukštas, pakilus tonas, greitas tempas, tik viskas lyg neorganiška. Ir keista – nors lyrinė komedija, bet nė kiek nejuokinga. Taip mąstydamas sėdėjau aptarime ir laukiau, ką pasakys Klasčius. Bet

jis nieko ryškesnio taip ir nepasakė ir netaisė. Kolektyvui atrodė, kad pastatymas nepriekaištingas. Mano nuomonės niekas ir neklausė.

Gal viskas taip ir būtų pasibaigę, jeigu rūsijoje nebūtų buvę bufeto. Susėdome nuošaliame kambarėlyje, išgėrėme, atsirišo liežuviai. Žodis po žodžio pradėjo Klasčius mūsų Jonuką lazdavoti ne tik už tuos griekus, kurių aš nepasakiau, bet ir už tokius dalykus, kurie man ir į galvą neatėjo... Čia esanti ištisa blogo skonio teatrinių šampų kolekcija, veikėjų poelgiai nemotyvuoti, artistai vaidmenis kuria nesavarankiškai, o tik mėgdžioja režisierių, kuris ključuojas prasto skonio šampus kaip etiketes ant butelių. Kadaisė jas Dauguvietis lipdęs šiauliečiams, o dabar jomis Kavoliūnas apdovanojęs Rokiškio mėgėjus... Ir savo kritiką baigė išvada, kad čia esąs tik aktorių mėgėjų gadinimas... To jau ir man buvo per daug. O Jonas lakstė iš vieno knaipės galo į kitą, tarytum kas jame dešimtis spyruoklių būtų užsukęs, įraudęs, vos nedrebėdamas. Netrukus, nieko nepasakęs, išlėkė pro duris. Nebeiškenčiau ir aš:

– Tai kam gi tada Miltinis ne taip seniai Panevėžyje užstalėje prie visų paklausė, kur Jonas išmoko taip vaidinti?

– Kur išmoko? Tai tu jo žodžius supratai tiesiogine prasme?

– Žinoma. O kaip kitaip? Mes visi taip supratome. O kaip kitaip dar galima suprasti?

– Nepažįstate jūs Miltinio. Pasisodino greta už stalo, iškvailino, o jūs patikėjęt, kad komplimentą pasakė. Juk žodis „vaidinti“ jo leksikone yra pats didžiausias keiksmažodis. Reikia „kurti“, „improvizuoti“, „ieškoti“, retkarčiais „gyventi“, o ne „vaidinti“. O Šiaulių teatras jam buvo ir tebėra blogo skonio, atsi-nešto iš carinių provincijos teatrų, įsikūnijimas. Juk jis iš jo prieš 30 metų išbėgo į Paryžių. O gal buvo išmestas...

– Bet Miltinis, rodos, pasakė, kad Jonas galėtų vaidinti bet kuriame Lietuvos teatre...

– Bet jis nepasakė, kad galėtų vaidinti Panevėžio teatre. Ar nežinai, kad jis į visus Lietuvos teatrus spjauna. Jų spektaklių nežiūri, kad nervų negadintų ar kad blogu skoniui neapkrėstų.

Aš net išsižiojau. Ko jau ko, bet tokios Miltinio žodžių interpretacijos net nesapnavau, nesuvokiau mefistofeliškos jo potekstės. Bet, iš kitos pusės, širdyje buvo džiugu, nes panevėžiečiai lyg ir pripažįsta sunkų mano darbo metodą, o Jono utriravimą vadina „žmonių gadinimu“. Bet ir mano „dievas“ Juknevičius kartais utriruoja, bet tik tada, kai jau niekas nebejade-

da. Ir labai talentingai. Neblogai ir Jonas, bet, žinoma, jam toli iki Juknevičiaus. Juk ir aš retkarčiais „sugriešiju“, kai pritrūkstų žodžių... O kaip dirba Miltinis? Kodėl jį aktoriai keikia paskutiniaisiais žodžiais, bet lenkiasi kaip kokiam dievukui?

Jau anksčiau pastebėjau, kad po repetacijų, kurios užsitęsėdavo iki vėlyvos nakties, eidamas Tyzenhauzų alėja, negalėdavau atsipalaiduoti. „Kas čia dabar? Juk aš eidamas svyruoju lyg išgėręs. Lyg po streptomicino injekcijos! Tik tada pavyksta tiesiai žengti, kai visą dėmesį sukaupiu, kad negruvinėčiau.“

Parsvyruoju namo, atsigulu, užsimerkiu: supas, svyruoja lova, pakelės liepos, svyruoja Kupščio saugomas pono miškas. O gal ne Kupščio jis saugomas, tik mano senelio Juozapo Vajegos, taip pat medininko... Pondėlio girala. Ten mano tėvas gano gyvulius ir riešutauja... Visą naktį režisuojau, ginčijuosi su Marce, Kupščiu ir Inčiūra, ir pats su savimi. Be papiroso režisuosi iki ryto. O rytą skauda galvą, sunku kvėpuoti ir labai norisi verkti...

Taip buvo pernai – prieš LT atidarymą. Svyruoja apšerkšniję alėjos liepos ir dabar. Tik dabar matau, kad tuo keliu eiti nebegaliu...

Jolantos Stumbrienės (auto)portretas pastele

Dainininkę (lyrinis sopranas) ir pedagogę kalbina
Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ narė
Danutė Blažytė-Baužienė

Sėdime jaukiame bute Vilniuje, Daugėlišio gatvėje. Nors visai netoli judri Kalvarijų ir Žalgirio gatvių sankryža, kovo popietę čia šviesu ir labai ramu. Pokalbis taip pat ramus. Mano, nepatyrusios klausinėtojos, bandymai išprovokuoti, nubrėžti ryškesnius (auto)portreto bruožus užgęsta pasteliniuose atsakymuose, atsargiai apvalinamuose kamuose arba prašymuose „ne spaudai“... Žodis „pasteliniuose“ – ne šiaip sau. Baigusi mokyklą, iš dviejų menų – dainavimo ir tapybos – ji pasirinko pirmąjį. Tačiau pokalbyje tapybiškumo buvo daug: pakartojimuose, pauzėse, nutylėjimuose...

Rokiškėnus, skaičiusius ne vieną straipsnį apie Jolantą Stumbrienę bei interviu su ja, labiausiai domina vilnietiškas jos gyvenimo, darbo ir kūrybos laikotarpis. Tačiau tarp skaitytojų neabejotinai bus ir tokių, kurie apie Jolantą sužinos tik iš šio pokalbio. Jiems – atsakymai į pirmuosius klausimus.

D. B.-B. Prieš pokalbį sakėte, kad buvo du gyvenimo etapai: Rokiškis ir Vilnius. Jūs pati rokiškietė? Iš paties Rokiškio? Iš kokios gatvės ar rajono?

J. S. Iš mikrorajono. Mes gyvenome Taikos gatvėje. Vaikystė prabėgo pas močiutę kaime. Kadangi mama dirbo, neturėjo kur mane palikti,

Mokytojo diena Norviliškių pilyje, 2014 m.

Nuotraukos iš asmeninio Jolantos Stumbrienės albumo

darželio nelankiau (juokiasi), taigi buvau išvežta pas močiutę. Vaikystė, gal iki ketverių metų, Abeliuose, už Pandėlio. Vėliau seneliai apsigyveno Kazliškėlyje. Nuo Kazliškėlio iki Pandėlio ar iki Puodžialaukės... ar iki Pandėlio – septyni kilometrai. Jau tiksliai nebeprisimenu. Nežinau, kodėl, bet man užsifiksavo tie septyni

kilometrai. Tokie vaikiški prisiminimai. Kai pradėjau lankyti mokyklą, pas senelius būdavau tik per vasaros atostogas, paskui grįždavau į Rokiškį, į Taikos gatvę. Po to studijų metai, Vilnius, paskui grįžau į Rokiškį.

D. B.-B. Kas iš to gyvenimo pas močiutę labiausiai įsiminė? Gal teko patirti kokių nuotykių?

Koncertas Palangoje su LR vidaus reikalų ministerijos Rezentaciniu pučiamųjų orkestru

J. S. Nuotykių buvo. Įvairių. Bet labiausiai įstrigo vienas, kurį, kaip prisimenu, senelis visiems pasakodavo... Tada man gal nebuvo ir ketverių. Močiutė su seneliu vežė šieną, buvo labai užsiėmę, o aš gi, mažytė būdama, labai norėjau padėti, bet jie mane pavarė, kad netrukdyčiau. Eik sau, žaisk, ir viskas. O aš supykusi ėmiau ir išėjau. Ir toli nuėjau, į ganyklą. Kažkokia pieva ir, kiek prisimenu, griovys. Apaugęs medžiais, be vandens, aš ir įlipau į jį. Netoliese buvo, kaip seniau vadindavo, *kūleliai* surišti. Ėmiau žaisti ir nepajutau, kaip užmigau ant tų *kūlelių*. Kiek laiko miegojau, nežinau. Atsikėliau, žandas visas nugulėtas, parėjau namo. O ten didžiulis sąmyšis, matyt, kad praėjo geras pusdienis. Manęs visose apylinkėse ieškojo. Sako, visas *sodželkas* ir šulinius išieškojo. O aš parėjusi kaip niekur nieko dar paklausiau – ko čia dabar visi apsidžiaugė... Senelis, kol gyvas buvo, visiems pasakojo... Ir verkė, ir džiaugėsi, kad viskas laimingai baigėsi. Tų nutikimų daug... Bet pas močiutę buvau vienkiemyje, nei draugių, nei draugų jokių neturėjau, geriausias draugas buvo šunelis.

D. B.-B. *Tai gal vaikystė ir formuoja žmogų? Kada pajutote norą dainuoti?*

J. S. Vaikystė neabejotinai turi įtakos. O dėl dainavimo – negalėčiau tiksliai pasakyti, kada gimė tas noras. Vaikystėj, be abejo, vaikystėj. Kiek tik pamenu, visada norėjau dainuoti. Labai mėgau klausytis radijo. Kai gyvenom Abeliuose, televizoriaus dar neturėjom. Kai jis atsirado, labai mėgau žiūrėti koncertus. Bet pati pradžia – *radija* ir visos dainos iš *radijos*. Kai kada netgi sapnuodavau, kad dainuoju labai gražią (taip man atrodė) savo kūrybos dainą. Pabudusi, aišku, vėl dainuodavau, dainuodavau ir močiutei, o vėliau tos dainos melodija ir žodžiai išblankdavo. Po kiek laiko vėl susapnuodavau kokį naują savo „kūrinių“ (*šypsosi*). Gaila, kad neužsirašydavau, bet gal tada dar ir rašyti nemokėjau. Atmintim nesiskųsdavau, visas *radijos* dainuotas dainas mintinai mokėjau. Ir melodijas, ir žodžius. O pradėjusi eiti mokyklon, visas dainas užsirašydavau. Ilgai mokytis nereikėdavo, perskaitydavau dainuodama kelis kartus, išmokdavau ir žodžius, ir melodiją. Prisimenu, vaikystėje buvo septyni stori dainų sąsiuviniai. Ir visas mokėjau mintinai.

D. B.-B. *Kokios mėgstamiausios dainos iš to ankstyvojo laikotarpio?*

J. S. (juokiasi) Daug buvo tų dainų, sakau, septyni sąsiuviniai, labai sunku kurią nors išskirti. Anuomet ta muzika buvo vadinama estradine. Bet galėčiau pasakyti senelio mėgstamiausią. Tai „Tomi, už jūrų neplauki“. Buvo tokia daina, ir senelis, jei tik svečių ateina, tuoj prašo ją padainuoti. Kai ją dainuodavau, senelis pravirkdavo. Daina apie tai, kaip jauno vaikinio mama ir net tėvynės dangus prašo jo neplaukti už jūrų marių ir nekariauti, o gyventi kaip „žmogui“. Matyt, toje dainoje seneliui buvo kažkas įstrigę.

Maža buvau labai kukli. Man lyg ir gėda būdavo dainuoti, tai pasislepiu kur nors ar užlendu už spintos ir „koncertuoju“. Vėliau įsidrąšinau, galėdavau ir prie žmonių dainuoti.

D. B.-B. *Vaikystė pas senelius, o mokykla jau pas mamą?*

J. S. Taip, pas mamą. Trečioji vidurinė. Ir mokykloje buvau labai drovi, nediršau dainuoti taip, kaip mokėjau. Kartą „Gimtajame Rokiškyje“ rašė, kad mokykloje manęs net į chorą nepriėmė (*juokiasi*).

Nei muzikos mokyklos nelankiau, nei mokyklos chore nedainavau. Kiek *pati iš savęs mokėjau*, taip ir dainavau. Žinojau, kad turiu

Sakralinės muzikos koncertas Kauno sobore. Su vargonininku R. Čekeliu ir violončelininke N. Augustauskiene

balsą, ir visi sakė, kad labai gražiai dainuoju, bet... Didžiausia mano svajonė buvo susieti gyvenimą su dainavimu. Nors turėjau ir kitą svajonę. Ir labai sunku buvo išsirinkti: ar dailė, ar dainavimas. Dainavau pati viena ir tikrai mano aplinkos žmonės girdėjo. Niekur nekonzertavau, kol nebaigiau mokslų. Tikrai pati žinojau, kad galiu dainuoti. O dėl dailės – mokykloje ir būrelį lankiau, ir savo piešinius kažkur eksponavau. Mama surinkusi mano piešinius kažkur nunešė. Ji sūrių gamykloje dirbo, tai gal ten galėjo būti paroda. Vėliau tėvų draugai panorą ant drobės nutapyto didžiulio paveikslo. Jie patys rado drobę, rėmus ir seną ant sienos kabinamą kilimėlį – tai, ką panašaus norėtų matyti paveiksle. Ir nutapiau. Man atrodė, kad dar gražiau nei originale. Mamos buto visų trijų kambarių viena siena ištapyta mano piešiniais.

Buvo nelengva apsispręsti, ko iš tiesų labiau norėjau: tapyti ar dainuoti. Bet vis dėlto pasirinkau dainavimą. Paskatino kultūros mokyklos, dabartinės kolegijos, vokalo dėstytoja Regina Vaičiūnienė. Ji mane nuvežė į Vilnių, pas savo dėstytoją. Trupučiuką pastūmėjo. Taip ir prasidėjo draugystė su klasikiniu dainavimu. Po mokslų grįžau į Rokiškį, į gimtinę, į muzikos mokyklą.

D. B.-B. *Ir kaip gimtasis Rokiškis Jus sutiko?*

J. S. Jau trylika metų aš nebe Rokiškyje, atrodo visai nedaug. Kai dabar grįžtu į Rokiškį, pas mamą, atrodo viskas taip pat, tik miestas gražėja, o mes tampame, kaip sakoma, elegantiško amžiaus...

Daug koncertavau, dalyvavau įvairiuose jubiliejiniuose, šventiniuose, labdaros koncertuose, festivaliuose ir konkursuose ne tik Rokiškyje, bet ir Lietuvoje bei kitose

šalyse. Be to, dirbau tuometinėje Rokiškio (dabar Rudolfo Lymano) muzikos mokykloje solinio dainavimo mokytoja. Tada mūsų muzikos mokykla dar buvo dvaro aikštėje, kur gėrėjoms ne tik gražia gamta, muzika, bet ir gera mokyklos aura... Parengiau nemenką būrį solistų – respublikinių ir tarptautinių konkursų laureatų. Į muzikinį gyvenimą išleidau nemažai mokinių, profesionalių muzikų. Gera žinoti, kad yra pamilusių dainų taip kaip ir aš...

D. B.-B. *Jums, ko gero, labiau patiko koncertai negu pedagogika?*

J. S. Ne, man patiko ir pedagogika, kai žinai, kad įdėtas triūsas ir pastangos nenuveina veltui... Be abejo, labai mėgau dainuoti. Kaip jau minėjau, daug koncertavau.

D. B.-B. *Man taip pat teko Jus girdėti dainuojančią dvare. Ir pagalvoti: Rokiškiui pasisekė.*

J. S. Turiu daugybę padėkos raštų ir diplomų. Už kūrybinę, koncertinę bei pedagoginę veiklą buvau apdovanota Rokiškio 500 metų jubiliejaus garbei išleistu aukso medaliu (1999). Ar jis auksinis, ar tik paauskuotas, tikrai nežinau (*juokiasi*). Esu įtraukta į 2000 m. knygą „Kas yra kas Lietuvoje“. Ne tik mokinius rengiau, bet ir pati konkursuose dalyvavau. Penkis kartus tapau respublikinio konkurso „Sidabriniai balsai“ laureate (1986, 1992, 1997, 2001, 2005). Vieną jų nuolat turiu prieš akis, tokį vitražą (*matau, ant lango, gražus*). 2005-aisiais dalyvavau paskutinį kartą, nes kiekgi galima, reikia ir kitiems leisti laimėti (*juokiasi*).

D. B.-B. *Klasikinę muziką pamėgote jau studijuodama Vilniuje?*

J. S. Nežinau, nuo vadinamosios estradinės muzikos prie klasikos ko gero, perėjau iš karto. Pirmiausia gal susižavėjau operom, jų siužetais, puošnumu. Operos ir baletoteatre ėmiau lankytis, kai tik pradėjau studijuoti, nepraleisdavau nė

vienos premjeros. Stovimi bilietai su studentų pažymėjimais tikrai buvo nebrangūs. Taip po truputį ir nugrimzdo popsinė muzika, gal dabar nebesugebėčiau taip dainuoti. Jei bandau, klausantieji pasako, kad dainuoju kitokiu balsu.

D. B.-B. *O kaip mokinių repertuaras? Juk Rokiškio muzikos mokykloje buvo daugiau klasikinis repertuaras. O vaikams tikriausiai labiau būtų patikę priešingai?*

J. S. Taip. Dabar viskas galima. Aš manau, kad reikėtų dainuoti įvairią muziką, bet anuo metu didžioji repertuaro dalis buvo klasikinė.

D. B.-B. *O kokią savo vietą Jūs matytumėte Rokiškio kultūriniame gyvenime?*

J. S. Teko dainuoti daugelyje Rokiškio kultūrinių renginių ir visokiausiose šventėse, ir svečiams iš užsienio. Visą laiką buvau tarsi Rokiškio atvirukas (*juokiasi*).

D. B.-B. *Rokiškio veidas...*

J. S. Nebūtinai atvirukas ar veidas, bet anksčiau renginiai būdavo dažniausiai su muzika, dainom. Tikrai šilti atsiminimai.

D. B.-B. *Kodėl išvažiavote iš Rokiškio?*

J. S. Žinot kaip – visą laiką kažko trūksta. Norėjau daugiau. Visada reikia norėti daugiau. Juo labiau, kad atvažiavę svečiai po koncerto klausdavo, ar aš iš Vilniaus ar iš Kauno operetės. Ir visi labai nustebdavo, kad aš iš Rokiškio. O vieną gražią dieną, po koncerto, gavau pasiūlymą Vilniuje ne tik dainuoti, bet ir dirbti krašto apsaugos sistemoje. Jokiu būdu nesigiriu...

D. B.-B. *Šiais laikais reikia girtis...*

J. S. Galbūt tai ir paskatino mane. Nors operos dainininkė Irena Jasiūnaitė, rokiškietė, mane atkalbėjo, sakė: „Rokišky tu esi žvaigždė, visi tave žino, o Vilniuje taip nebus... Čia daug žvaigždžių, ir tu tame žvaigždyne paskęsi.“ Žinoma,

Koncertas Rokiškio dvare

aš niekada savęs nelaikiau žvaigžde. Apsispręsti buvo labai sunku. Rokiškyje jau buvau susikūrusi savo gyvenimą, o čia vėl reikėjo viską pradėti nuo pradžių, atsitraukti nuo šeimos. Sunkiai, bet apsisprendžiau. Dirbau generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijoje, Tarptautinių ryšių ir ryšių su visuomene skyriuje. Šalia visai nemuzikinio darbo nemažai dainavau, susirasdavau naują koncertmeisterį. Pradžioje pasikviečiau savo akompaniatorę Aušrą Baltrūnienę, su ja šiltai bendraujam ir dabar. Bet iš Rokiškio neprivažinėsi... Susirasdavau tai vieną, tai kitą, tai trečią koncertmeisterį iš Vilniaus, ir taip po truputį, po truputį... Čia dirbdama, sėkmingai pasirodžiau Lietuvos kariuomenės dainų konkurse „Dainuokime, kariai, 2006“ ir pelniau geriausios Lietuvos kariuomenės vokalistės titulą bei 1-ojo laipsnio laureatės diplomą. Tų pačių metų rudenį sėkmingai dalyvavau IX tarptautiniame religinės ir vargonų muzikos festivalyje „Silesija sonans“ Zeliona Guroje (Lenkija). Jame dalyvauja žymiausi Lenkijos

ir užsienio atlikėjai, dažnai koncertuoja žymiausias Lenkijos XX a. kompozitorius ir dirigentas Kšyštofas Pendereckis. Dainavau rugsėjo 6 d. koncerte, skirtame Lietuvos kariuomenės menui reprezentuoti, man talkino koncertmeisterė Daiva Genaitytė. Koncerte dalyvavo ir žymus Austrijos vargonininkas Jozefas Hoferis. Apie atlikėjus pasakojo muzikologas Zbignevas Pavlickis.

Teko dainuoti BALTDEFCOL (Baltijos gynybos koledže) Estijoje ir kitur. Taip pat ne kartą koncertavau su LR vidaus reikalų ministerijos Rerezentaciniu pučiamųjų orkestru. Laisvu nuo darbo laiku mokiau merginas kariūnes dainuoti. Bet žinoma, tik savo malonumui, algos už tai negaudavau (*šypsosi*). Ją gaudavau už darbą su popieriais, bet popierinis darbas man, meno žmogui, per daug suvaržytas ir įspraustas į siaurus rėmus. Todėl pradėjau galvoti, kad nenorėčiau viso likusio gyvenimo paskirti popieriams. Norėčiau daugiau muzikos, daugiau dainavimo, be to, labai pasiilgau pedagoginio darbo. Ir jį

labai lengvai susiradau. Tuo metu, dar dirbdama Karo akademijoje, baigiau magistrantūrą.

D. B.-B. *Kurios krypties magistrantūroje mokėtės?*

J. S. Pedagogikos. Pedagoginiaime, dabar Edukologijos, universitete. Rašydama magistrinį darbą, dariau visos Lietuvos muzikos mokyklų apklausą elektroniniu paštu. O interviu ėmiau iš Vilniaus ir Vilniaus rajono bei kelių kitų miestų mokyklų dainavimo mokytojų. Vilniaus Algirdo muzikos mokykloje, kurioje dabar dirbu (viena pirmųjų ta muzikos mokykla ir buvo, kurią aplankiau), sužinojau, kad čia kuriamas naujas – solinio dainavimo – skyrius. Nuėjusi pas direktorių paklausiau, ar jiems nereikia vokalo mokytojos? Taip ir pradėjau čia dirbti.

D. B.-B. *Gal pakalbėkime ir apie pačią muziką? Man įdomus Jūsų dalyvavimas Lietuvos televizijos projekte „Triumfo arka“. Jūs dalyvavote antroje. O pirmąją žiūrėjot?*

J. S. Pirmosios nemačiau, nes kai rodydavo „Arką“, niekada nebū-

Prieš koncertą Trakuose. Iš kairės: J. Stumbrienė, V. Kazlauskas, N. Augustauskienė ir M. Daujotaitė

Ansamblio „Con modus“ atlikėjos

davau namuose. Aišku, labai gaila, bet kadangi nežinojau, tai ir pabandžiau. Nežinau, ar ten reikėjo eiti, nes šou yra šou. Net sėdėdama žiūrovų salėje ir girdėdama Dalios Ibelhauptaitės komentarus galvojau: kad tik nepakliūčiau į dešimtuką. Visai praradau norą ten dainuoti, bet, deja, su televizija buvau pasirašiusi sutartį. Mano nuomone, kai kurių komisijos narių kritika dainininkų atžvilgiu buvo per didelė, nors taip buvo norima patraukti žiūrovą. Kritika naudinga, bet tik sveika kritika. O dalyvavimas priklausė nuo to, kur tave atrenka: į dešimtuką, į mokyklą ar į aukso fondą. Mane, kaip žinia, atrinko į aukso fondą, kol kas laukti savo eilės. Veltui laukti nenorėjau, todėl įsiprašiau į „Triumfo arkos“ mokyklą, kurioje tada pamokas vedė Vladimiras Prudnikovas. Po kurio laiko susirgau balso klosčių uždegimu, užkima, taip ir praėjo „Triumfo arka“ (šypsosi). Galvoju, gal nuo jaudinimosi užkima keliems mėnesiams. Iš tiesų nuo mažens esu jautri ir nedrąsi.

D. B.-B. Nors scenos žmogui būtina tai „perlipti“...

J. S. Be abejo reikia perlipti. Bet dabar, jeigu tiktai rečiau išeinu į sceną – labai jaudinuosi, atrodo, kad ir kojos ima drebėti. Bet pripranti.

D. B.-B. Bet kaip sakė per „Bal-są“ vienas mano mėgstamas dainininkas: „Artistas, kuris nesijaudina – ne artistas“.

J. S. Tai tiesa, bet kuo toliau, tuo labiau didėja atsakomybė žiūrovui. Bet vėliau viską atperka aplodismentai. Po koncerto jaučiu euforiją. Tiesiog tuo gyvenu.

D. B.-B. Kokia muzika patiko anksčiau ir dabar?

J. S. Visą laiką turbūt ta pati. Patinka populiarioji klasika. Ją dažniausiai ir pati atlieku. Be abejo, neapsiribojau vien tik ja, mano koncertinė programa plati ir įvairiapusė: nuo senosios iki šiuolaikinės. Atlieku ir bažnytinės, ir operinės muzikos kūrinius, operėčių ir miuziklų arijas, romansus ir liaudies dainas. Populiariąją klasiką derinu su tikrąja klasikine muzika.

Ir anksčiau, ir dabar esu atvira naujoms kūrybinėms idėjoms ir siekiu jas įgyvendinti. Ypač įsimintini poezijos ir muzikos vakarai. Šiltas kūrybinis bendravimas mus sieja su aktoriais rokiškiečiais Vaiva Mainelyte ir Ferdinandu Jakšiu, aktoriumi Jonu Braškiu, režisieriumi Tomu Ribaičiu...

D. B.-B. O kuria prasme populiarioji klasika? Juk ši sąvoka turi dvi prasmes: viena – tikroji klasika, kuri dažnai atliekama, o kita – šiek tiek perdirbta, kitaip aranžuojama klasikinė muzika, kuriai suteikiamas naujas skambėjimas.

J. S. Mano manymu, gali būti ir taip, ir taip. Nesvarbu, ar tai graži klasikinė arija, ar šiek tiek perdirbta. Tai muzika, kuri man patinka. Na, sakykime, Andrea Bočelio ar Saros Braitman atliekama muzika, man atrodo, yra populiarioji klasika.

D. B.-B. O ko klausotės namuose, jeigu klausotės?

J. S. Klausausi... retai, bet klausausi. Kai pati ruošiuosi dainuoti kokį nors naują kūrinį, įsijungiu

Trakų pilyje prieš koncertą. Iš kairės: J. Stumbrienė, N. Augustauskienė, D. Rakšnienė ir M. Daujotaitė

įrašą, pradžioj susipažįstu, kaip kiti tą kūrinį atlieka. Dabar visagalis internetas...

D. B.-B. *Taip, bet jei ruošiate dainą, ar muzikos nebūna per daug?*

J. S. Žinote, kartais grįžusi iš mokyklos, kur per visą dieną prisidainavau su mokiniais, muzikos jau nebenoriu. Anksčiau tikrai klausydavausi, muzika būdavo įjungta visą laiką, o dabar, galima sakyti, nebesiklausau. Nebent per televiziją rodo kokį gerą koncertą, bet tai būna ne itin dažnai.

D. B.-B. *O ansamblis, su kuriuo koncertavote rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ ataskaitiniame susirinkime?*

J. S. Maždaug prieš 4–5 metus įkūrėme vokalinį-instrumentinį trio „Con modus“: aš, violončelininkė Neringa Augustauskienė ir pianistė Margarita Daujotaitė. Visos dirbame toje pačioje mokykloje.

D. B.-B. *Jūsų kolegės muzikuoja?*

J. S. Jos muzikuoja kartu su manim, pritaria violončele ir fortepijonu. Atliekame ne tik vokaličius, bet ir instrumentinius kūrinius. Mūsų repertuare skamba įvairių autorių ir epochų kūriniai, nuo baroko iki šiuolaikinės muzikos... Savo programą plečiam. Vėlgi paminėčiau mums talkinančią kraštietę Vaivą Mainelytę.

D. B.-B. *Jeigu iš klasikinio repertuaro reikėtų pasirinkti tris kūrinius, kas tai būtų?*

J. S. Ką dainuoju, tas ir labiausiai prie širdies. Nepatinkančių kūrinių nedainuoju, todėl išskirti tris kūrinius labai sunku. Dainuoju tai, kas patinka man pačiai ir klausytojams. Na, iš rimtosios klasikos, būtų G. Puccini Lauretos arija „O mio babbino caro“ iš operos „Džanis Skikis“. Man ji labai patinka, manau, kad žiūrovams taip pat.

D. B.-B. *Ir beveik niekas nežino šios operos turinio. Juk tai komiška arija. Buvo labai juokinga, kai projekto „Šok su manimi“ finale režisieriaus Gyčio Ivanausko pora pagal šią muziką šoko lyrinį meilės šokį.*

J. S. Bet, sakau, žiūrovams tai patinka.

D. B.-B. *Atsiprašau, kad įsiterpia. Neabejoju, kad Jūs žinot, apie ką dainuojat.*

J. S. Žinoma, kaip kitaip galėčiau perteikti kūrinio nuotaiką ir jo prasmę.

Antrasis kūrinys būtų kompozitoriaus Giuseppe Sarti arija „Lungi dal caro bene“ iš operos „Julius Sabinus“. Labai patinka ir operečių arijos, pavyzdžiui, Franco Leharo „Hanos daina“ iš operetės „Linksmoji našlė“. O iš šiuolaikinių autorių kūrinių – tai pasauliniu hitu jau tapusi daina, kurios lietuviškas pavadinimas „Ačiū, kad šalia esi“

(angl. „You Raise Me Up“, muzika R. Lovlando, žodžiai B. Grehamo).

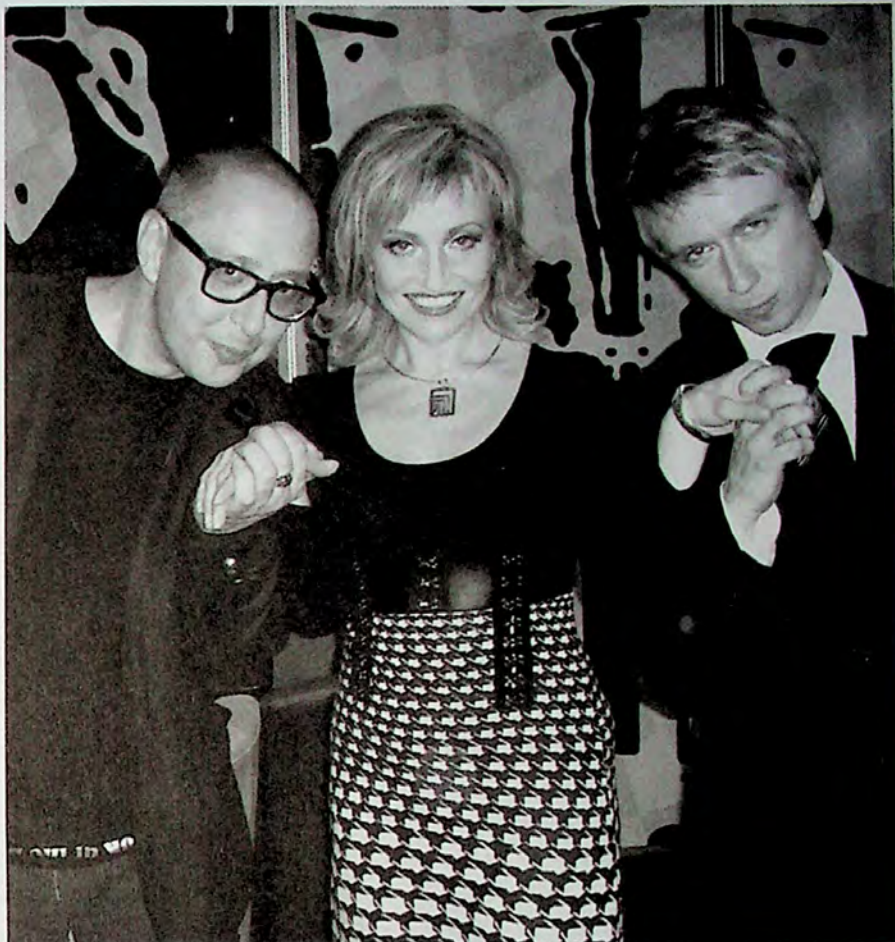
D. B.-B. Gal atskleistumėte, kurie autoriai, kūriniai ir kurie Lietuvos bei pasaulio dainininkai Jums patinka?

J. S. Paminėsiu tik keletą. Kompozitoriai: Rudžero Leonkavalio, Cesare Andrea Bixio, Giacomo Puccini, Franc Lehar, Imre Kalman, Francesco Sartori, Andrew Lloyd Webber ir kt.; dainininkai: Montserrat Caballe, Lučiano Pavartoti, Andrea Bocelli, Sarah Brightman, Celine Dion, Elton John, Al Bano, Parrisi ir kt.; Lietuvos dainininkai: Asmik Grigorian, Irena Milkevičiūtė, Violeta Urmanavičiūtė-Urmana, Virgilijus Noreika, Merūnas Vitulskis ir kt. Patinka tikrai nemažai kūrinių, kai kuriuos norėčiau ir pati sudainuoti, tai: „Hijo de la Luna“, „E'la Mia Vita“, „I Will wait for You“, daug A. L. Webberio kūrinių ir t. t.

D. B.-B. Klausydamosi muzikos, jūs girdite ją kitaip negu mes, eiliniai klausytojai. Mes sprendžiam paprastai: patiko – nepatiko.

J. S. Tiesa. Mes labiau vertinam iš profesionaliosios pusės. Klausydamosis ne tik sprendi: patiko – nepatiko, o girdi – skamba ar neskamba nata – kažkaip trupučiuką smulkiau. Bet, kita vertus, aš nematau didelio skirtumo: jei patinka – tai patinka. Nesigilini į kažkokias smulkias klaidėles.

D. B.-B. Norėčiau pasiteirauti dar vieno dalyko. Kalbu ne vien apie muziką, bet apie meną apskritai. Koks santykis tarp profesinio pasirėngimo ir emocinio užtaiso. Kai kada ne itin meistriškai atliktas kūrinys gali paveikti daug labiau negu išglaištytas, profesiškai tobulas. Kūrinys gali būti žinomas, geras, o atlikėjai – labai skirtingi. Net tam pačiam atlikėjui ne visada vienodai pavyksta?

Lietuvos televizijoje. Su prodiuseriu R. Rickevičiumi ir aktoriumi M. Jampolskiu

J. S. Tai gal pirmiausia priklauso nuo žiūrovo. Taip pat ir nuo atlikėjo nuotaikos tuo metu, balso būklės. Jei jis prikimęs, apie nuotaiką nebėra kada galvoti. Kai viskas gerai, gali perteikti ir išraišką, ir jausmą. Bet visų pirma reikia susitvarkyti su scenos baime. Jei nors kiek bijai, tada su jausmais sunku.

D. B.-B. Ar neturite kokių nors ritualų, amuletų, kaip kiti artistai pasakoja?..

J. S. Ne ne, aš neturiu. Teko girdėti, kai kas turi. Man svarbiausia, kad baimė nepakištų kojos.

D. B.-B. Tai baimė ar jaudulys? Pirmą kalbėjom, kad jaudulys yra tarsi pagalba. Jeigu taip – išėsiu atidainuosiu, irgi nėra gerai.

J. S. Taip, bet jeigu jaudulys peržengia tam tikrą ribą, jis prade-

da kenkti. Reikia žinoti to jaudulio ribas. Gal aš netiksliai įvardijau. Tai ne baimė, o jaudulys, bet jei jis per stiprus – jau blogai.

D. B.-B. O jeigu pradėdote, padainuojat kokią minutę ir matot, kad salė...

J. S. Sunkiausias ir būna pirmosios minutės.

D. B.-B. O jeigu salė vis dar atsargiai..? Dar įsiklauso?

J. S. Ne, vis tiek atrandi salėje žiūrovą, kuris tiesiog žavisi tavo dainom, jo veidas šviečia, šypsosi. Mat, kad jis jau gyvena tavo muzikoje. Tada tiesiog palaikai kontaktą su tuo žmogumi. Į žiūrovus, kuriems mano muzika nelabai priimtina, aš tiesiog nežiūriu. Akimis susirandu tuos, kuriuos dominu, dainuoju jiems.

D. B.-B. Nuoširdus ačiū.

Netikėtas hobis – vertimas

RITA VISKAITIENĖ

Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Kiekvienas žmogus turi savo pomėgius, dar kitaip vadinamus hobiaus (angl. *hobby*). Tai laisvalaikio užsiėmimas, mėgstamas žmogaus būdas praleisti savo laisvalaikį. Vienas iš šio straipsnio herojaus pomėgių – knygų vertimas iš užsienio kalbų, vėliau tapęs vienu svarbiausių jo viso gyvenimo užsiėmimų. Bet apie viską iš eilės.

Apie buvusį mokytoją, vertėją, dainininką ir aktorį Juozą Butėną žinių labai šykštu iki pat jo 75-ojo jubiliejaus, kai periodikoje pasirodė pirmosios publikacijos, skirtos šiai progai. Gimęs 1920 m. sausio 23-iąją Anykščių rajone, Vosgėlių kaime, Juozas čia ilgai neužsibuvo: vaikystė ir studijų metai prabėgo Kaune, Šančiuose. Jo tėvas tuo metu įsidarbino „Metalo“ fabrike. Kaip prisimena Juozo sūnus biochemijos mokslų daktaras, Vermonto universiteto asocijuotas profesorius Saulius Butėnas „<...>jo tėvo šeimoje užaugo keturi vaikai. Vyresnysis brolis Bronius po karo buvo ištremtas į Kazachstaną, o grįžęs iš tremties gyveno Kaune. Sesuo Albina visą gyvenimą nuvyveno Kaune, o jaunėlis brolis Petras, artėjant sovietams, pasitraukė į Vakarus ir vėliau apsigyveno Kanadoje.“

Tuo tarpu Juozas Šančiuose baigė prestižinę „Darželio“ pradinę mokyklą ir įstojo į „Aušros“ berniukų gimnaziją, kurioje buvo užsireko-

Juozas Butėnas – Rokiškio liaudies teatro aktorius. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

mendavęs kaip vienas geriausių mokinių. Šios gimnazijos atestatą gavo 1938 metais. Beje, tą pačią gimnaziją, tik pora metų vėliau, baigė ir buvęs Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus. Gyvenimo aplinkybių verčiamas Juozas įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą, kur paskaitos vykdavo tik po pietų, o iš ryto jis galėjo dirbti. Dar vienas motyvas: teisės dalykus visiems būtina savarankiškai pastudijuoti dėl išprusimo: „Tai suteikia kitokį požiūrį į gyvenimą ir visuomenės santykius. O žmonių santykiai juk lemia.“ 1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių, dalis universiteto, taip pat

ir Teisės fakultetas perkeliamas į Vilnių. Vėl gyvenimo aplinkybių verčiamas Juozas keliai į Vilnių. Vilniuje taip pat įsidarbino, kad turėtų lėšų studijoms.

Karo metai vėl pakoregavo Juozo likimą: 1943 m. vokiečiams uždarius universitetą, teisės mokslai liko nebaigti. Kaip teigė pats Juozas: „Man buvo likę išsilaikyti 2 egzaminus ir apsiginti diplominį darbą. Taigi, galima sakyti, teisė baigta, tik diplomo neturiu.“

Rokiškėnas – atsitiktinumo dėka

Nebesuradęs tėvų Kaune, Juozas nutarė keliauti į Vyžuonas pas dėdę. Geležinkelio stotyje sutiktas studijų draugas rokiškėnas Benediktas Petrusis pasiūlė frontą praleisti pas jo tėvą mokytoją, liaudies švietėją ir knygnešį Juozą Petrušį Audros kaime. Ten kiek pagyvenęs, nutarė važiuoti pas gimines, tačiau sutrukdė... lietus. Tokiu būdu Juozas pasiliko Rageliuose ir ėmė mokytojauti ką tik pradėjusioje veikti progimnazijoje. Čia jis mokė vaikus lietuvių kalbos, istorijos ir kūno kultūros.

1947 m. prasidėjus masinėms represijoms ir trėmimams į Sibirą, Rokiškio mergaičių gimnazijoje nebeliko anglų kalbos mokytojos. Juozas neblogai mokėjo anglų ir vokiečių kalbas, todėl gavo pasiūlymą

užimti jos vietą. Po metų išvežė ir berniukų gimnazijos anglų kalbos mokytoją, todėl teko ir jį pavaduoti. Tokiu būdu Juozas dirbo net trijose mokyklose: Rokiškio mergaičių ir berniukų gimnazijose bei rusų progimnazijoje. Vėliau anglų kalbą mokyklose pakeitė vokiečių kalba, todėl Juozui teko dėstyti ir ją. 1989 m. Juozo Tumo-Vaižganto tuometinėje vidurinėje mokykloje įsteigus humanitarines klases, J. Butėnui, kaip vieninteliui šios kalbos žinovui, teko dėstyti ir lotynų kalbą.

Apie šį gyvenimo etapą, kaip Juozas Butėnas tapo rokiškėnu, vėlgi prisimena jo sūnus profesorius Saulius Butėnas: „Sugrįžus sovietams, Tėtis, vengdamas tarnybos jų kariuomenėje, išvyko iš Vilniaus į Rokiškį tikėdamasis po „greito“ išvadavimo iš sovietų sugrįžt atgal į Vilnių ir tęsti studijas. Deja, kaip žinom, išvadavimo teko laukt 46 metus, tad per tą laiką jis įleido šaknis Rokiškyje, vedė, gimėm mes su broliu Tauru, ir Tėtis iš Rokiškio niekada nebeišvyko.“

Tikėjosi ir deimantinių vestuvių

Su būsimąja žmona Bronislava Šakalyte Juozas susipažino 1948 m. rugsėjį vykusiame rajono pedagogų susirinkime. Tuo metu jis mokytojavo Rageliuose, ji – Kamajuose. Neilgai truko ir su vestuvėmis, tik jos buvusios kuklios. 1948 m. gruodžio 4-oji buvo šeštadienis, ir tą dieną jauni mokytojai turėjo pamokas, tačiau į Rokiškio rajono civilinės metrikacijos biurą nueiti spėjo iš ryto, dar prieš pamokas. Kaip jie prisiminė: „<...>Nebuvo tą dieną nei liudininkų, nei gėlių, nei Mendelsono muzikos, tačiau visa tai mums atstojo abipusė meilė.“ Apie bažnytinę santuoką mokytojams tuo laiku taip pat nebuvo galima svajoti, todėl tai buvo padaryta tik antrąją Kalėdų dieną Panevėžio bažnyčioje.

Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos moksleiviai, 1938 m. Juozas Butėnas – antroje eilėje trečias iš dešinės. Nuotr. iš sūnaus Sauliaus Butėno šeimos albumo

Taigi, Butėnai visą gyvenimą turėjo dvi įsimintiniausias datas: gruodžio 4-ąją ir gruodžio 26-ąją.

Vedami abipusio supratimo ir meilės, jie sulaukė ir auksinių vestuvių. Tą dieną būta daug sveikinimų, tačiau, kaip ir visus tėvus, labiausiai džiugino sūnų profesoriaus Sauliaus ir patyrusio poligrafaininko Tauro sveikinimai. Tą dieną visada prisimenamas nueitas kelias, ieškoma bendro gyvenimo sėkmės formulės. O formulė, anot Bronislavos ir Juozo Butėnų, labai paprasta: nesiginčyti dėl smulkmenų, stengtis nesiklausyti paskalų ir apkalbų. Siejo juos ir bendri pomėgiai: Bronislava daug metų vadovavo įvairiems mokyklos šokių kolektyvams, buvo viena iš pagrindinių rajono dainų švenčių organizatorių. Juozui scena taip pat nebuvo svetima: jam teko dainuoti įvairiuose ansambliuose, vaidinti teatre ir netgi rašyti scenarijus.

Dar viena aistra vienijo abu Butėnus: aistra knygoms. Kaip prisiminė Juozas: „<...>Žmona tiesiog bibliomanė.“ Jeigu ir trūkdavo pinigų, tai knygoms jų vis tiek atsiradavo. Kai kažkada jie sugalvojo

daryti namuose turimų knygų katalogą, paaiškėjo, kad jų sukaupta apie 3 tūkstančius. Sūnaus Sauliaus žodžiais tariant: „Abu mano tėvai mėgo skaityti visą gyvenimą ir perdavė tą pomėgį man. Nuo penkerių metų amžiaus iki dabar skaitymas buvo ir yra mano mėgstamiausias laisvalaikio užsiėmimas (ir manau, kad liks iki gyvenimo pabaigos). Todėl nekeista, kad tėvai buvo sukaukę gana didelę biblioteką.“ Vėliau daugumą tų knygų Butėnai padovanojo dabartinės Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos bibliotekai.

Minėdami auksinį jubiliejų Butėnai juokavo, kad tai dar tik pradžia. Jie buvo įsitikinę, kad sulauks ir deimantinių vestuvių. Deja...

Vienas iš laisvalaikio pomėgių – vertimas

Juozas nuo mažens linko į kalbas. Vėlgi atsitiktinumo dėka įstojo į Vilniaus pedagoginio instituto neakivaizdinį skyrių, kur baigė lietuvių kalbą. Kodėl lietuvių? Ogi todėl, kad anglų kalbos neakivaizdinio skyriaus tuo metu nebuvo.

*Teisės studijų Vilniuje metu, 1940 m.
Nuotr. iš sūnaus Sauliaus Butėno
šeimos albumo*

1950 m. baigęs lietuvių kalbą, tuo neapsiribojęs: 1963 m. vis dėlto baigė ir anglų kalbos studijas. O iš viso Juozas mokėjo penkias užsienio kalbas: anglų, vokiečių, lotynų, lenkų ir rusų.

Dabar, būdamas diplomuotas anglų kalbos specialistas, jau galėjo imtis ir vertėjo darbo. Apie Juozo Butėno kaip vertėjo karjeros pradžią Juozas Skomskis rašė: „O šios karjeros pradžia buvęs Juozo Subatavičiaus paraginimas išversti Šarlotės Brontė romaną „Šerli“. Kaip kiekvienas pirmas blynas būna prastas, taip ir šis triūsas nenusisekė... Tada Juozas Juozui ir pažadėjo: kol neišstudijuosius anglų kalbos atsakančiai, tol akių nerodysius.“ Ir išstudijavo: abu Juozo diplomai buvo su pagyrimu. O vienoje iš studijų knygelių – net profesorius Mykolas Riomerio parašas.

„Vagos“ leidyklai pasiūlius išversti Aleno Silitou „Durų raktą“, prasidėjo Juozo Butėno kaip vertėjo karjera. Daug laiko ir jėgų pareikalavo šis darbas, tačiau teikė ir

terijus: neieškojo dirbtinio šmaikštumo, žodžių ekvilibristikos. Stengėsi kuo tiksliau perteikti knygos mintį, vertimą perrašydavo keletą kartų, kol skaitydamas pats jausdavo malonumą. Šią tėvo savybę prisimena ir jau ne kartą minėtas sūnus Saulius: „Daugiausia jam teko versti anglų klasikų veikalus, tad su jo kruopštumu ir įpročiu kiekvieną darbą atlikti tik labai gerai tie vertimai atimdavo labai daug laiko. Mokslo metais vos ne visus vakarus ir savaitgalius jis praleisdavo prie vertimų.“

Viskas turi savo pradžią ir pabaigą: atėjo diena, kai Juozas jokių pasiūlymų iš „Vagos“ leidyklos ne-

malonumą. Taip buvo išversti ir išleisti septyni romanai. Juozo Butėno plunksnai pakluso ir klasika. Dvejų metų darbo pareikalavo Čarlzo Dikenso romano „Pomirtiniai Pikviko klubo užrašai“ vertimas. Beje, Čarlzas Dikensas ir Maironis buvo mėgstamiausi Juozo autoriai. Po to teko versti Viljamo Tekerėjaus filosofinę apybraižą „Snobų knyga“, Roberto Peno Voreno romaną „Karaliaus visa kariauna“, Tobajo Džordžo Smoleto „Hamfrio Klinkerio kelionė“, Džordžo Meredito „Egoistas“ ir pagaliau Roberto Kraitono „Kameronus“.

J. Butėnas labai vertino šį darbą, aukojo didžiąją savo laisvalaikio dalį. Tai buvo širdžiai mielas darbas, kuriam pats nusistatė savotiškus kri-

*Su žmona Bronislava Kaune ties santaka.
Nuotr. iš sūnaus Sauliaus Butėno šeimos albumo*

*Išvykoje su draugais,
1958 m. Iš kairės:
mokytojas Vilius Za-
lenkauskas, tuometinis
Rokiškio muzikos mokyk-
los direktorius Anta-
nas Gradeckas, Juozas
Butėnas, Rokiškio rajoninio
laikraščio „Po Spalio
vėliava“ vyr. redaktorius
Zenonas Lapinskas ir
mokytojas Algis Pažūsis.
Nuotr. iš sūnaus Sauliaus
Butėno šeimos albumo*

besulaukė. Identiška situacija ir su „Vyturio“ leidykla. Beliko vertimas vien savo malonumui, kad nepamirštų ko išmokęs. Jis dar išvertė A. Heilio „Viešbutį“, bet... pasirodo, jį jau buvo išvertęs ir išleidęs kitas vertėjas. Taigi, Juozas vėl grįžo prie savo pirmojo „blyno“ – Šarlotės Brontė „Šerli“.

Vertimui Juozas paskyrė 15 metų, o per visą savo gyvenimą išvertė ir pats išspausdino, dažniausiai naktimis, mašinėle apie 6500 puslapių.

Retas iš rokiškėnų žinojo, kad Juozas Butėnas – vertėjas. Net Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kompiuteriniame suvestiniame kataloge kai kurie Juozo vertimai priskiriami kitam žinomam vertėjui Juliiui Būtėnui.

Dar viena aistra – turizmas

Kaip prisimena Juozo sūnus Saulius, tėtis mėgo sportuoti, o ypač turistaut. Dažnai su savo auklėjamoja klase vykdavo į turistinius žygius, kartu paimdavo ir sūnus Saulių bei Taurą. Mėgo Juozas ir su visa savo šeima išvykti į gamtą, keletą dienų pagyventi palapinėje prie Sartų ežero, palei Velykuškių piliakalnį Bradesiuose. Jis taip pat mėgo išvykas su draugais ir kolegomis, kurių metu jie žvejodavo, medžiodavo ir maitindavosi savo sugautu grobiu.

Vėlgi sūnaus Sauliaus prisiminimai: „<...>Bradesius Tėtis buvo taip

Scena iš spektaklio G. Landsbergio-Žemkalnio „Tadas Blinda“, 1979 m.
Juozas Butėnas (dešinėje) – žydas Mauša. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

Scena iš spektaklio D. Psato „Reikia melagio“, 1984 m.
Juozas Butėnas (centre) – mėsininkas Patatio. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

pamėgęs, kad, atsidarius mokytojų poilsia vietei buvusioje mokykloje, ten su Mama praleisdavo visas vasaras. Tačiau nuobodžiauti jam

nebūdavo kada, nes beveik visą laiką praleisdavo dirbdamas prie vertimų iš anglų kalbos.“

Juozas taip pat labai mėgo fotografiją, savo namuose buvo įsirengęs laboratoriją. Suorganizavo ir mokslivių fotografijos būrelį. Nesvetima jam buvo ir visuomeninė veikla: Juozas aktyviai dalyvavo ir tuometinės „Žinijos“ draugijos veikloje.

Nuo trylikos metų pradėjęs dalyvauti meninėje saviveikloje, jai liko ištikimas visą gyvenimą: dainavo įvairiuose choruose, ansambliuose.

Po spektaklio M. Aliger „Pasaka apie teisybę“, 1980 m. Pirmas iš kairės – Juozas Butėnas. Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

Juozas Butėnas (pirmas iš dešinės) – vyrų ansamblio narys.
Nuotr. iš sūnaus Sauliaus Butėno šeimos albumo

Dirbdamas Juozo Tumo-Vaižganto vidurinėje mokykloje (dabar J. Tumo-Vaižganto gimnazija), dainavo duetu su Zenonu Lapinsku. Kaip prisimena sūnus Saulius: „<...>jis buvo nepakeičiamas dainininkas tiek ansambliuose, tiek užstalėje.“

Vaidinti Juozas taip pat pradėjo dirbdamas Juozo Tumo-Vaižganto vidurinėje mokykloje. Ypatingas dramos mėgėjų sujudimas šioje mokykloje jaučiamas apie 1952-uosius, į Rokiškį atvykus mokytojui Pijui Ambrozaičiui. Čia kiekvienais metais buvo pastatoma po spektaklį, režisuojamą Pijaus Ambrozaičio. Jie gastroliavo ne tik po savo rajoną, bet išvykdavo ir į kitus rajonus ir net į Vilnių. Spektakliuose vaidino apie 30 mokytojų, tarp kurių buvo ir Juozas Butėnas.

O didžioji Juozo Butėno kaip aktoriaus karjera prasidėjo Rokiškio liaudies teatre. Jam teko dalyvauti ir pirmajame (1959 m.) liaudies teatro spektaklyje – Žemaitės „Petras Kurmelis“, kurį režisavo Vytautas Vajega. Čia Butėnui teko Skerdžiaus vaidmuo. Daugelis rokiškėnų prisimena Butėno sukurtus vaidmenis: mėsininką Patatias D. Psato komedijoje „Reikia melagio“, Naminį

Po spektaklio D. Psato „Reikia melagio“, 1984 m. Pirmas iš kairės – Juozas Butėnas.
Nuotr. iš Rokiškio liaudies teatro metraščio

K. Inčiūros „Gulbės giesmėje“, Maušą G. Landsbergio-Žemkalnio „Tadas Blinda“, gydytoją Beržereną O. Balzako dramoje „Eugenija Grandė“ ir kt. Jam teko vaidinti ir spektaklyje „Pasaka apie teisybę“.

Apie žydo Maušos personažą G. Landsbergio-Žemkalnio spektaklyje „Tadas Blinda“ savo recenzijoje 1979 m. Teklė Vygandaitė rašė: „Kalbant apie žydą Maušą, nereikia ieškoti pagiriamųjų epitetų. Paveiklas nutapytas taip, kad tik norisi padėkoti respublikos meno saviveiklos žymūnui J. Butėnui už jautriai atskleistą temperamentingo, labai

geros širdies ir išmintingo mažo žmogelio sielą. Malonu, kad jis nenuejo lengvu išorinio „žydžiavimo“ ir juokiniu keliu, o sukūrė tikrai brandų įvairiabriaunį personažą.“

Jaunystės receptas

1995-aisiais paminėtas Juozo Butėno 75-asis gyvenimo jubiliejus. Tą dieną visi rinkosi į Rokiškio viešosios bibliotekos skaityklą susitikti su jubiliatu, pabendrauti, išgirsti jo amžinos jaunystės receptą. Žvalus ir energingas jubilias mokytojas Juozas prisiminė savo vaikystę, studijų metus, pokarį, atsitiktinę kelionę į Rokiškio rajoną, sporto varžybų akimirkas, repeticijas

liaudies teatre. Jį sveikino bibliotekininkai, muziejininkai, teatrinio meno atstovai, mokiniai, draugai, bendradarbiai. Visi žavėjosi Juozo jaunatviškumu ir energija. O viso to paslaptis – begalinis darbštumas, dėl to jis ir neturėjo laiko pasent. Net sulaukęs 75-erių, jis J. Tumo-Vaižganto vidurinėje mokykloje dirbo 50 valandų per savaitę. Užėjus anglų kalbos bumui, daug kam reikėjo patyrusio mokytojo pagalbos. Ir jis niekada neatsisakė: vedė kursus, mokė individualiai. Teko jam šiek tiek padirbėti ir švietimo skyriaus inspektoriumi (1950–1958 m.) bei

vedėju. Dirbdamas dar tuometinės E. Tičkaus vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoju, jis išgelbėjo Vaižganto paminklą: vykstant šios mokyklos priestato statyboms, ketinta šį paminklą nugriauti, tačiau Butėnas įtikino direktorių Algimantą Rudoką jį išsaugoti, nes kitaip „labai nukentėtų mokyklos autoritetas visuomenės akyse.“

Nors daugiau laiko teko skirti užsienio kalboms, Juozas vis dėlto teigė, kad gražiausia kalba – lietuvių. Neretai mokytojų kambaryje jis draugiškai pataisydavo netaisyklingai kirčiuojančius kolegas. Juozas visada teigė: „<...> Žmogus privalo atlikti pareigą sąžiningai, gerai mokėti gimtąją kalbą, gerbti tėvų papročius.“ Rašė jis ir straipsnius įvairiais lietuvių kalbos klausimais į rajono laikraštį „Spalio vėliava“.

Juozas Butėnas dalyvavo ir rajono sportiniame gyvenime. Rajono spartakiadose dažnai būdavo vyriausiuoju teisėju. Pasak jubilato,

jis išbandė kone visas sporto šakas, bet pamatęs, kad rimto sportininko iš jo nebus, padėdavo kitiems.

Jubiliejinio renginio metu veikė ir bibliotekininkų parengta literatūros paroda „Vertėjui, mokytojui Juozui Butėnui – 75“. Čia eksponuota daug nuotraukų, apžvelgiančių visą jo gyvenimo kelią nuo gimtinės Vosgėlių kaime, Anykščių rajone, iki tuometinės darbovietės Rokiškio J. Tumo-Vaižganto vidurinėje mokykloje. Eksponuoti ir Juozo straipsniai kalbos klausimais bei visos 7 jo išverstos knygos. Savo vietą šioje parodoje surado ir garbės raštai bei kiti apdovanojimai.

Jau tada Juozas prisiminė savo vaikystės svajonę: sulaukti aštuoniasdešimties metų. Ir ši jo svajonė išsipildė. Paminėjo šį gražų jubiliejų, sudainavo paskutinę savo dainą ir, nepraėjus nė mėnesiui, 2000 metų vasario 22 dieną mirė. Jam skirtame nekrologe rašoma: „Išėjo Žmogus, palikęs ryškų pėdsaką mūsų krašto

Juozas Butėnas po jam skirto jubiliejinio renginio Rokiškio viešojoje bibliotekoje, 1995 m. Nuotr. Dalios Zibolienės

kultūroje ir daugybę nebaigtų darbų, neįgyvendintų planų.“ O mums visiems liko šviesus Juozo Butėno – vertėjo, mokytojo, aktoriaus, dainininko ir apskritai aukštos kultūros žmogaus – atminimas.

Literatūra

1. Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75. – Rokiškis, 1993, p. 152 p.
2. Gasiūnas Vytautas. Rokiškio žemės šviesuliai. – Utena, 2001, p. 93–95.
3. Baltuškaitė Audronė. Energijos ir sveikatos jubilatui dar pakanka // *Lietuvos rytas*, 1995, vasario 1, p. 17.
4. Baltuškaitė Audronė. Paminėtas vertėjo ir mokytojo jubiliejus // *Panevėžio rytas*, 1995, vasario 7, p. 5.
5. Butėnas Juozas. Jaunystė, kuriai jau greitai bus 75-eri: su J. Tumo-Vaižganto vidurinės mokyklos mokytoju, vertėju Juozu Butėnu kalbasi Jonas Mažeikis // *Gimtasis Rokiškis*, 1994, rugsėjo 10, p. 3.
6. Juozas Butėnas. 1920-01-23 – 2000-02-22: [nekrologas] // *Gimtasis Rokiškis*, 2000, vasario 23, p. 2.
7. Jurgelionis Rimantas. „Sulauksime ir deimantinių vestuvių“ // *Rokiškio pragiedruliai*, 1998, gruodžio 31.
8. Milaknienė Reda. Lobiai: 6 tūkstančiai 500 išverstų klasikos puslapių // *Gimtasis Rokiškis*, 2000, sausio 27, p. 4.
9. Skomskis Juozas. „Dirbu ir jaučiu malonumą...“ // *Diena*, 1996, kovo 27, p. 6.
10. Vygandaitė Teklė. Gražaus gyvenimo ilgesys: recenzija [G. Landsbergio-Žemkainio spektakliui „Tadas Blinda“] // *Spalio vėliava*, 1979, birželio 21.

Svajonės ir deimantai

JUSTINA ZYMONAITĖ

Menotyrininkė

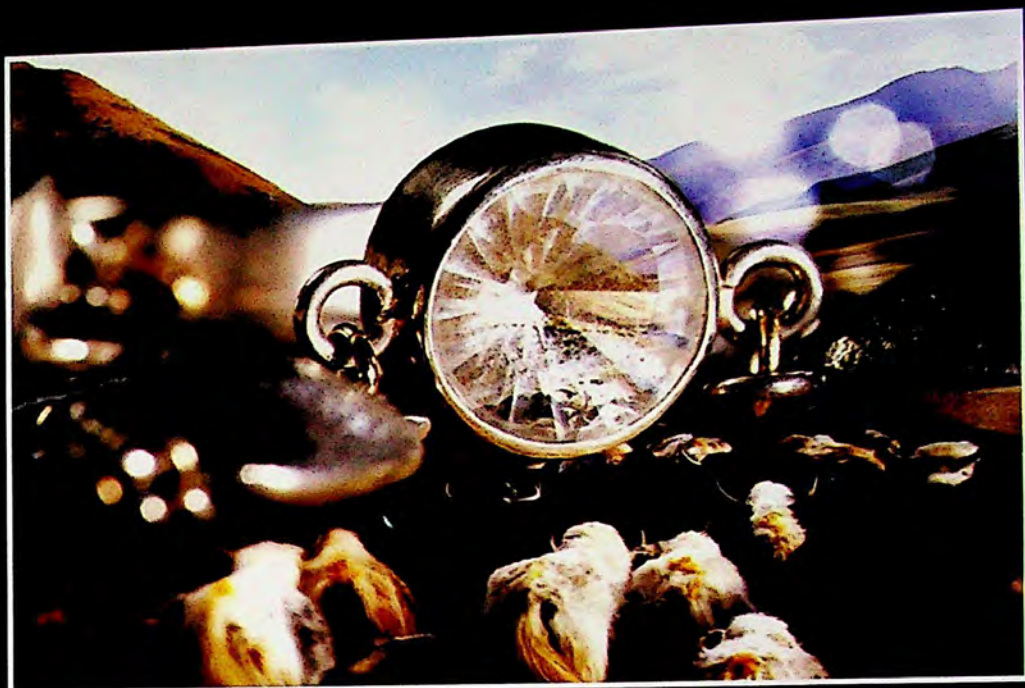
Bendra juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio paroda „Svajonės ir deimantai“ – dviejų raiškos formų sintezė, kūrybinis dviejų autorių tandemas. Juvelyrikos ir fotografijos sąlytis labai dažnas. Fotografija yra vienas dažniausių vizualių artefaktų: atsiradus fotografijai, atsirado beribės atvaizdo reprodukcijos galimybės, nes žmogus yra nuolat apsuptas daugybės vaizdų. Ši „atvaizdo civilizacija“ formuoja, siūlo žiūrėjimo ir matymo modelius. Fotografas gali atvaizdui suteikti reikšmę, todėl fotografija tapo plačiai taikoma menine priemone. Ne išimtis ir juvelyrika, kuri fotografiją pasitelkia dokumentacijai, kūrinių bendravimui su žiūrovu ir gali būti naudojama kaip prasminė raiška. Juvelyrikai fotografija svarbi tuo, kad kūriniai dažnai pasiekia žiūrovus būtent per knygų, katalogų ar autorių asmeninių interneto puslapių fotografinius atvaizdus. Fotografija yra vienas iš papuošalų bendravimo su pasauliu būdų. Todėl nuotraukos dažnai tampa parodų dalimi, o Vakarų Europoje ir Lietuvoje gausu parodų, kuriose juvelyrikos kūriniai pateikiami greta fotografinių vaizdų, tačiau šių raiškos formų sintezės rezultatas gali būti labai skirtingas.

Dalios Varnaitės ir Sauliaus Paukščio parodoje fotografija ne

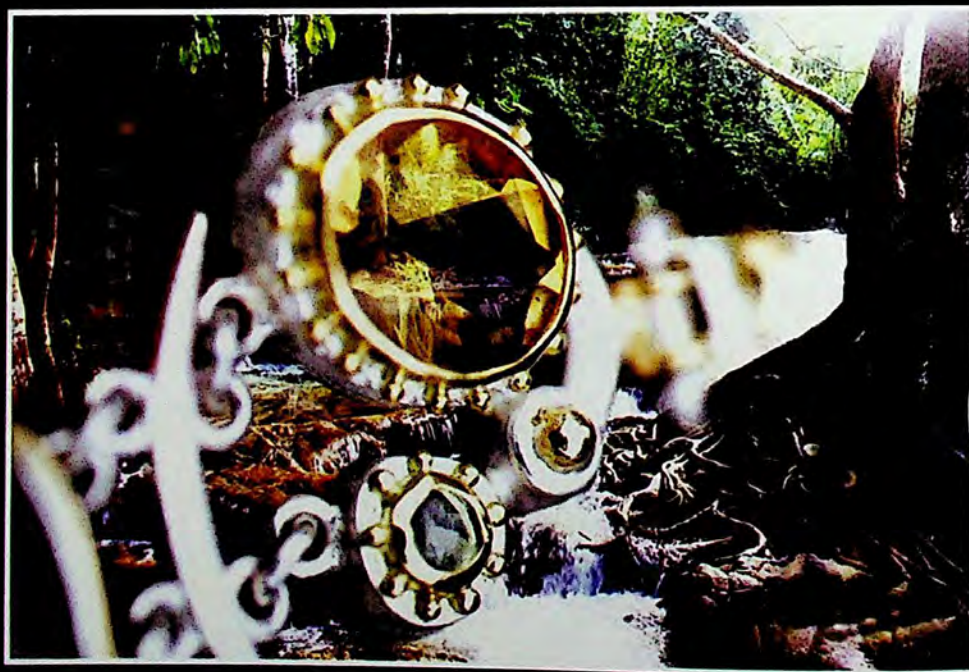
ilustruoja, dokumentuoja ar informuoja apie dėvėjimo būdus ar kt., bet labiau skiriama emocijai, jausmui sukurti ir stimuliuoti. S. Paukščio fotografiniai koliažai, susilipdyti iš Tibeto, Kinijos, Tailando vietoves bei žmones fiksuojančių vaizdų ir D. Varnaitės papuošalų nuotraukų, tampa įrankiu, kuris juvelyrikos kūriniui suteikia visiškai naują kontekstą, simuliuoja realybėje neįmanomą situaciją. Fotografas pasirenka ir fiksuoja tam tikrus papuošalų fragmentus, detales ar ne itin dažnus rakursus, kuriuos gretina su gamtos ar urbanistiniais peizažais. Papuošalo fragmentavimas, detalės pritraukimas, padidinimas ir sugretinimas su peizažo atvaizdais keičia juvelyrikos kūrinio mastelio pojūtį, o kartais visai panaikina suvokimą, jog tai subtilus, nedidelis kūno akcesuaras. Juvelyrikai dažnai būdingas monumentalumas, papuošalai gali būti suvokiami kaip savarankiški, nuo kūno atsiję skulptūriniai objektai. Tokiam jų suvokimo būdui ypač daug reikšmės turi jų pateikimas fotografijoje. S. Paukštys nuotraukose naudoja skirtingus mastelius. Didinguose peizažuose įkomponuoti papuošalai įgyja skulptūriškumo, tampa tarsi nepriklausomi nuo kūno ir dėvėjimo paskirties, stebina savo monumentalumu. Papuošalo

fragmentų padidinimas sutelkia žiūrovo dėmesį, akcentuoja medžiagiškumą. Pusiau transparentinių, sutampančių vaizdų komponavimas išryškina juvelyrinių akmenų skaidrumą, natūralaus akmens ar gintaro faktūros įsilieja į kalnuotą reljefą.

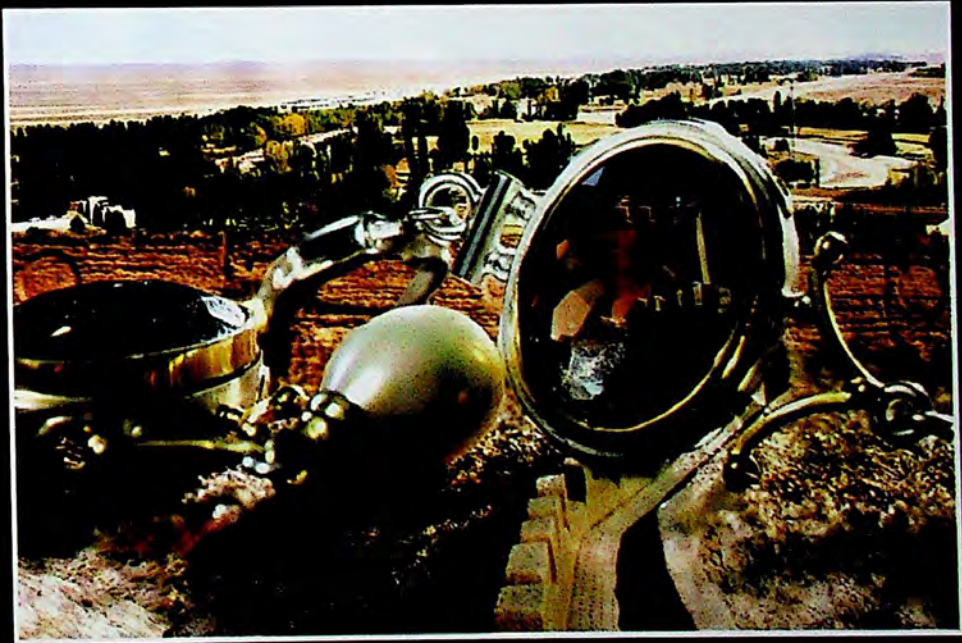
Papuošalas dėl savo mažumo ir paskirties būti dėvimas, santykio su kūnu yra unikali meno raiškos forma, turinti privilegiją ir galimybę keliauti kartu su žmogumi. Juvelyrinis objektas lengvai transportuojamas lagamine ar tiesiog ant dėvėtojo kūno, tad lydi žmogų tiek kasdieniame gyvenime, tiek kelionėse. Papuošalas, kaip savotiškas žmogaus palydovas ir jo gyvenimo liudininkas, įgyja sąsajų, reikšmių, atsiminimų – labai asmenišką turinį, kuris jau visiškai nebeprisklaido nuo juvelyrikos kūrėjo. S. Paukščio fotografiniai koliažai – savotiška aliuzija į šį naują turinį, kurį įgyja dėvimas papuošalas. Patirtys, įvykiai, vietos, žmonės, su kuriais atsiminimuose siejami juvelyrikos kūriniai, plečia papuošalo reikšmę, jis nebėra suvokiamas tik kaip kūno dekoracija. Todėl parodoje pateikiamas juvelyrės ir fotografo kūrybinio bendradarbiavimo rezultatas leidžia giliau pažvelgti į juvelyrikos kūrinių ir jų naujai pamatyti.

Juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio
autorinių darbų paroda „Svajonės ir deimantai“

Juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio
autorinių darbų paroda „Svajonės ir deimantai“

Juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio
autorinių darbų paroda „Svajonės ir deimantai“

Juvelyrės Dalios Varnaitės ir fotografo Sauliaus Paukščio
autorinių darbų paroda „Svajonės ir deimantai“

Svajonė atgyja medyje

MARIJONA MIELIAUSKIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus direktorės pavaduotoja

Šiomet minime 100-ąsias medžio drožėjo Bronislovo Stanislovo Milaknio gimimo metines. Tai buvo kūrėjas, nuo vaikystės jautęs kūrybos troškulį, turėjęs savitą požiūrį ir pamėgtą temų ratą. Rokiškio krašto muziejuje saugoma jo drožinių kolekcija, kurioje – 119 kūrinių.

Bronislovas Stanislovas Milaknis gimė 1915 m. gegužės 28 d. Rygoje. Jo tėvas Jonas Milaknis (1885–1969) kilęs iš Čeičių kaimo (Juodupės sen.), o motina Ona Maciūnaitė (1889–1977) gimė Jurkupių kaime (Panemunėlio sen.). Jie susipažino Rygoje. Jonas dirbo konduktoriumi, Ona – darbininke kaliošų fabrike. Bronislovas pasakojo, kad tėvas buvo mokytas žmogus: minėdavo apie savo mokslus Aknystoje (Latvija). Dėl to nepriklausomos Lietuvos metais jis galėjo eiti Armonių kaimo seniūno pareigas.

Rygoje gimė ne tik Bronislovas Milaknis, bet ir jo vyresnysis brolis Jonas (1912). Bronislovas apie gyvenimą Rygoje prisimena tiek, kad kalbėjo tik latviškai ir rusiškai, lietuviškai nemokėjo, žaidė su rusų berniukais. Apie 1920–1921 m. šeima grįžo į Lietuvą, apsigyveno Čeičių kaime, pas senelį. Mažasis Bronislovas senelio prašydavo: „Chočiu chlieba“ (noriu duonos). Vaikystėje išmoktos latvių kalbos Bronislovas neužmiršo iki senatvės. Lietuvoje gimė dar du broliai: Vladas (1922) ir Petras (1925). Šioje šeimoje augo

B. S. Milaknis. „Karalius“, 1984 m., medis, aukštis – 51,5 cm. RKM 28271. Nuotraukos iš Rokiškio krašto muziejaus fondų

gabūs ir darbštūs vaikai. Jonas tapo gydytoju, Vladas – girininku, o Petras – žurnalistu.

Būsimasis drožėjas lankė Aleknų pradžios mokyklą, tačiau mokslai jo netraukė, labiau rūpėjo ūkio darbai. Dar vaikas būdamas, ėmė ganyti gyvulius. Jau tada jautė poreikį piešti, lipdyti. Piemenaudamas ėmėsi kūrybos. Iš pradžių pradėjo lipdyti figūrėles iš molio. Jos labai patiko kitiems vaikams. Tik spėjęs nulipdyti, jau turėdavo dovanoti savo draugams. Aišku, molinės figūrėlės nebuvo labai patvarios, todėl piemenukas nutarė pabandyti drožti iš medžio. Mėgstamiausios figūrėlės – įvairūs paukšteliai, lėktuvėliai.

Tarp artimųjų ir giminių, besidominčių drožyba ar kitais menais, nebuvo. Bronislovas Milaknis džiaugėsi, kad jo polinkį į dailę, muziką paveldėjo anūkės.

Jaunystėje teko daug dirbti, todėl drožybai likdavo tik trumpos valandėlės. Šeima, nusipirkusi žemės Armonių kaime, įlindo į skolas. Padėtį blogino ir prasti metai. Broniui teko pasisamdyti pas Latvijos ūkininkus. Ten jis tarnavo ilgus metus. Šeimai reikėjo pinigų, nes brolis Jonas Kaurne studijavo mediciną.

1943 m. Bronislovas vedė Emiliją Deksnytę (1909–1989) iš Laučiūnų kaimo, kilusią iš pasiturinčios šeimos. Dėdė dirbo advokatu. 1946 m. šeima susilaukė sūnaus Vidmanto.

B. S. Milaknis. „Aktorius Antanas Šurna ir režisierius Juozas Miltinis“, 1983 m., medis, aukštis – 45–45,5 cm. RKM 27306, 27307

Okupacijos ir karo metai įnešė sumaištį ir nerimą į Milaknių šeimos gyvenimą. Tėvą sovietinė valdžia suėmė už tai, kad dirbo seniūnu. Hitlerinės vokiečių okupacijos laikotarpiu jis vėl tapo seniūnu. Grįžusi sovietų valdžia tėvą vėl suėmė (įskundus nepatenkintiems) ir išvežė į lagerį. Grįžęs į Lietuvą, dirbo kolūkyje sandėlininku.

Bronislovas kartu su vyresniuoju broliu gydytoju ir kitais kaimo vyrais, 1944 m. vasarą įžengus sovietinei kariuomenei, ėmė slapstytis. Iš pradžių slapstėsi miške bunkeryje. Tačiau vienas besislapstančiųjų suimtas išdavė visus kitus. Tarp jų

ir Joną Milaknį. Išaiškėjo, kad jis gydė sužeistą partizaną. Joną suėmė. Tris mėnesius buvo tardomas, tačiau sugebėjo išsisukti, bylos nesudarė. Po to broliai slapstėsi gimtajame kaime. Po tvartu, kuriame buvo laikomos avys ir kiaulės, išsikasė bunkerį. Jį užmaskavo: apkrovė kubilais ir kitokiais namų ūkio rakandais. Bronislovo žmona, eidama liuobti gyvulių, lengvai galėjo atnešti maisto. Prie tvartelio pamatų broliai pasidarė angą, pro kurią skverbėsi dienos šviesa. Bunkeryje, kad nebūtų taip liūdna ir nuobodu, Bronislovas ėmė drožti. Brolis skaitė.

Kai 1945 m. gegužę paskelbė apie karo pabaigą, iš bunkerio išėjo, buvo sumuštas, tačiau daugiau nenukentėjo.

7 km nuo gimtojo kaimo, Sodeliuose, veikė „Nemuno“ vilnionių audinių fabrikas. Įsidarbino jame. Tačiau ir namie reikėjo ūkininkauti, nes tėvas kalėjo. Buvo nelengva kiekvieną dieną nueiti 7 km į tą fabriką, o iš ten grįžus dar dirbti sunkius ūkio darbus.

Dirbant audimo fabrike, įvyko nelaimė: namie kilo gaisras. Pasi- metę namiškiai nesuskubo užgesinti ugnies. Joje žuvo ne tik visas namų turtas, bet ir nuo vaikystės metų išdrožti kūrinėliai.

Bronislovas nutarė atsisakyti uždėjo darbo. Žmona patarė to nedaryti, nes jau sklido kalbos apie kolūkių organizavimą. Bronislovas Milaknis pasigailėjo, kad nepaklausė žmonos: prasidėjo agitacija į kolūkius. Nenorėdamas stoti, ieškojo įvairių išeičių. Ir jam pasisekė. Vyžuonos girininkijos girininkas pasiūlė dirbti miško kirtėju. Darbas patiko, neblogai mokėjo. Čia jis triūsė 8-erius metus. Po to įsidarbino kolūkyje. Prie kūrybos Bronislovas Milaknis grįžo jau brandžiame amžiuje. Ėmėsi drožti ne tik paukšteliams ir gyvūnams, bet ir žmonių figūras. Iš pradžių nepavykdavo gerai apskaičiuoti, todėl skulptūros galva būdavo didelė, o kojos per trumpos arba atvirksčiai. Tačiau greitai įgudo.

Kokie įkvėpimo šaltiniai? Kas paskatino imti į rankas medį, kaltą ar peilį? Tai buvo ne tik įprasta aplinka, puikiai pažįstami darbai, bet ir kiti dalykai, kurių XVIII ir XIX a. dievadirbiai nežinojo ir negalėjo turėti. Vienas kūrybos šaltinių – perskaitytų knygų sukelti įspūdžiai. B. Milaknis mėgo skaityti. Viena mėgstamiausių knygų – Danielio Defo „Robinzonas Kruzas ir Penktadienis“. Autoriui giliai į atmintį įstrigo šių personažų gyvenimas: jų

darbai, ginklai ir apranga. Šiuos herojus drožėjas sukūrė nepaprastai išraiškingus, nepagailėjo charakteringų detalių. Robinzonas Kruzas vienoje rankoje laiko šautuvą, kitoje – skėtį, Penktadienio rankoje – jo darbo įrankis kirvis. Ilgesniais ir trumpesniais įkirtimais padengta jų apranga rodo, kad jų aprėdas iš augalų.

Kita knyga, kurią Bronislovas retai padėdavo į lentyną – nemirtingojo ispanų rašytojo Miguelio de Cervanteso Saavedros (1547–1616) „Don Kichotas“.

Meistras labai žavėjosi šios knygos personažais. Jis išdrožė net keletą Don Kichoto ir Sančos Pansos variantų. Anksčiausiai išdrožtoje kompozicijoje herojai stovi vienas šalia kito: Don Kichotas su kardu ir ietimi. Figūros gana statiškos.

B. S. Milaknis. „Don Kichotas ir Sanča Pansa“, 1970 m., aukštis – 23–38 cm. RKM 9863/1.2

Bronislovas Stanislovas Milaknis jubiliejinėje parodoje Rokiškio krašto muziejuje, 2005 m.

1974 m. sukurtame darbe Don Kichotas, apsiginklavęs ietimi ir skydu, sėdi ant arklio, o Sanča Pansa – ant asiliuko. Visa kompozicija labai išraiškinga: rankų mostai, galvų pasukimas vykusiai perteikia šių dviejų herojų skirtingus charakterius ir požiūrį į gyvenimą. 1987 m. kompozicijoje meistras ornamentu padengia visą Don Kichoto figūrą, o Sanča Pansa vaizduojamas kresnas, gudria veido išraiška.

B. S. Milaknis. „Robinzonas Kruzas ir Penktadienis“, 1971 m., medis, aukštis – 45,5–57 cm. RKM 9819/1,2

Bronislovas Milaknis buvo atviras, domėjosi sportu, kultūriniais renginiais. Tai irgi davė kūrybos impulsą. Puikiai prisimename laikotarpį, kai Kauno „Žalgiris“ ir jo pergalės tuometinėje Sovietų sąjungoje kėlė lietuviams nepaprastą euforiją ir pasididžiavimo jausmus. Bronislovas

Milaknis irgi daug laiko praleisdavo prie televizoriaus stebėdamas mylimos komandos kovas. Todėl kilo mintis kai kuriuos krepšininkus ir jų trenerį jamžinti medyje. Kompoziciją „Boksininkai“ greičiausiai inspiravo garsiojo Lietuvos boksininko Algirdo Šociko (1928–2012) pergalės.

Mėgstami jo herojai buvo muzikantai, dainininkai, teatralai: ansamblis „Armonika“, dainininkai Valdemaras ir Algis Frankoniai, Vaclovas Daunoras, aktorius Antanas Šurna (1940–2014), režisierius Juozas Miltinis (1907–1994). Vėliau meistras ėmėsi kunigaikščių, karžygių. Naujų temų atsirado, kai drožėjas ėmė lankytis muziejuje, dalyvauti parodose.

Sakralinės tematikos kūrinių Bronislovo Milaknio kolekcijoje nėra. Žmonių paprašytas darė kryžius, kurie buvo vežami ir statomi Kryžių kalne. Vėliau buvo pamėgęs drožti Vytį. Daug jų išdalijo žmonėms. Apgailestavo, kad nė vieno nepasiliko sau.

Visa, ką drožė, Bronislovas Milaknis matė savo vaizduotėje, niekada nedarė jokių eskizų. Medienai daug reikšmės neteikė. Daugiausia darbų – iš liepos ir blindės. Beržo nemėgo, nes jis juoduoja ir labai skyla. Bronislovas naudojo paprasčiausius įrankius: kirvį, peilį ir kaltelius. Meistras dažnai prisimindavo turėjęs gerą peilį, tačiau apsirikęs ir su skiedromis supylęs į besikūrenančią krosnį. Ilgai to peilio gailėjęs. Šiam savo pomėgiui skyrė nuo darbų likusį laisvą laiką, o tas laikas – ilgi žiemos vakarai. Pradėjęs drožti, Bronislovas norėjo greitai pamatyti ir rezultatą, nenorėjo pradėto darbo palikti kitam vakarui, droždavo iki giliausių išnaktų.

Kūrybai dirbtuvės ar atskiro kambario neturėjo. Drožė virtuvėje. Rokiškio muziejininkai, apsilankę pas meistrą, dažnai rasdavo jo žmoną Emiliją, šluojančią skiedras virtuvėje ir nepiktai besibarančią dėl netvarkos. Tačiau buvo matyti, kad ji didžiuojasi savo vyro kūryba. Mirus žmonai, Bronislovas paliko kaimą, persikėlė gyventi į Rokiškį. Keletą metų dar drožė, tačiau vienas nelaimingas atsitikimas privertė at-

sisakyti šio užsiėmimo. Vieną sykį, droždamas skulptūrėlę, neatsargiai spustelėjo peilį ir jį suvarė giliai į pilvą. Pasipylė kraujas. Teko šauktis kaimynų pagalbos. Jie, pamatę kraujais paplūdusį vyrą, iškvietė ne tik greitąją, bet ir policiją (pamanė, kad meistrą sužeidė užpuolikai). Ligoninėje buvo skubiai operuotas. Nuo to laiko peilio į rankas nebeėmė.

XX a. 7 dešimtmetį apie kūrėją sužinojo Rokiškio krašto muziejaus darbuotojai. Jie pakvietė meistrą su savo drožiniais į parodą. Iš jos atrinko kūrinių į Vilnių. Ten susilaukė didelio susidomėjimo ir niekam nežinomo, kuklaus menininko drožiniai pateko į sąjunginę parodą Maskvoje. Nuo to laiko muziejus pradėjo kaupti meistro drožinių kolekciją.

Bronislovo Milaknio kūryba vieninga, turinti tik jam būdingą išraiškos formą ir meninę kalbą. Meistras nekūrė šventųjų skulptūrų. Jo dėmesį traukė istorinės, literatūrinės, kasdienio gyvenimo temos. Daugelis jo skulptūrų – rimtos, susikaupusios, jų žvilgsnis nukreiptas ne tik į žiūrovą, bet ir į savo vidų.

Meistras, kurdamas konkrečių asmenybių portretus, siekė panašumo. Pirmieji ir vėlesnieji B. Milaknio kūriniai truputį skiriasi. Pirmųjų skulptūrų paviršius dažniausiai lygus arba su negiliais įbrėžimais. Vėliau jis labai pamėgo skulptūros paviršių padengti smulkiu ornamentu: trikampėliais ir brūkšneliais. Tai suteikia skulptūroms išraiškingumo ir gyvumo.

Bronislovas Milaknis buvo labai gero, malonaus veido, kurį nuolat nušviesdavo švelni šypsena, žmogus. Jo skulptūrų veiduose taip pat žaidžia valiūkiškas šypsnyš, spindi nuo tylaus juoko primerktos akys.

Skulptūrų Bronislovas Milaknis nedažė. Jaunystės laikais dažams trūko pinigų, o vėliau jis paklausė muziejininkų, kurie patarė nedažyti. Bronislovo Milaknio kūryba savita, natūrali. Joje dera tradicinės liaudies skulptūros formos ir naujas turinys.

Minint autoriaus 90-metį, 2005 m. muziejuje buvo surengta didelė personalinė paroda, pristatyta muziejininkų parengta ir Bronislovo sūnėno Valentino Milaknio lėšomis išleista knyga apie drožėjo kūrybą. Tai buvo paskutinė paroda, kurioje dalyvavo ir autorius. Parodą drožėjas vadino išskirtine. Mirė Bronislovas Stanislovas Milaknis 2013 metais.

Šiuo metu su drožėjo kūryba galima susipažinti virtualiojoje erdvėje. 2015 m. Rokiškio krašto muziejus parengė ir į elektronines svetaines www.limis.lt, www.muziejus.rokiskyje.lt, //parodos.emuziejai.lt patalpino virtualią parodą „Drožėjui Bronislovui Stanislovui Milakniui – 100“.

B. S. Milaknis. „Muzikantas“, 1969 m., medis, aukštis – 17 cm. RKM 9037

Kunigaikščio mįslė

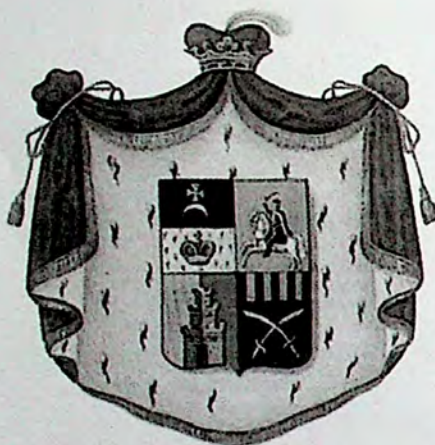
PETRAS BLAŽEVIČIUS

*Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir
ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėjas*

Rokiškyje, Velniakalnyje, netoli Kalvarių Kryžiaus kelio koplytelių – senosios pravoslavų kapinės.

Norint į jas pakliūti, dar neseniai tekdavo brautis per tankią ir aukštą žolę, tarp kurios rymojo seni antkapiniai paminklai. Taip, prieš keletą metų įbridęs į aukštų žolių „mišką“, ir suradau Rokiškyje palaidoto ir seniai užmiršto kunigaikščio kapą. Viršutinė jo antkapinio paminklo dalis buvo sunaikinta, tačiau ant apatinės dalies užrašas rusų kalba bylojo: „Mirovoj posriednik kniaz Aleksandr Vasiljevič Širinskij-Šichmatov †17 ijulia 1903. Pokoj, Spase nas, ot pravenimi raba Tvojego“ (Taikos tarpininkas kunigaikštis Aleksandras Vasiljevičius Širinskis-Šichmatovas †1903 m. liepos 17 d. ... – P. B.)

Pabuvęs šiose kapinėse, pirmiausia pasirūpinau, kad seniūnija jas nušienautų, o po to pabandžiau ieškoti medžiagos apie šią Rokiškyje užmirštą asmenybę. Deja, tai nebuvo taip paprasta, tad paieškos truko ilgokai. Pagrindinis paieškos šaltinis buvo internetas, nes tiek Rokiškio, tiek Zarasų muziejuose medžiagos apie jį kol kas neradau. Valstybiniai archyvai dar nesusisteminti, o ir jų fondų skaitmeninimas pradėtas gana neseniai. Žinant, kad vien Kauno apskrities archyve saugoma apie 1 mln. 300 tūkst. bylų, o pagal pavardes jos nesusistemintos, galima įsivaizduoti, kiek reikia laiko

*Kunigaikščių Širinskių-Šichmatovų
herbas*

ir pastangų norint rasti reikalingą medžiagą! Per Kauno apskrities archyvo direktorių Rokiškio krašto muziejui ir man pavyko gauti tik vienos bylos, susijusios su ieškamu asmeniu, kopiją.

Kadangi kunigaikštis tarnavo carinėje administracijoje, jis negalėjo būti sentikis (šios tikybos žmonėms tada prasimušti į tarnybą buvo neįmanoma). Sektų logiška išvada, kad ieškomas asmuo buvo pravoslavas, todėl jo mirtis turėjo būti užregistruota Rokiškio pravoslavų cerkvės žurnale. Pabandžiau pažiūrėti į šios cerkvės registracijų knygą, saugomą Lietuvos valstybės istorijos archyve Vilniuje. Nors ir keista, bet jokio įrašo 1903 m. apie A. Širinskij-Šichmatovą neradau...

Taigi, išsamesnių žinių apie kunigaikštį sulauksime, matyt, ne greitai. Per keletą pastarųjų metų

rajoniniame laikraštyje pasirodė pora straipsnelių su spėlionėmis, iš kur čia, Rokiškyje, atsidūrė šis kunigaikštis? Tai, ką pavyko surankioti, ir norėčiau pateikti gerbiamiems skaitytojams.

Širinskiai-Šichmatovai – sena kunigaikščių giminė, kurios pradininkais laikomi bėjai Širinskiai, turėję plačias valdas prie Volgos, o vėliau tapę Krymo užkariautojais. Būtent šiose teritorijose Širinskiai ir buvo laikomi įtakingiausiais ir stipriausiais.

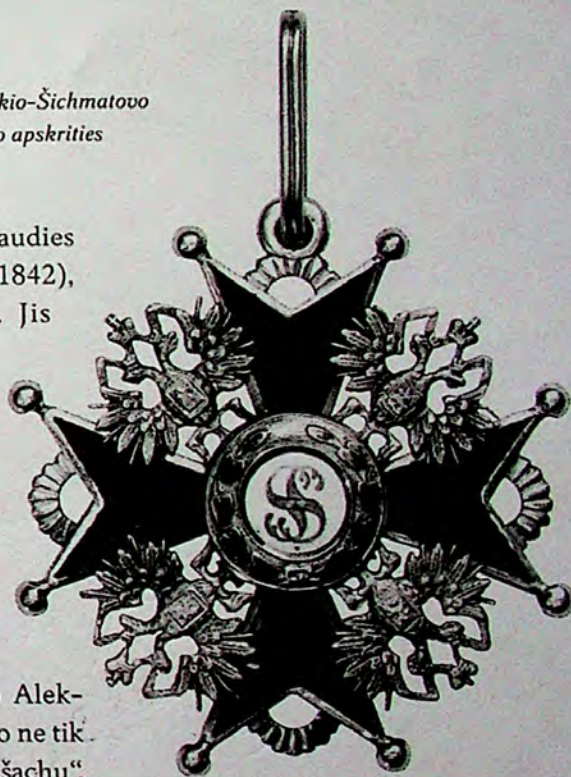
Sakoma, kad Širinskių pavardė kilo ne iš vietovės pavadinimo, bet iš giminės pradininko, tiurko vardu Širin, tai persų kalba reiškia „saldus, nuostabus“. Tiesa, dar viena, neoficiali, pavardės kilmės versija kiek kitokia. Pasakojama, kad neatmenamais laikais ant Širo ežero pakrantės iš dangaus nusileido vežimas su ateiviais. Jį ateiviai paskandino ežere, dėl to vanduo pasidarė raudonas kaip kraujas. Kiekvienas iš nusileidusiųjų tapo naujos giminės pradininku. Giminė, pradėjusi gyvuoti ant Širo ežero kranto, pradėjo vadintis Širinių gimine. Iš čia Širiniai nukeliavo į rusų žemes ir davė pradžią kunigaikščių Širinskių-Šichmatovų ir Meščerskių giminėms...

Maskvos didžiojo kunigaikščio ir pirmojo Rusijos caro Ivano III laikais vienas šios giminės bėjų

Paaukuotas taikos tarpininko ženklas, nešiojamas ant paaukuotos grandinės

Vienintelė A. Širinskio-Šichmatovo byla, gauta iš Kauno apskrities archyvo, 1901 m.

Šv. Stanislavo 3-iojo laipsnio ordinas

Širinskis-Kinbaras atvyko į Rusiją. 1549 m. rašytiniuose šaltiniuose užsimenama apie švedų žygyje dalyvavusį Panteleimoną Ivanovičių Širinskį, o 1630 m. – apie Jaroslavlio dvarininką Ivaną Lukičių Širinskį. Kunigaikščiai Ivanas Sungalejevičius, Fiodoras Araslanovičius, Petras, Michailas ir Andrejus Bibkajevičiai buvo Petro I (1702 m.) prievaizdai.

Dalis Širinskių dar XVI a. priėmė pravoslavų tikėjimą. Širinskio-Kinbaro provaikaičio Šichmato Keliademajevičiaus, krikštyto Vasilijumi, palikuonys XVI a. pradžioje ėmė vadintis Širinskiais-Šichmatovais. Šichmatovo sūnus Ivanas Vasiljevičius buvo žinomas XVI a. karvedys. Taigi, Širinskiai-Šichmatovai tapo ištikimais Rusijos valdovų pavaldiniais. 1836 m. šiai giminei galutinai buvo patvirtintas kunigaikščių titulas, o jų herbas įtrauktas į Bendrojo herbyno X skyrių.

Vienu žymiausių Širinskių-Šichmatovų giminės atstovu laikomas Platonas Aleksandrovičius (1790–1853) – rašytojas, Imperatoriškosios mokslų akademijos akademikas (1828), Archeografinės komisijos

pirmininkas (1834–1850), liaudies švietimo viceministras (nuo 1842), o nuo 1850 m. ministras. Jis buvo Rokiškyje gyvenusio kunigaikščio senelio brolis. Pagarsėjo uždraudęs į universitetus priimti ne dvarininkų kilmės žmones bei saugojęs jaunimą nuo Vakarų idėjų poveikio. Yra išlikęs anekdotas, kurio personažu tapo šis ministras. Anot jo, Platono Aleksandrovičiaus paskyrimas tapo ne tik Rusijos švietimo sistemos „šachu“, bet ir „matu“..

Rusijos imperijos liaudies švietimo viceministru buvo ir Aleksandras Prochorovičius Širinskis-Šichmatovas (1822–1884), dirbęs ir Vilniaus (1857–1864), Kijevo bei Kazanės mokymo apygardų globėju. Būtent su jo darbu Vilniuje, matyt, ir susijęs šios giminės atsiradimas Lietuvoje.

Širinskių-Šichmatovų giminėje netrūko ir daugiau žinomų Rusijos valstybės ir pravoslavų cerkvės veikėjų, akademikų, rašytojų. Štai Andrejus Aleksandrovičius Širins-

kis-Šichmatovas (1870–1927) buvo žinomas kinologas (laidų ekspertas), meškų medžioklės žinovas (pats sumedžiojo daugiau kaip 200 meškų!) ir netgi specialios medžioklinės kulkos išradėjas.

Tačiau mus labiausiai domina Širinskiai-Šichmatovai, susiję su Rokiškyje palaidotu kunigaikščiu.

Aleksandro Vasiljevičiaus senelis buvo Vladimiras Aleksandrovičius (?-?), Smolensko (?) gubernijos dvarininkas. Vladimiras turėjo net

K. Kanevskis. Platono Aleksandrovičiaus Širinskio-Šichmatovo (Rokiškyje gyvenusio kunigaikščio senelio brolio) portretas, 1861 m.

septynis brolius, tarp kurių buvo ir būsimasis švietimo ministras. Žinoma, kad 1807 m. jis baigė Jūreivystės kadetų korpusą.

Aleksandro Vasiljevičiaus tėvas – Vasilijus Vladimirovičius (1822–1884). Kartu su juo šeimoje augo broliai Ivanas ir Nikolajus. Jau nuo 8-erių metų Vasilijus buvo Aleksandrovsko korpuso, o nuo 12-kos – Jūreivystės korpuso kadetu. Jam buvo suteiktas 2-ojo rango, vėliau 1-ojo rango kapitono laipsnis, o išeidamas į pensiją jis tapo kontra-dmirolu. Išgarsėjo kaip Sevastopolio mūšių didvyris.

Žinant šeimos tradicijas, nenustabu, kad ir Aleksandras Vasiljevičius taip pat baigė jūreivystės mokyklą. Tiesa, tėvo keliu nepasuko. Žinoma, kad 1886–1895 m. dirbo Kauno gubernijos tarnautoju ypatingiesiems pavedimams, gubernijos sekretoriumi. Norint gauti šias pareigas, buvo būtina ne mažiau kaip 3-ėjus metus pratarnauti žė-

mesniame kolegijos registratoriaus range. Kaip žinoma, už nepriekaištingą tarnybą gubernijos sekretorius galėdavo būti apdovanotas Rusijos imperijos Šv. Stanislavo 3-iojo laipsnio ordinu. Tokį ordiną buvo gavęs ir Aleksandras.

Vienoje iš Kauno apskrities archyvo 1901 m. bylų rašoma, kad išdo tarnautojas ypatingiesiems pavedimams kunigaikštis Aleksandras Vasiljevičius Širinskis-Šichmatovas nuo 1901 m. spalio 15 d. skiriamas tituliariniu patarėju, o 1901 m. balandžio 17 d. tampa kandidatu į Kauno gubernijos taikos tarpininkus. Užrašas ant kapo patvirtina, kad jis mirė būdamas taikos tarpininku.

1901–1903 m. Aleksandras Vasiljevičius buvo tuometinės Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities trečiosios zonos (Rokiškio miesto) tituliarinis patarėjas. Šios pareigos pagal XIV rangų lentelę buvo priskiriamos IX klasei. Mums turėtų būti aišku, kad Aleksandras Širinskis-Šichmatovas šiuo laikotarpiu buvo Rokiškio miesto ir jo apylinkių carinis valdytojas. Per tokį kelerių metų laikotarpį kalnų nenuversi, todėl apie jo įtaką Rokiškio vystymuisi kažką svaresnio pasakyti neįmanoma. Rokiškio muziejinių 2014 m. parengtame leidinuke apie svarbiausius Rokiškio istorijos įvykius ir faktus šis trejų metų laikotarpis neminimas.

Iš įrašų apie jo tarnybos Rokiškyje metus galima susidaryti nuomonę, kad kunigaikštis mirė taip ir nesukūręs šeimos. Deja, kol kas nei jo gimimo metų, nei kitos detalesnės informacijos užtikti nepavyko.

Antkapiniame kunigaikščio paminkle užrašyta taikos tarpininko pareigybė buvo įsteigta 1861 m. panaikinus baudžiąvą, ginčams tarp dvarininkų ir valstiečių spręsti (tiesa, centrinėse Rusijos gubernijose

egzistavo tik iki 1867 m., tačiau vakarinėse gubernijose prasilaikė ilgiau). Taikos tarpininkai nagrinėjo gaunamus skundus, galėjo bausti valstietijos valdymo struktūrų atstovus, o jų sprendimų apeliacinė instancija buvo apskrities taikos tarpininkų suvažiavimas.

Lietuvos centriniuose archyvuose reikėtų detaliau paieškoti medžiagos apie šį kunigaikštį ir pamėginti užpildyti dar vieną baltą Rokiškio miesto istorijos lapą.

Kunigaikščio A. Širinskio-Šichmatovo kapas Rokiškio senosiose pravoslavų kapinėse. Nuotr. Albino Kuliešio

Literatūra

1. Дело Ковенской Казенной Палаты по части секретаря, 1901.
2. Веселаго Феодосий Федорович. Очерк истории Морского кадетного корпуса. – Санкт-Петербург, 1852.
3. Российская родовая книга, часть 3. – Санкт-Петербург, 1856.
4. Сергей Васильевич. Титулованные роды Российской империи. – Санкт-Петербург, 1910.
5. Kiti el. šaltiniai

Poezija paklūsta mokslininkės plunksnai

Poezija yra kūrėjo, ir klausytojo sielos atgaiva. Ji sukviečia į sambūrius labai skirtingų socialinių sluoksnių ir profesijų žmones. Toks sambūris įvyko ir balandžio 29 d. Vilniaus įgulos karininkų ramovėje. Šios šventės, pavadintos „Į gyvenimą pašaukė knygos“, rengėjai – Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos Rokiškio skyriaus nariai, vadovaujami Redos Kiselytės, bei Vilniaus rokiškėnų klubas „Pragiedruliai“, vadovaujamas Algio Naručio. Vienas šio renginio vedėjų Donatas Smalinskas šiai šventei „suteikė“ netgi „Poezijos pavasario“ statusą. Į išmaningai parengtą scenarijų labai kūrybingai buvo įpintas ir mūsų kraštietės, socialinių mokslų daktarės docentės Danutės Kastanauskaitės-Kulbienės jubiliejinio gimtadienio paminėjimas. Ji ir tapo šios poezijos šventės heroje.

Būsimoji mokslininkė gimė 1940 m. balandžio 29 d. Žiobiškyje, Rokiškio rajone. 1964 m. Vilniaus universitete įgijo bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybę. 1963–1970 m. dirbo Bibliotekininkystės katedros vyr. laborante ir dėstytoja valandininke. 1970–1973 m. buvo (dabar Sankt Peterburgas) Leningrado kultūros instituto aspirantė. 1973–2003 m. Vilniaus universitete dėstė Formalines IPS, Katalogų tyrimų, Bibliografinio aprašo ir bibliotekų katalogų, Dokumentų bibliografinio aprašo,

Bibliotekų katalogų, Tarptautinio bibliografinio aprašo sistemų, Informatikos pagrindų ir Katalogų tyrimų kursus. 1984 m. apgynė disertaciją „Vilniaus universiteto bibliotekos katalogų istorija ir jų reikšmė katalogavimo raidai Lietuvoje XVI–XX a. viduryje“. 1993 m. nostrifikuota socialinių mokslų daktarė, nuo 1991 m. docentė. Paskelbė mokslinių ir mokomųjų darbų apie tarptautinį bibliografinį aprašą ir katalogavimą Lietuvoje. Parengė knygas „Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraštiniai ir spausdinti katalogai“, „Bibliografinis dokumentų aprašas“, „Bibliografinis mokslo darbo apipavidalinimas“. Išėjusi į užtarnautą poilsį išleido knygą „Prisiminimai“, kurioje labai gražiai apžvelgia savo kelią į knygos pasaulį ir šeimą. Apie sąsajas su knyga ir gimtine pati Danutė rašo: „Mano pirmi, gimtieji namai – Kirtimo vienkiemis Žiobiškio kaime. Patys artimiausi žmonės: tėtė Jonas Kastanauskas, mama Zofija Stankevičiūtė-Kastanauskienė, sesuo Laimutė ir apie 20 metų pas mus pragyvenusi tetulė (Konstanacija Juknaitė) – močiutės (Uršulės J. Stankevičienės) dvynė sesuo. O labiausiai įsiminusi vieta – gryčios kertė su stačiakampiu stalu ir dviem palei sienas sustatytais, galais besiremiančiais suolais. Čia susėdę valgom, kalbamės, skaitom...“

Tėvų, trobų, net buvusių daiktų nebėra. Ir Kirtimo žemė nebe mūsų.

Vien prisiminimai. Nešioju ir nešioju juos savyje per gyvenimą. Išklousiu ant popieriaus. Bent dalelę. Gal bus lengviau.“

Ir išklojo. Išėjo puiki knyga, iliustruota Danutės dukros, jau irgi daug gyvenime pasiekusios, dailininkės, humanitarinių mokslų daktarės Agnės Kulbytės darbais. Dar viena Danutės Kastanauskaitės-Kulbienės knyga, labiau siejasi su tiesiogine jos profesija bibliotekininkyste: tai „Agnės, Danutės, Jono Kulbių biblioteka: katalogas“. Ji iliustruota taip pat Agnės Kulbytės tapybos darbais ir piešiniais.

Apie visa tai ir kalbėta šioje šventinėje popietėje. Visus labiausiai nustebino jos metu perskaitytos ir pačios Danutės sukurtos eilės. Pasirodo net ir tokių, daugelio manymu, „sausų“ mokslų kaip bibliografija, kur „viską lemia taškeliai, kableliai ir brūkšneliai“, mokslininkai gali kurti eiles. Štai kaip apie šį savo pomėgį kalba pati Danutė: „Taip jau buvo, kad prieš ruošdamasi paskaitai ar rengdama straipsnį brūkšteldavau posmelį, kad pralavinusi mintį susitelkčiau į konkretų dalyką. Įkvėpimo sėmiausi ir iš žvilgsniu matuojamų erdvių...“

Šios popietės metu skambėjusias Danutės Kastanauskaitės-Kulbienės eiles dabar galės įvertinti ir šio žurnalo skaitytojai.

Žurnalo redakcinė kolegija

Danutė

Kastanauskaitė-Kulbienė

Tik vienas posmas...

*Tik vienas
Posmas
Erdvei
Begalinei
Ir ji pabyra
Tūkstančiais žiedų
O aš –
Skleidžiuosi pumpuru
Galybėj
Ir kvėpiant syvams
Jau veržiuos
Skrendu*

*O kai suvokiui
Laiką –
Grįžtu vėlei
Į savo vidų
Vakuumą būties
Ir apmąstau
Ir pasveriu buvimą
Bandydama apeit
Kliūtis
Trinties*

*Lentis pavirsta
Begale žvaigždžių
Bet aš –
Pažinti savąją
Turiu*

*Tada kuriu –
Burtazodį
Veiksmų
Ir savo esmę
Išrašau
Ženklu*

1996

Piešinių autorė Agnė Kulbytė

Erdvė

*Erdvė išniro
Iš pat ryto
Ir slenka
Laikas
Ja
Ratu
O aš – palinkusi
Prie raidžių
Skaičiuoju minutes
Raštu*

*Ir rezgas sakiniai
Ir klojas tekstas
Lyg rankšluostis
Naminis
Iš linų
Ir ieškau jam prasmės
It verčiau nytis
Ir ritmą susikurt
Bandau
Eilėį ženklų...*

*Pastraipa po pastraipos
Posmai bėga
Tik man vienai
Jie aiškūs
Tik minty
O ar pažins pasaulis
Mano ženklą
Ar jam erdvė
Bus atvira
Plati?*

***

*Erdvė pati
Sau laiptus klojas
Kada lipi jais
Iš pradžių
Ir laikas laukia
Ir kartojas
Būtis
Įprasminta eilių*

1997

Padažiau plunksną...

*Padažiau plunksną
Į debesį
Ir pasipylė lietus
Raštu...*

*Smulkūs lašai
Dabar teka
Mano langais
Ir darosi vis
Šviesiau
Ir darganota diena
Pasitinka mane
Linksmas
Ir alsuoja giliai –
Žemė
Oras
Miškas
Kalnai*

*Padažiau plunksną
Į debesį
Ir išaugo sparnai
Ir mojuoju
Skraidau sau
Smagiai
Savame lape
Stebuklinga galia*

*O dangau
Kiek išlyta raidžių
Žmonių
Ar todėl
Taip kartais
Šviesu?*

*Vėl dažysiu
Savo plunksną
Į debesį
Ir rašysiu –
Siela
Protu
Jausmu
Kol esu*

2001

Atspėti realybę ir pastebėti gyvenimo pateiktus atsakymus

MIGLĖ MORKŪNAITĖ

Menotyrininkė

Rimvydas Pupelis – dailininkas iš Obelių, jau nemažai metų tapan- tis ryškaus ir sodraus kolorito kubistinės stilistikos darbus, kuriuose dažniausiai vaizduojamos dekonstruotos žmogaus figūros, portretai, stilizuoti natiurmortai ar žaismingai perteikti miesto vaizdai. Tačiau prieš porą metų jo kūryba pakrypo kiek kita linkme – menininkui tapo aktualios mūsų visuomenės gyvenimo temos, apie kurias kalbėti ne tik sudėtinga, bet neretai ir skaudu. Tai lėmė ir kiek kitokį nei anksčiau tapybinės formos pavidalą – išskaidytos, geometrinės formos labiau priartėjo prie realistinio vaizdavimo būdo, tačiau vis dar išlieka spalvos ryškumo ir grynumo lygmuo.

Pagrindinis R. Pupelio tapybos objektas – žmogus, jo santykis (dažnai iškreiptas) su kitais arba, kaip teigia pats menininkas, jam svarbu užfiksuoti šiandienos visuomenės judesį realybėje. Kūrinių personažai kartais vaizduojami vulgarių pasilinksminimų, lėbavimų metu, „įstrigę“ makabriškose ar net absurdiškose situacijose, kurias greičiausiai sukuria dvasinių idealų nebuvimas ir išsiderinusi vertybių sistema.

Menininko darbuose dažnas lempos/šviestuvo motyvas. Autorius savo personažus po jais pastato kaip tardymo izoliatoriuje: staiga uždegama šviesa ir personažai „prigaunami“, užfiksuojami nesuvidintose situacijose. Šviesa išryškina tiek fizines (kurių nesistengiama pagražinti), tiek dvasines savybes. Nors kai kurių veiduose matyti šypsenos, tačiau jie atrodo kenčiantys nusidėjėliai. Šiuo atveju žiūrovas, iš pradžių atliekantis liudininko vaidmenį ir priverstas atpažinti nusidėjėlį, kartais gali atpažinti save.

Autorius darbuose bando išryškinti bjauriąją žmogaus elgesio pusę, nulemtą jo silpnybių ir aplinkos. Personažai – dionisiškojo pasaulio atstovai, pasinėrę į laikinų linksmybių ir malonumų sūkurį, kur jautrumui, atjautai ir švelniems jausmams vietos nelieka. Dažnai jie šypsosi, juokiasi, atrodo laimingi, tačiau jų džiaugsmas kelia nerimą ir netgi sukrečia. Būtent sukretimas mums ir reikalingas norint išsigrūninti, apsisvalyti arba kitaip tariant – patirti katarsį.

Menininko pasirinkta kūrybos forma – ryškiaspalvė popmeno stilistikos kupina tapyba – gana

patraukli, iš karto atkreipia dėmesį. Tačiau, nepaisant iš pirmo žvilgsnio nuotaikingai pateiktos formos, turinys čia ima viršų ir neretas, atsidūręs priešais R. Pupelio darbą, gali pasijusti nejaukiai, nes ima veikti veidrodžio efektas, parodantis žiūrinčiojo elgesio ydas ir atveriantis šiuolaikinės visuomenės tarpusavio santykių sopulius.

Kūrėjo darbuose (kuriems būdingas didelis formatas) svarbi ir siužeto linija – pilna sarkazmo ir mistikos elementų. Čia užfiksuotas pats veiksmo įkarštis. Todėl žvelgiant į darbą lengvai pasiduodama spėlionėms: kokia gi buvo to vaizdinio priešistorė. Nejučiom imama svarstyti ir apie tolesnę įvykių eigą, arba kitaip – pasekmes.

Tokio pobūdžio darbais R. Pupelis šiandien tarsi siekia atlikti vieną šiuolaikinio meno funkcijų – kūryba keisti pasaulį. Akivaizdu, jog autoriui svarbu ne tik sukurti unikalią, jam vienam būdingą darbų stilistiką, bet ir tai, kad tie darbai darytų poveikį: jaudintų, sukrestų, skatintų analizuoti ir mąstyti. Arba, kaip pats sako, jo kūrinių žiūrovas turi atspėti realybę ir pastebėti gyvenimo pateiktus atsakymus.

Keli atminties blyksniai apie poetę Elena Mezginaitę

MARIUS GLINSKAS

Su Elena Mezginaite arčiau susipažinau 1979-ųjų rudenį, kai aš, keletą metų padirbėjęs Panevėžio kraštotyros muziejuje ir medicinos mokykloje, atėjau į Panevėžio rajono laikraščio „Tėvynė“ laisvą korektoriaus vietą. Tiesa, su poete teko probėgšmais pabendrauti ir anksčiau, nes mes, provincijos literatai, retkarčiais įvairiomis progomis susibėgdavome į įvairius susirinkimus, konkursus.

Elenos funkcijos redakcijoje buvo įvairios. Ji mokėjo ne tik

įdomiai rašyti kultūros, švietimo temomis, buvo atsakinga už kartą per mėnesį pasirodantį kūrybos puslapį „Saulėtekio arimai“, bet prireikus pavaduodavo atsakingąjį sekretorių Visvaldą Tebeliškį, aky-lai skaitė korektūrą (to pamokė ir mane). Ji buvo reikli sau, objektyvi žurnalistė su „aiškiaregės“ gebėjimais įžvelgti pradedančiųjų talentus. Ypač skatino tuos, kurie pasižymėjo nestereotipiniu mąstymu, buvo reiklūs sau, ieškojo savo stiliaus, naujų eiliavimo formų. Kiek pame-

nu, nuolat padrąsindavo, pagirdavo ukmergiškius Vytautą Jancikavičių, Vincą Lukšą, Romą Railą, uteniškį Vytautą Kaziulą, anykštėnę Mildą Telksnytę, jonavietį Petrą Zlatkų, kupiškėnę žurnalistę Zitą Lukošiuotę, jos bendradarbį Rimantą Urboną, panevėžiečius: buvusį kupiškėnę Bronių Riboką, Petrą Čiplį (savo pirmąjį vyrą), skulptorę Veroniką Vildžiūnaite, pedagoges lituanistes Nijolę Mackevičiuotę, Editą Misevičiūtę, kūrybingą savo draugę, buvusią tremtinę (anuomet apie tai dar

nedrąsiai kalbėdavome) Anastaziją Sučylienę, jos dukrą, dar moksleivę, pradedančią kūrėją Jūratę (dabar ji – garsi psichoterapeutė, skaitanti pasakaitas apie poezijos terapiją Lietuvoje ir užsieniuose). Manęs, pamenu, per daug negyrė, bet kartą, kai pasirodė jos pirmoji knyga „Skardis“, gražiai „paguodė“: „Mariau, tu irgi kada nors išleisi knygą...“

O knygų leidyba anuomet nebuvo tik pačių kūrėjų galioje ir valioje. Menkaverčių, tariamai idėjiškai nebrandžių tekstų leidyklos nepriimdavo, o už savo pinigus ar rėmėjų „paslaugas“ ką nors išleisti buvo tik „drambliuko svajonė“. Netrumpus „kryžiaus kelius“, pamenu, ištvėrė ir mūsų kiek vyrėlesnis plunksnos bičiulis, G. Petkevičaitės-Bitės memorialinio namo-muziejaus, stūksančio, rodos, ir dabar Šv. Zitos gatvėje, prižiūrėtojas Juozas Mėdžius, vos spėjęs prieš mirtį išleisti rinkinį „Vieversių žiema“ (1994). Beje, 2014-aisias, gegužę, galėjome paminėti šio žmogaus mirties 20-ąsias metines. Negirdėjau, kad Panevėžyje kas nors panašaus įvyktų. Juozas su seserimi gyvenė gražiame gamtos kampelyje – Ūsiškio vienkiemyje (Karsakiškio sen.). Jis buvo nepataisomas lyrikas, aukštaitiškų ketureilių meistras. Tad Elena, labiau vertinanti kiek modernesnes intonacijas, retsykais su juo pasiginčydavo, patardavo rašyti kiek kitaip. Juozas ne sykį įsižeisdavo, gindavo savo nuomonę, net trenkdavo durimis, tačiau po kelių dienų, žiūrėk, vėl atlėgdavo, iš anksto pa-

siskambinęs, atverdavo kabineto ar namų duris, pavaišindavo dideliais savo sodo obuoliais, pakviesdavo į už tilto prigludusį muziejėlį, kur buvo galima dar kartą įkvėpti Bitės dvasios, dar kartą apžiūrėti jos kambarėlius, eksponatus, išklausti ne vieną Juozo pasakojimą apie Bitės pasišventimą dirbti kultūrai, tarnauti atgimstančiai Lietuvai.

Po daug nervinės įtampos reikalaujančio kūrybinio darbo Elena mėgdavo atsipalaiduoti: išgerti taurę raudonojo vyno, garsiai pasiklausti muzikos, pašokti. Ji daug rūkė, net ir darbe (tada tai nebuvo draudžiama), tačiau niekad nepliaukšdavo niekų, netuščiažodžiaudavo, negražbyliaudavo. Kiekvieną žodį, mintį, rodos, kelis kartus pasverdavo, tik po to išreikšdavo. Nemėgo tuščiaagarbių, diletantų ir grafomanų. Pamenu, kartą vakarėlio metu vienas pradedantis laikraščio redaktorius, beje, tada jau išleidęs eilėraščių knygą, nutarė garsiai paskaityti savo „opusų“. Kai šis baigė, Elena tik palingavo galvą: „Viešpatie, koks tu netalentingas...“

Patiko jai šachmatai, nors pati, kiek pamenu, nežaidė. Pamokė šio žaidimo taisyklių savo dukrą Mėtą, gimtadienio proga nupirko jai ką tik į lietuvių kalbą išverstą Ch. R. Kapablankos „Šachmatų žaidimo vadovėlį“. Ji, Elena, buvo mūsų šeimos kaimynė. Anksčiau gyvenusi ankštame kambarėlyje J. Basanavičiaus gatvėje, netoli malūnų, berods, 1986 ar 1987 m., kaip ir mes, gavo naują butą ką tik

pastatytame devynaukštyje Projektuotojų gatvėje. Mes įsikūrėme penktame aukšte, ji su vyru, savo Mėta Čiplyte ir ką tik gimusia Mildute – ketvirtame. Retkarčiais užeidavome vieni pas kitus, o kai labai reikėdavo jai kur nors „išsprukti“, padalyvauti, paprašydavo mano žmonos „padaboti“ Mildutę. Sutardavome, pasišnekėdavome ir apie buitinius reikalus, ne vien apie poeziją. Kartais palytėdavau ją, stumiančią palei namą vežimėlį, keistoku žvilgsniu – tikra Anos Achmatovos kopija...

Negaliu nejausti nostalgijos, širdį glostančių sentimentų, kai, atvykęs į Panevėžį, pasuku buvusią Keturių komunarų aikštę, plytinčia priešais autobusų stotį. Tai čia buvo įsikūrusios mūsų redakcijos – „Tėvynė“ ir „Panevėžio tiesa“, vėliau tapusi „Panevėžio balsu“. Džiugu, kad „Tėvynė“, kurioje tiek metų plušo Elena, vis dar laikosi, nepalūžo konkurencinėje kovoje. Vienas iš anų laikų „dinozaurų“, gelbstintis laikraščio egzistavimą ir gražų vardą, – Visvaldas Tebeliškis, taip pat kaip ir Elena rytų aukštaitis, anuomet atsakingasis sekretorius, patyręs leidinių maketuotojas, dabar jau redaktorius. Ne kartą, pamenu, mudu sukišdavome nosis į savo šachmatų partijas, taip gindamiesi nuo kartais per daug įkyrių kolegų ar per daug pasivaišinusių redakcijos svetelių. Ne kartą mudvieju dvikovas kritiškai, bet draugiškai, su retais, bet taikliais komentarais stebėdavo ji, Elena...

Atsiminimai apie Kiprą Petrauską

ALFONSAS KELIUOTIS

Petrauską minint ir apie jį kalbant pradėjau girdėti dar mažas būdamas. Tačiau tada jis man nerūpėjo. Juo domėtis pradėjau tik įstojęs į Rokiškio vid. m-klą, tuomet vadinamą gimnaziją.

Mūsų muzikos mokytojas tuomet buvo miesto vargonininkas Milaknis, kadaise baigęs garsiąją Rokiškio muzikos m-klą, vadovaujamą Lymano. Kalbėjo jis neaiškiai, užsikirsdamas ir vien tik apie gaidas: oktavas, bemolius, pauzes ir kitus muzikos teorijos dalykus. Dėl to mes jį ir vadindavom Gaidžiu. Beveik jokių muzikos naujienų iš jo neužgirsdavom. Apie Petrauską sužinojom tik tiek, kad jis yra tenoras, didžiausias Lietuvos dainininkas, operos teatro pažiba, ir viskas. Nieko smulkiau.

Tačiau Petrausko koncertuose dainuojamos dainos plito po visą Lietuvą. O dainininkui, atvažia-
vus iš Petrapilio Lietuvon, pirmaisiais metais teko daug koncertuoti ir nuolat dainuoti.

Petrausko dainelės pasiekė ir Rokiškį. Mus, moksleivius, labiausiai žavėjo jo šmaikščios meilės dainelės „Dul dul dūdelė, graži mano mergelė“, „Pamylėjau vakar, pamylėjau šiandien, rytoj irgi pamylėsiu, jei tik mergelę regėsiu mėlynom akelėm“, „Oi kas sodai do sodeliai, kada žydi, kada ne; oi kas bernai do berneliai,

Kipras Petrauskas - Peterburgo imperatoriškojo Marijos teatro solistas, 1911–1920 m. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-2007

kada myli, kada ne; tu bagotas, o aš biedna, tai neįimsi tu manęs; tu negražus, o aš graži, nemylėsiu aš tavęs.“

Labai populiaru buvo ir Petrausko dainelė apie Stasį, kuriai muziką ir žodžius sukūrė Vanagaitis: „Metų dvidešimt turįs, jaunas ir dailus Stasys susitiko vieną dieną merguželę grėbiant šieną.“

O iš dainelės „Bernužėli, nesvaliok“, kuriai muziką sukūrė jo

brolis Mikas, ypač visiems buvo įstrigęs šis posmas:

*Jeigu myliu – tai myliu,
Myliu visas kartu,
Jeigu vieną temylėčiau,
Kitos pasikartų.*

Žiūrėk, būdavo, per partrauką kuris nors ir užtraukia šį posmą.

Išmokė Petrauskas visą Lietuvą dainuoti ir gražiąją dzūkų dainelę „Tris dienas, tris naktis kelelį ėjau, ketvirtą naktelę girioj nakvojau.“ Labai populiaros ir visų dainuojamos buvo dar dvi jo dainos. Pirmoji „Du broliukai – kunigai, du broliukai – urėdai, o aš viena vargo dieną grėbiau lankoj šienelį.“ Antroji: „Ant marių krantelio statyčiau laivelį, viliočiau mergelę dvylikos metelių.“ Man, atsimenu, dar didžiai patiko ir Kipro paleista į žmones ir jo brolio Miko harmonizuota dainelė „Saulelė raudona, vakaras netoli, leiski mane, motinėle, su saule namolio.“ Ypač plačią šypseną kelė paskutinis jos posmas:

*Eisiu į stainelę, skirsiu tris
žirgelius.
Vieną tėvui, antrą broliui, trečią
bernužėliui.
Tėvui pabalnotą, broliui
pažabotą,
O tam šėlmiui bernužėliui oželį
kuprotą.*

Po Ch. Gounod operos „Faustas“ spektaklio Valstybės teatre, 1934 m. Iš kairės: Valentinas – Juozas Mažeika, Zybėlis – Jadvyga Vencevičaitė, Marta – Alidodija Dičiūtė, Mefistofelis – Fiodoras Šaliapinas, Margarita – Antanina Staškevičiūtė ir Faustas – Kipras Petrauskas. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-1351

Šitos dainos paveikta rašytoja Čiurlionienė parašė komediją „Kuprotas oželis“.

Atsiradus plokštelių su Petrausko įdainuotom dainom ir arijom, ypač mane ir kitus žavėjo jo graudingoji „Kur bakūžė samanota“ pagal Vaičiūčio žodžius, harmonizuota Šimkaus:

*Kur bakūžė samanota,
Kurioje gimiau?
Obelis kur augalota,
Ką sode mačiau?*

*Kur upeliai gilūs, sraunūs,
Tekantys smagiai?
Kur tos mintys mano jaunos
Linksmos kaip drugiai?*

*Ta bakūžė jau supuvo,
Obelies jau nēr.
Ir upeliai jau išdžiūvo –
Vargas vien tebēr.*

Nenuostabu, kad išeiviai, emigrantai jos klausydami verkė.

Iš Petrausko arijų labiausiai žavėjomės „Traviatos“ I veiksmo užstalės daina: „Pakelkim, pakelkim mes taurę linksmybių, Ir spauskim prie

lūpų karštai“ ir Rigoletto hercogo arija „Širdys mergelių linkę vilioti ir suvedžioti.“

Kiprą Petrauską gyvenime ir scenoj pamačiau tik atvažiuavęs Kaunan studijuot universitete lietuvių kalbos ir literatūros. Dainininkas su savo šeima ir broliu Miku gyveno Žaliakalny, netoli ąžuolyno, Vydūno gatvėj, savo paties dviejų aukštų erdviam, tik nelabai skoningai pastatytam mūro name.

Kipras tuomet jau artėjo į penkiasdešimtmetį. Jaunystėj jis, sako, buvo aukštas, laibas, mėlynakis, geltonplaukis. Dabar buvo jau papildinęs, suapvalėjęs, trumpai kirptais gerokai pražilusiais plaukais, bet dar toks pat aukštas, tiesus, žvalus, nesudribęs ir nepilvotas. Tai scenoj nusigrimavęs buvo dar visai dailus ir patrauklus. Balsas dar irgi buvo nesusilpnėjęs, toks pat gražus ir malonus, tik tapęs sodresnis. Petrapičio Marijos teatre jis dainuodavo tik lyrinius vaidmenis, o Kaune ėmė dainuot ir dramatinus: Otelą to pat vardo operoj, Radamesą „Aidoj“, Kavaradosį „Toskoj“, Žozė „Karmenoj“, Germaną „Pikų damoj“, Grišką

„Kitežė“ ir kitus, kuriuos atlikdavo puikiai ir meistriškai.

Pirmoji opera, kurią pamačiau su Petrausku, buvo Guno „Faustas“. Patį Faustą Petrauskas ir dainavo. Įspūdis nepaprastas. Viskas labai patiko: ir dainininko išorė, ir dainavimas, o ypač vaidyba.

Grįždamas namo, nuo dabar nūtarčiau būtinai aplankyti visas operas su Petrausku. Bet tai įvykdyt buvo ne taip lengva. Pirmiausia spektakliai su Petrausku, ypač švenčių metu, sausakimšai buvo pilni žiūrovų, ir ne visados buvo galima gauti bilietą. Be to, studentui su pinigais reikėjo skaitytis: jų niekadoms nebuvo pakankamai. Bet man greit nusišypsojo laimė. Netrukus aš tapau vieno žurnalo sekretorium. Jo redakcija turėjo nuolatinį nemokamą bilietą į visus teatro spektaklius. Ir aš dabar pradžioj tik retkarčiais, o vėliau ir dažnokai galėjau veltui nueiti į operos spektaklius. Ir tokiu būdu pamačiau visas operas su Petrausku, kai kurias jų net kelis kartus. Ir, pasakysiu, nė vienoj operoj Petrauskas manęs nenuvylė. Visose jis buvo žavus. Dainininkas buvo karališkai apdovanotas gamtos. Turėjo absoliučią muzikinę klausą. Balsas buvo plačios skalės. Lengvai paimdavo tiek žemąsias, tiek pačias aukštąsias gaidas. Jo balsas liejos laisvai ir lengvai, niekur neužkliudamas, be jokių kriokimų ir stenėjimų, nekrivuliuodamas į šalis ir neiškreipdamas gaidų. Todėl jis nebūgštadamas galėjo įsijausti į dainuojamojo herojo jausmus ir mintis ir juos meistriškai perduoti. Visi labai gyrė Petrausko vaidybą. Ir iš tikrųjų jis ne vaidino herojų, bet jį gyveno, todėl mimika ir judesiai jam atsirasdavo kažkaip savaime, be didesnių pastangų tokie, kokie kiekvienu atveju buvo reikalingi. Štai dėl to kiekvienas jo herojus atrodė toks natūralus ir tikras.

Petrauskas labai brangino ir saugojo gamtos jam duotą talentą.

Dainininko darbe laikėsi griežto režimo. Scena jam buvo šventa vieta. Niekad ten neišeidavo išgėręs. Ne tik spektaklio dieną, bet ir tos dienos išvakarėse negerdavo nė lašelio jokių alkoholinių gėrimų: nei stiprių, nei silpnų. Žmona pasakoja, kad, pradėjęs simpatizuoti, kartą pakvietė ją į „Metropolį“ kartu papietauti. Pietų metu pasiūlė jai užsisakyti taurę vyno, tik įspėjo, kad jis negalėsias jai padėti, nes rytoj vakare spektaklis, o jis tokiu atveju niekad negerias jokių alkoholinių gėrimų. Ši, žinoma, griežtai atsisakė gerti viena. Tada jis pakvietė ją į kolektyvines dainininkų vaišes po rytojaus spektaklio. Jų metu abu ir išgersią.

Spektaklio dieną Petrauskas mažai ir valgydavo. Tik iš ryto silpnus pusryčius. Pietų visai nevalgydavo. Užtat spektaklio metu būdavo neaptingęs, neapsunkintas virškinimo. Galėjo puikiai ir lengvai dainuot. Po spektaklio, žinoma, jau kirsdavo ir kartais, jei buvo būry, su draugais, dar ir užsigerdavo.

Petrauską vieni vadina Lietuvos operos kūrėju, kiti – tėvu. Neklysta nei vieni, nei kiti. Jis buvo ir jos kūrėjas, ir tėvas. Tiesa, opera rūpinos, ją organizavo ir kiti menininkai. Tačiau pagrindiniai jos kūrėjai buvo Petrauskas ir kompozitorius Tallat-Kelpša.

Petrauskas buvo pagrindinis įkurtos operos dainininkas. Visi į jį lygiavos, iš jo mokės, klausė patarimų. Jauniesiems dainininkams jis buvo tikras tėvas: juos konsultavo, globojo. Kiekvienas laikė didele garbe dainuot kartu su Petrausku. Todėl be perstojo mokėsi, iš visų jėgų stengėsi, tempėsi. Juk su Petrausku, jo akivaizdoj negalima blogai dainuot ir maustyti. Ir taip po kelerių metų Kaune aplink Petrauską išaugo stiprus ir puikus operos dainininkų kolektyvas.

Kauno opera buvo mėgstama ir gausiai lankoma publikos. Atvažiavusieji iš provincijos pirmiausia

stengėsi pakliūti į operą ir pamatyti Petrauską bei kitus mėgstamus dainininkus. Atvykę iš užsienio aukšti svečiai būtinai buvo vedami į operą ir dažniausiai iš jos išeidavo sužavėti ir patenkinti. Žodžiu, opera buvo virtusi reprezentaciniu dalyku. Ir valdžia ją gausiau šelpė. Tuose pačiuose rūmuose įsikūrusi drama buvo užgožta operos, gyvavo tik jos šešėly.

Retkarčiais operos gyvenimą pajvairindavo kitų valstybių dainininkai, atvykę čia gastroliuoti.

1934 m. iš Paryžiaus atvyko didysis rusų dainininkas Šaliapinas, kuris kadaise dainavo Petrapilio Marijos teatre ir bičiuliavosi su jaunu Petrausku: jį globojo, konsultavo ir padėjo jam užaugti dideliu dainininku. O vėliau, 1925–1928 m. laikotarpiu, kartu su Petrausku gastroliavo Vokietijos didžiuosiuose miestuose, Ispanijoje, Paryžiuje ir kt.

Kaune Šaliapinas dainavo Guno „Fauste“ Mefistą. Mane labai nustebino jo nepaprastas ūgis. Apisčiau jis buvo juodą skraistę ir užsimovęs aukštą juodą skrybėlę su ilga raudona plunksna. Šalia jo mūsų aukštojo Petrausko dainuojamas Faustas atrodė visai nedidelis. Nors Šaliapinas tuomet jau buvo senas, bet jo bosas dar nelabai išsivadėjęs: dar buvo gana stiprus ir sodrus. O jo ciniškas juokas dar ir dabar, kai tik prisimenu, ima aidėti ausyse. Kitą dieną buvo Šaliapino koncertas. Jame ypač visus sužavėjo jo „Burlioškų daina“ „Ei, uchnen“.

Šaliapino gastrolių metu iš Kauno konservatorijos studentų išgirdau didelę naujieną: esą Petrauskas Marijos teatre susibičiuliavo su Šaliapinu ir vedė jo dukterį. Tačiau nė vienas, rašęs apie jį, to fakto nemini. Taigi kažin ar tai teisybė. Tikrai žinau tik tai, kad Petrauskas 1920 m. Lietuvon atvažiavo vienas. Po kelerių metų jis jau tikrai vedė dramos aktorę Eleną Žalinkevičaitę, Alės Sidabraitės slapyvardžiu rašiusią eilėraščius ir

Kipras Petrauskas – Hercogas G. Verdi operoje „Rigoletas“, 1911 m. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-380

Kipras Petrauskas – Kavaradosis G. Puccini operoje „Toska“, 1924 m. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-1300/12

išleidusią jų rinkinį, pavadintą „Eskizais“. Čia įdėtas ir vienas eilėraštis, skirtas Kiprui. Su Petrauskiene buvom truputį pažįstami. Kaune ją nuolat buvo galima matyti su kitomis aktorėmis garsiojo „Konrado“ kavinėje, taip pat, žinoma, ir teatro scenoje. Petrauskienė ir šiandien tebėra gyva. Gyvena su dukterimi Vilniuj. Prieš porą metų ją mačiau: jau senutė, vaikščioja su lazdele.

Petrauskas buvo aistringas medžiotojas ir meškeriojas. Dažniausiai savo laisvalaikius praleisdavo miškuose kiškius bevaikydamas ar ežerus ir upėse žuvis begaudydamas. Daug, oi daug jis yra kiškių nušovęs.

Poetas K. Binkis, paveiktas to fakto, parašė įdomią, vaikams skirtą poemėlę „Kiškių sukilimas“, kur sąmojingai vaizduojama, kaip kiškiai, įtūžę ant pašėlusio, niekad nepavargstančio medžiotojo Petrausko, suagituoja visus žvėris sukilti ir žygiuoti Kaunan jo bausti. Įsiveržę miestan žvėrys tuoj apsiaučia teatrą. O čia scenoje vyksta „Traviatos“ spektaklis. Iškart kyla panika, Violeta apalpsta. Žiūrovai ima klykt. Išsigąsta ir Petrauskas, nes neturi atsinešęs šautuvo. Teatran jo niekad nesineša. O kiškiai jam pakiša raštą ir reikalauja pasirašyti ir pasižadėti niekad daugiau nebeiti medžioti ir nebešaudyti žvėrelių. O jei nesirašys, žada vestis į girią ir ten jį nubausti visu griežtumu. Petrauskas pasirašė ir pasižadėjo daugiau nebeiti medžioti, o tik dainuoti ir meškerioti. Kiškiai patenkinti. Paėmę raštą, išeidami jie pakviečia dainininką miškan su kraitėle, kurią jie padėsią jam pririnkti pilną baravykų.

Kaip poemėlė paveikė Petrauską, nežinau, bet, manau, vis dėlto jį priverė susimąstyti ir nebebūti tokiu pašėlusiu medžiotoju.

Petrauskas domėjos ir sportu. Ne kartą teko matyti jį stebintį futbolo ir krepšinio rungtynes. Bet ypač jis mėgo bokso, kol dar nebuvo Sporto

Kipras (kairėje) ir Mikas Petrauskai. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-10863

rūmų, ir bokso rungtynės dažniausiai vykdavo vienoj senamiesčio aikštelių. Kartą nuvykęs į vienas įdomias bokso rungtynes, pirmoj eilėj pamačiau sėdintį Petrauską, išraudusį, besijaudinantį ir belaidantį replikas.

Vasarom Petrauskas važiuodavo atsigauti prie jūros, dažniausiai į Palangą. Vakarais jį būtinai pamatydavai bevaikštinėjantį ant jūros tilto, kur jis ateidavo palydėti saulės. Retkarčiais išvykdavo ir į pietų kraštų kurortus. Štai 1928 m. vedęs išvyko į povestuvinę kelionę Italijon ir čia, Rapalo vasarvietėj, praleido medaus mėnesį.

Petrauskas labai mylėjo savo kraštą ir lietuvių liaudį. Be Lietuvos ir

lietuvių jis niekur negalėjo nurimti. Štai, atvykęs į Petrapilio konservatoriją, jis tuojau įsitraukia į lietuvišką veiklą. O lietuvių Petrapily tuo metu buvo nemažai – apie 20 000. Jie turėjo savo draugijas, rengė koncertus, vaidinimus, vakarones. Petrauskas visur ėjo ir dalyvavo. Greit tapo nepakeičiamu visų koncertų ir vakaronių dainininku. Neišpuiko ir patekęs į garsųjį Marijos operos teatrą. Dabar į lietuvių vakarones ne tik pats ateidavo, bet dažnai atsivesdavo ir vieną kitą iš savo teatro kolegų.

Kai buvo įkurta buržuazinė Lietuva ir dauguma Petrapily buvusių lietuvių grįžo tėvynėn, ir jis negalėjo nurimt. Pakviestas į Kauną

organizuoti operos, paliko garsųjį Marijos teatrą, kur buvo labai vertinamas. Jam buvo leista bisuoti, o bisuot galėjo tik trys. O atvažiavęs į Lietuvą pats turėjo organizuoti operą ir kurį laiką dirbti saviveiklinio teatro sąlygomis. Petrauskas gastroliavo po Europos ir P. Amerikos valstybių sostines ir kitus garsius miestelius. Visur buvo entuziastingai sutinkamas ir didžiai vertinamas, bet jis niekur ilgiau nepasilikdavo, negalėdavo rimt be savųjų ir vėl grįždavo tėvynėn. O štai, sakysim, Šaliapinas, 1920 m. palikęs Marijos teatrą, savo tėvynėn jau nebegrįžo. Po kelerių metų gastrolių visam laikui apsigyveno Paryžiuje ir čia mirė.

Per Antrąjį pasaulinį karą, vokiečiams traukiantis ir artėjant prie Lietuvos, daugelis Petrausko kolegų dainininkų, pabūgę karo baisumų, viską metę, pabėgo į Vakarų. Pabėgo neištverusi ir Petrausko žmona su dukra. Tačiau pats jis nepabėgo, tik pasitraukė į savo ūkį Žemaitijoje ir čia sulaukė Lietuvos išvadavimo. Atsiradus galimybei, tuoj grįžo į Vilnių ir toliau dainavo atkurtoje Lietuvos operoje. Užmezgęs ryšius su žmona, ją tuoj pat su dukra atsikvietė Lietuvon. Tai štai koks didelis savo krašto patriotas buvo Petrauskas!

Petrausko gyvenimas vienu kitu laikotarpiu buvo susijęs ir su Rokiškio rajonu. Kipro brolis Mikas, kuris buvo už jį 12 metų vyresnis, baigęs Rokiškio muzikos mokyklą, kurį laiką dirbo Obeliuose vargonininku. Čia jis atsikvietė ir Kiprą. Čia jį mokė skambinti pianinu, griežti smuiku, dainuoti ir groti vargonais. Kiprui mokytis sekėsi. Jis neblogo išmoko vargonauti ir prireikus jau galėjo brolių pavaduoti, o vėliau Gervėčius ir savarankišku vargonininku būt, pats vienas tvarkytis.

Obeliuose Kiprui patiko, nes čia pat po kojų bangavo ežeras, ir jis galėjo laisvalaikiais meškeriot. O

K. Petrauskas su šeima, 1938 m. Iš kairės: žmona Elena Žalinkevičaitė-Petrauskienė, sūnus Leonas, dukterys Guoda ir Aušra. Nuotr. iš Kauno miesto muziejaus skyriaus „M. K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus“ fondų. PMMGEK-3193

meškeriot turėjo didžiulę aistrą. Taigi Obelius jis minėjo kaip vieną labiausiai patikusį Lietuvos vietų.

Neužmiršo jo ir obeliečiai. Kai jis iškilo į didelius dainininkus, tapo Kauno operos garsenybe, obeliečiai, suprojektavę statyti mokyklą, nutarė ją pavadinti Kipro Petrausko vardu. Apie tai pranešė dainininkui ir pakvietė jį atvykti į kartinio akmens dėjimo mokyklos pamatan iškilmes. Petrauskas sutiko. Į iškilmes ne tik pats atvyko, bet atsivežė dar savo kolegę dainininkę V. Januškaitę-Zaunienę ir teatro dirigentą Marijošių. Įvyko didžiulis koncertas, į kurį suplaukė ne tik minios obeliečių, bet nemažai ir rokiškiečių. Petrauskas pasakė šaunią kalbą, išgyrė Obelių gamtos grožį ir prisipažino, koks buvo kadaise laimingas meškeriodamas Obelių ežere.

Pastačius mokyklą, į jos atidarymo iškilmes Petrauskas vėl buvo pakviestas. Bet šį kartą jis pats atvykt nebegalėjo. Tik atsiuntė mokyklai puikią dovaną – pianiną. Įdomu, ar tas pianinas dar tebėr išlikęs? Jei taip, tai reikėtų jį saugoti kaip mu-

ziejinę vertybę, primenančią didįjį dainininką.

Nors Petrauskas jau miręs, bet jo atminimas tebėra gyvas. Jo šaunios veiklos ir dainavimo tradicijas toliau sėkmingai tęsia ir plečia jo mokiniai. O mokinių jis paliko gausų būrį. Gyvendamas Vilniuje, jis ne tik dainavo operoje, bet ir profesoriavo konservatorijoje, rengė ir ugdė jaunos dainininkus. O pats jų gambiausias ir mylimiausias, dabar jau žymus ir plačiai visur žinomas tenoras Virgilijus Noreika, kaip tik ir vadovauja visam Vilniaus operos teatro darbui. Šiandien mūsų opera turi visas sąlygas gerai dirbti naujuos, erdviuos, specialiai jai pagal naujausius reikalavimus pastatytuos rūmuos. Man malonu pažymėti, kad tų rūmų architektė Nijolė yra rokiškietė, buvusi mano mokinė, prieš 38-erius metus baigusi Rokiškio vidurinę mokyklą vienpenketukais.

Baigdamas linkiu visiems atkakliai dirbt, būt visada linksmiems ir daug dainuoti. Gerai, atkakliai dirbdami ir gražiai dainuodami mes geriausiai ir paminėsime Petrauską.

Mano gimtieji Jurkupiai

DANUTĖ TUMONYTĖ-MAŽEIKIENĖ

Gražus buvo Jurkupių kaimas – iš rytų pusės žaliavo, ošė Salagirio miškas, o iš vakarų pusės tekėjo, sruveno Šetekšnos upė, kurioje karštomis vasaros dienomis, dažniausiai pavakariais, jaunimas, o ypač vaikai, mėgdavo maudytis, pliuškentis seklumose.

Pietinis Jurkupių kaimo galas ribojosi su taip pat nemažu Gučiūnų, o šiaurinis – su Užumiškių kaimu. Trys sodybos už upės dar

priklausė Jurkupių kaimui, toliau – jau Kupiškio rajonas. Į pietų pusę Vaduvų dvaras, į šiaurę – Vergučių ir Miškonių kaimai. Jurkupiai priklausė Salų parapijai ir į Salas žmonės eidavo Salagirio pamiške. Šventadieniais parapijiečių laukdavo jauki medinė Salų bažnyčia, pastatyta 1888 metais.

Tvarkingų, pasiturinčių ūkininkų Jurkupių kaime buvo dauguma. Bemaž visos sodybos apsodintos

įvairiausiais medžiais, žaliaskarėmis eglutėmis. Pavasariais žydėjo sodai, vasarą raudonavo vyšnios, slyvos ir serbentai, o rudenėjant obelių ir kriaušių šakos linkdavo nuo gintarnių ir raudonšonių vaisių. Visi save gerbiantys ūkininkai stengėsi turėti savų, nes visada maloniau kaimyną pavaišinti, o ne varvinti seilę į kaimyno gera. Ir gėlių darželiai buvo kiekviename kieme, moterys taip pat nenorėjo viena kitai nusileisti.

Per visą vasarėlę žydėjo nas-
turtos, čebatėliai, lineliai, lelijos,
razetos, bijūnai, žaliavo rūtos, po
seklytėlių langais lingavo aukštos
piliarožės. Kiekviename kieme už-
teko vietos ir alyvų kerui, ir jazmino
krūmui. Be medžių neapsiėjo nė
viena sodyba. Mano tėvų sodybo-
je rado vietą bemaž visi medžiai,
kuriuos pažįstu: dviguba eglių eilė,
ąžuolai, liepos, klevai, žilvičiai, uo-
siai, juodalksnis, drebulė, kaštonas,
šermukšnis, putinas, alyvos, ievos,
apie gyvenamąjį namą perliukų
gyvatvorė, atokiau už sodo – beržy-
nas. O kadagių (ėglių) puošnumas
ir didumas – regis, daugiau niekur
tokių neteko matyti...

Jurkupiečiai, kaip ir daugelis
Lietuvoje, nuo seno mylėjo mišką,
ir beveik kiekvienoje sodyboje ža-
liavo tėvų ir brolių, gal net senelių
ar prosenelių sodinti medžiai ir
krūmai. Net ir atėjus sovietų oku-
pacijai ir iš kaimo žmonių atėmus
žemę, tuose likusiuose 60-ye arų,

kurie buvo skirti varganai kaimiečio
egzistencijai palaikyti, vis dar žaliavo
senieji medynai. Kad ir kaip vargin-
gai gyventa, nė vienam nepakilo
ranka nupjauti medį, kad jo lapija
neužgožtų pavėsyje augančiam
bulvių rėželiui. To niekada neteko
nei girdėti, nei regėti. Ir tik vėliau,
visuotinei melioracijai suvarius
žmones į gyvenvietes, retas kuris
bepasisodindavo prie namų ne vais-
medį, bet tėviškės laukuose augantį
medelį. Kaimo laukai ištuštėjo ir
neatpažįstamai pasikeitė. Sovietinė
okupacija Jurkupių, kaip ir visų kitų
Lietuvos kaimų, gyvenimą apvertė
aukštyn kojomis.

Anksčiau kiekvienas dirbamas
laukelis buvo su meile, rūpestin-
gai suartas, išpurentas, apsėtas.
Kiekviena pievelė, vos tik imdavo
skleistis vėdrynai, kmynai, gaisrenos
ir kitokios žolelės, kuo švariausiai
nušienauta, nugrėbstyta. O laukinių
bičių medaus saldumas, o džiūs-
tančio šieno kvapo gaiva... Smagiai

žaisdavo vaikai tarp tvarkingai
sukrautų šieno kupetų. Linksmi,
gaivališki čiuurleno Jurkupio upelis
išsirangydamas papieviais, o dubu-
rėliuose nardė įvairiausios žuvelės...
Tai buvo taip natūralu, įprasta ir be
galo miela. Šiandien to upelio nebė-
ra nė ženklo, jį pakeitė melioracijos
griovys, neteikiantis džiaugsmo nei
akiai, nei širdžiai. Tačiau tas sraunus
Jurkupėlis, tekėjęs pasode, ir dabar
dar gyvas atmintyje, regis, ir vėl
girdžiu jo skaidraus vandens čiuur-
lenimą už juodųjų serbentų, tarp
klevų ir uosių. Čia pat, už upelio,
ošia ramus Salagirio miškas, žalio-
se samanose, tarp bepradedančių
kristi įvairiaspalvių lapų, marguoja
raudonikiai ir ūmėdės, puikuoja
baravykų kepurės. O šaltais vidur-
žiemio rytmečiais per neapsakomu
grožiu spindintį baltą sodą nieko
nebijodami atšokuoja ilgausia
kiškiai ir miško gražuolės stirnos.
Gal tų prisiminimų pažadinta vieną
vėlų vakarą sueiliau:

*Ar sugrįš pavasaris į širdį
Tuo palaukėm bėgančiu keliu,
Židinio tylia liepsna sušildys,
Nuramins tikėjimu giliu?*

*Upeliu tenai senoj pasodėj,
Kur gurgėjo vandenys žali,
Kur žuovytės nardė, ir atrodė –
Jas pasemt rieškučiomis gali...*

*Ten, kur stirnos ganėsi be baimės,
Laigė kiškiai per tvorų šatras,
Gal tenai, gimtam vaikystės kaime,
Vėl širdis pavasarį atras?..*

Arūnas Augutis

Benamis

*Kas vakarą
Jis susiranda
Savo rūmus.
Dar vakar buvo
Parko suolas, o
Šiandien kartoninė dėžė,
Palaikiai skudurai
Ir kamuolys pradurtas
Bus lova jam, pagalvė
Ir pūkiniai patalai.
Dangus su žvaigždėmis –
To rūmo puošnios lubos,
Žibintas gatvės pabaigoj
Jam už sietyną paauksuotą švies,
O sosto menėje
Talentingiausiojo tapytojo sukurti
Visur kabės peizažai
Apšerkšnijusios nakties.
Jį į valias kasnakt
Prijuokina Mėnulis,*

*Nes plikis šitas
Ištikimas tarnas – juokdarys.
Prieš miegą gurkšniai du
Karčiosios garantuoja
Lengvas, šiltas
It lokio kailiniai mintis.
Ir vienišas nebus
Jis naktį šitą,
Nes paryčiui,
Bet dar su prietema
Į guolį jo
Visai net neprašyta
Vos vos pažįstama,
Bet nekviesta
Įsmuks balta,
Graži neišpasakytai,
Be to, keista,
Nes nešina dalgiu,
Aukštuomenės dama.*

Rudens daina

Vieną ankstyvą
Ir ganėtinai saulėtą rudenį,
Kai ėjau ne keliais,
Ne takeliais –
Kai ėjau per ražienų
Aukso laukus,
Sutikau aš
Raudonai geltonoj pamiškėj
Susigūžusį, sulinkusį, liūdintį
Savo mėlyną ilgesį.
Paėmęs už rankos
Aš vedžiau jį namo,
Sodinau jį už stalo
Ir pagirdžiau kvapia
Žolių arbata.
Ir paklausiau tuomet
Savo mėlyną ilgesį:
– Ko nerimsta žmogus?
Ko gi trokšta širdis?
Ko gi jam negana?
Nors ir turi namus,
Nors užtenka jam
Gėrimo ir valgio,
Nors miegoti netenka
Jam ant žemės šaltos.
Ko nulydi pavydžiu žvilgsniu
Rudeninius paukščius,
Išrikiuotus į tobulą trikampį?
Ir atsakė tada ilgesys:
– Priežastis paprasta –
Juk esi tu žmogus.

Žvaigždė

Kaip ir prieš tris dienas,
Prieš mėnesį,
Metus
Saldžias dainas
Užkimusiu
Rujojančios katės balsu
Aistringai suoks.
Apie pavasario gėles,
Rudens lapus,
Apie simfonijas
Ugningos meilės.
Ji šoks labai erotiškai
Ir rodys viską,
Ką beturinti,
Iš užpakalio
Ir iš priekio,
Kad geriau
Visi suprastų
Beprasmiškų giesmių
Bedugnį turinį.
O kai užges
Ryškesnės negu saulė
Scenos šviesos
Ir kai mėnulis –
Tas vienišius –
Šaltam taksi namo lydės,
Niūniuos panosėje
Naujausią savo kūrinį
Apie šiltus kraštus,
Apie sombrero,
Kurį nešioja
Juodaakis kabaljeras,
Ir liekną palmę pajūry.
O kai pasieks
Tuščius namus,
Nusvirs iš nuovargio
Gelsvų plaukų galva.
Ir jau visai artėjant rytui
Ant šlapios
Nuo ašarų pagalvės
Nukritus iš dangaus
Žvaigždė sušnypš užgesdama.

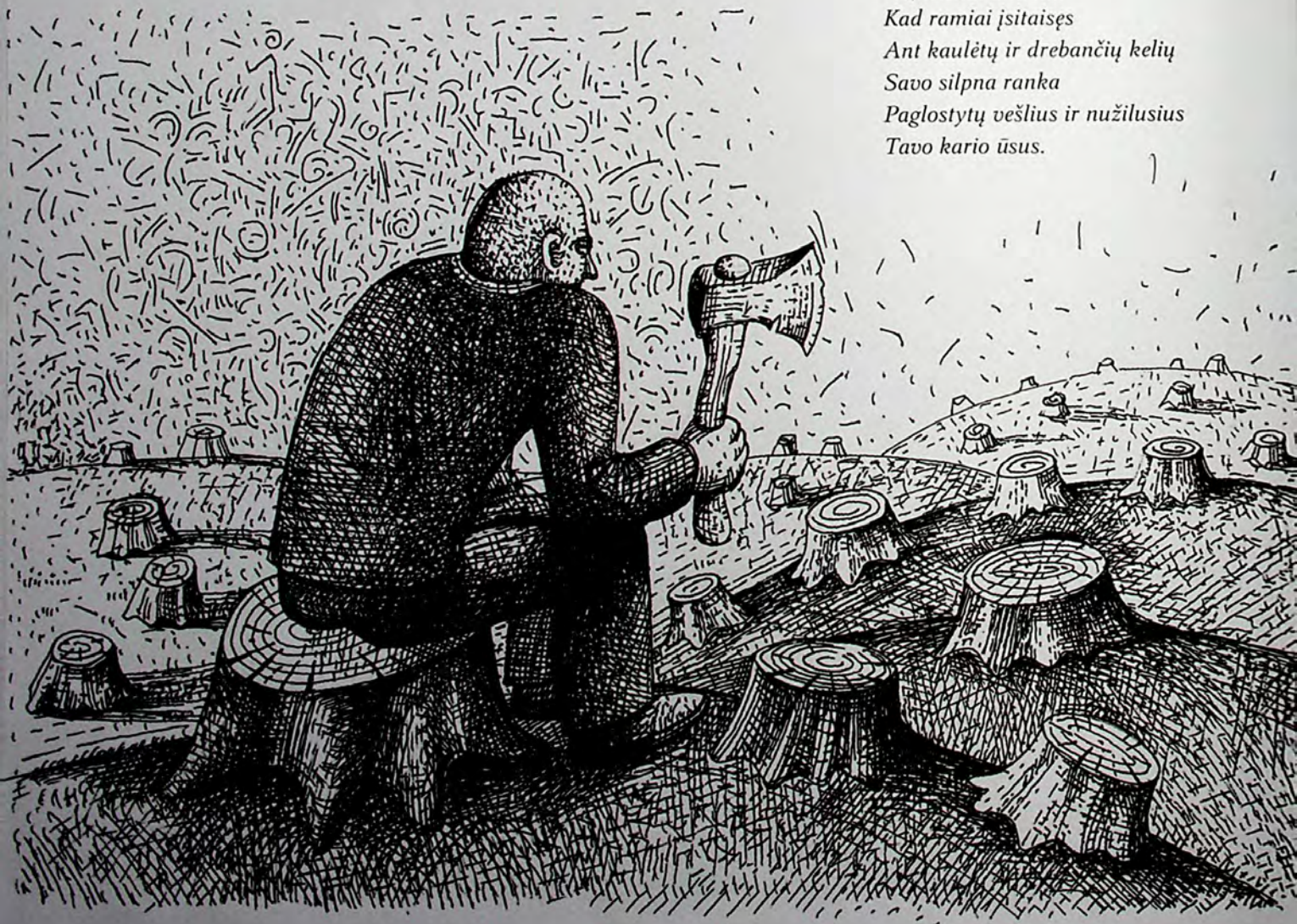

Kur esi, karvedy?

Kur dabar
Tu esi, karvedy?
Ką veiki?
Kur tavi adjutantai liekni?
O jau grakštūs –
Kaip kurtai.
Kur karių iš narsumo
Paklaikusios akys?
O išpūstos šnervės –
Iš mūšio lauko atplūdusio
Kraujo kvapo užburtos?
Kur puikiosios damos –
Tos naktų peteliškės?
Kur gležni jų sparnai,
Sudegę pasiutusioj tavo šlovėj?

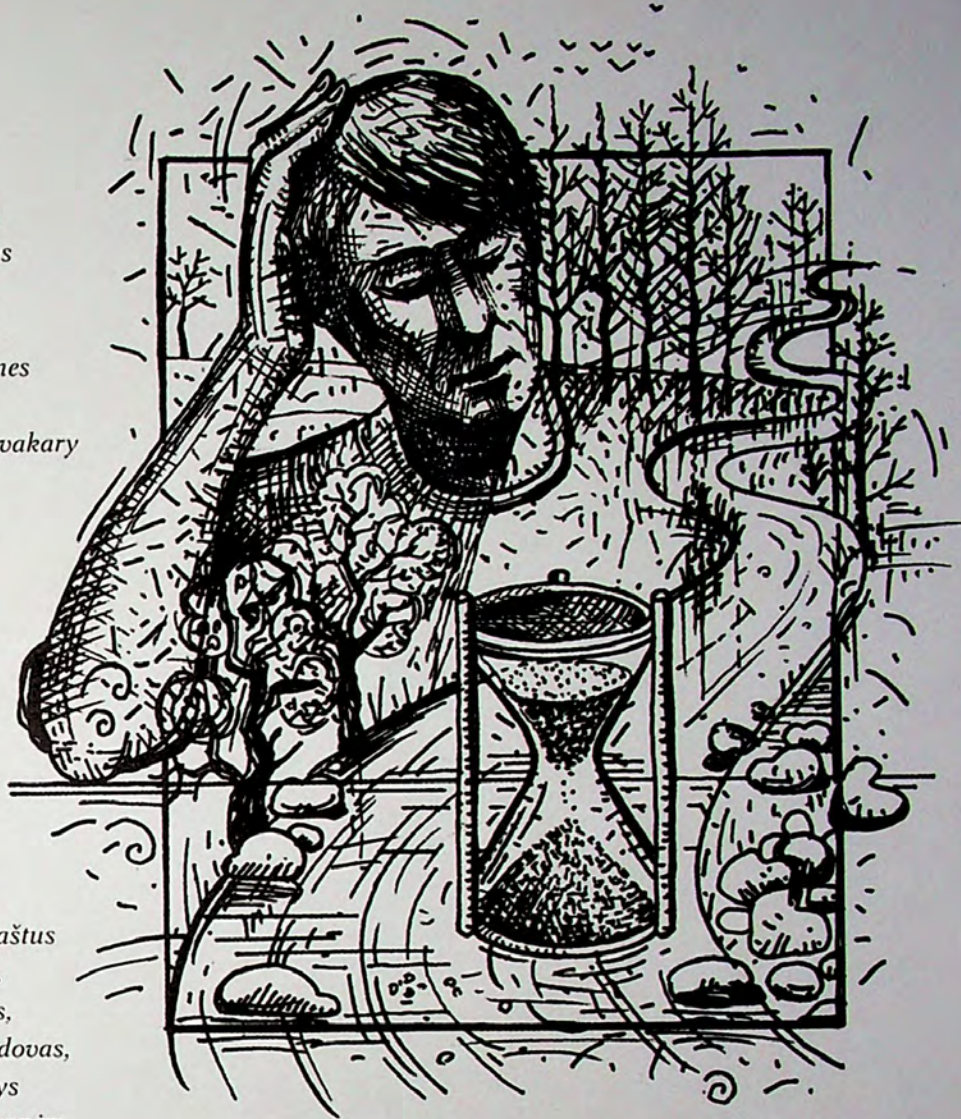
Kuriose dausose
Tarsi sniegas – balti
Ganos tavo karo žirgai?
Priešo kulkos pulkus
Jų po tavim nukirto.
Nugalėtų miestų raktus
Kur laikai?
Ar labai surūdijo?
Kur trofėjų kalnai
Ir sukaustytų įkaitų voros?
Ar beskamba ausyse
Plėšiamų miestų raudos
Pro beprotiškų pergalių
Džiaugsmo choras?
O varines patrankas

Ar spėsime perlydyt
Tavo garbei rūščiai
Į bronzos varpus
Ir beprasmius paminklus?
Tad skubėk.
Apie pergales tavo
Pasaulis bematant pamirš,
Vos senatvė smogs
Iš kruopščiai paruoštos pasalos
Per gyslotus, pavargusius
Tavo pakinklius.
Auksu tviskantys kryžiai,
Medaliai ir ordinų žvaigždės,
Kur pelnei už
Kautynes ar mūšius nuožmius,
Betiks priviliot
Nepasėdai anūkui,
Kad ramiai įsitaisęs
Ant kaulėtų ir drebančių kelių
Savo silpna ranka
Paglostytų vešlius ir nužilusius
Tavo kario ūsus.

Vynuoginių sraigų rinkėjas

Nuo jo nepasislėpsi
Nei žalioj žalioj žolėj,
Anei pernykščių lapų rudume.
Nebus tau prieglobsčio saugaus
Nei krūmų tankmėje,
Nei prie čiurlenančio vandens.
Suras ir išsiaiškins jūsų buveines
Suseks ir laisvę tau atims,
Kad šitokios gražios dienos pavakary
Nunešęs jus, romias sraiges,
Galėtų skurdų pinigą paimt.
Po to, kaip ir priklauso
Sraigų šermenims,
Ant stalo nešvaraus
Bus pilstomas stiprus alus,
Kvepės pigia žuvim,
Smilks rūkalas aitrus,
Vidurnaktį girta daina
Apvainikuos tą liūdną
Vynuoginių sraigų lemtį –
Keliaut kažkur į pietinius,
Visai nežinomus ir tolimus kraštus
Gurmanų poreikius patenkint.
O rytmetį prakeiktas troškulys,
Menkos puotos nelemtas palydovas,
Sraigų medžiotoją ir vėl vaikys
Pakrūmėm, pagrioviais, pakluonėm.

***

Pro atvirą langą
Matos virpančios tolumos
Aš užmerkiu akis
Man patinka tamsa
Man balzamas tyla
Ir staiga liūdesys
Smogia tiesiai
Į keistai
Suminkštėjusį momenį.
Aš užmerkiu akis
Nebelieka žvaigždžių
Tiktai skleidžias baltai
Toj juodoj tylumoj
Toj tylioj juodumoj
Man nežinomos
Ir žydėt
Nepavargstančios gėlės.

Trys istorijos apie kunigo, poeto Justo Jasėno dovanotus leidinius

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos
„Romuvos“ padalinio bibliotekos vedėja

Laikas nedaro klaidų, o tik beprotišku greičiu iriasi į priekį. Mano darbo aplinka – knygos, gimnazistai ir pedagogai. Ne vienas bibliotekos lankytojas yra klausęs: „Kaip į tuometinę Rokiškio „Romuvos“ gimnazijos biblioteką atkeliavo kunigo, poeto Justo Jasėno autografuotų leidinių kolekcija?“ Kol dar laiko dulkės neužklojo

faktų ir įvykių, papasakosiu tris istorijas. Pirmoji: kaip kultūros savitraščio „Žemaičių saulutė“ dėka susitiko eseistikos žanro kūrėjai? Antroji: kokie intelektualūs turtai gyvena gimnazijos skaitykloje? ir trečioji: kaip dovanoti leidiniai populiarinami informacijos vartotojams? Esu šių įvykių liudininkė. Lietuvių literatūros klasikės Ie-

vos Simonaitytės žodžiais tariant „O buvo taip...“

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos darbuotojos ir rajono literatai buvo pakviesti į tradicinius nakties skaitymus „Kas švyti vasario nakties danguje?“, kurie vyko Anykščių koplyčioje. Žaismingai pasipuošę renginio vedėjai pristatė skaity-

Ir vėl gavome kun. Justo Jasėno dovanotų knygų siuntą... Nuotr. Redos Kiselytės

muose dalyvaujančius svečius ir informavo, kad į šventę pavėlavęs atvyks kunigas Justas.

Sėdėjau netradicinėse koplyčios erdvėse ir kedenau pačias giliausias atminties kerteles. Mane labai sudomino frazė: „Atvyks kunigas Justas...“ Renginys įsibėgėjo. Liejosi poezijos posmai, skambėjo bardų atliekamos dainos.

Daug metų rašiau eseistikos straipsnius į kultūros savaitraštį „Žemaičių saulutė“. Tame leidinyje ne kartą buvo publikuojami Vilniaus kunigų seminarijos studento Justo Jasėno straipsniai. Viename jų autorius rašė apie Suvainišio krašte, Rokiškio rajone, 1954–1958 m. kunigavusį dvasininką Kostą Balsį, kuris ir paskatino Justą Jasėną pasirinkti kunigo kelią. Kitame „Žemaičių saulutės“ numeryje, rašydama esė apie Suvainišio kraštą, pacitavau gerbiamo Justo mintį apie kunigą Kostą Balsį. Esu kilusi iš Suvainišio krašto, todėl man ir buvo įdomi ši informacija.

Anyškčių koplyčios tradiciniai nakties skaitymai įpusėjo, kai pagaliau atvyko kunigas Justas. Kai svečias pradėjo kalbėti, iš karto supratau, kad tai jis, nes mintys buvo labai panašios į išsakytąsias „Žemaičių saulutėje“.

Po oficialiosios renginio dalies prisistačiau, kad esu toji, kuri citavo jo mintis. Pažintis nebuvo netikėta. Kunigas Justas iš periodinių leidinių jau nemažai žinojo apie mūsų gimnazijoje esamą autografuotų leidinių kolekciją. Taigi, manau, kad laikas nedaro klaidų, bet ir pateikia įvairiausių netikėtumų.

2009 m. balandžio 6 d. plačiai atsivėrė tuometinės Rokiškio „Romuvos“ gimnazijos skaityklos durys... Nešinas didžiule kartonine dėže, pilna knygų, įžengė Justas Jasėnas. Taip gimnazijos bendruomenė ir užmezgė ryšius su šiuo žmogumi. Įrašas tuometinės

Kunigas, poetas Justas Jasėnas. Nuotr. Osvaldo Papaurėlio

Rokiškio „Romuvos“ gimnazijos bibliotekos *SVEČIŲ KNYGOJE* liudija: „Esu labai nustebęs ir tikrai sužavėtas Rokiškio „Romuvos“ gimnazijos bibliotekos lobynais ir darbuotojų nuoširdumu. Kokie dvasios turtai čia saugomi! Kokios knygos čia gyvena! Kokia išmintis čia kvėpuoja!

Tegul Knyga lydi visur ir visada. Tegul ji padeda kasdienybėje. Tegul veda per gyvenimą – vienintelį, unikalų, nepakartojamą. Knyga ir žmogaus dvasia nemiršta – jie amžini.“ Kun. Justas Jasėnas, Zarasai.

Tokios istorijos apie kunigo, poeto Justo Jasėno pirmuosius dovanotus leidinius gimnazijos bibliotekai ištakos. Mes labai džiaugiamės, kad šis procesas tebevyksta iki šiol: Justas Jasėnas mūsų gimnazijos unikaliąją kolekciją nuolat papildo.

Antroji istorija, kurią papasakosiu, glaudžiai susijusi su knygotyros mokslu, skaitymo kultūra, paveldo informacijos ir komunikacijos tyri-

mu. Analizuoti dovanotų leidinių įrašus, žymas, asmeninės kunigo Justo Jasėno bibliotekos spaudus, kitus sutartinius ženklus, žinomus tik knygų savininkui – didžiulė atsakomybė. Juk šis žmogus, bibliotekai dovanodamas jam dedikuotas knygas, mano, kad gimnazistams tokie leidiniai yra reikalingesni, negu jam pačiam.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, kokių žymių Lietuvos ir užsienio žmonių autografus turime kolekcijoje. Taip pat aiškėja, su kokiais žmonėmis kunigas Justas bendrauja, kokią literatūrą labiausiai mėgsta. Tad ir leidžiamės į unikalų autografų pasaulį. Pirmiausia stabtelėsiu prie paties kunigo, poeto Justo Jasėno poezijos knygos „Užmigdykite mus Ežeruos“. Rokiškio „Romuvos“ gimnazijos bibliotekai autorius knygą dovanavo 2009 m. birželio 16 d. ir parašė: „Knyga tebūnie visuomet skaitoma, reikalinga, gyva. Mums ir Gyvenimui juk taip reikia žodžių iš Knygos.“

Prie išmintimi alsuojančios kun. Justo Jasėno kolekcijos. Iš kairės: Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas Donatas Smalinskas, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekos vedėja Reda Kiselytė ir Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkas Algis Narutis. Nuotr. Jolantos Augulienės

Kiekvienos kunigo Justo dovanotos knygos istorija unikali. Kolekciijoje 641 leidinys. Iš jų 338 su įžymių žmonių autografais, dedikacijomis. Kitą kolekcijos dalį sudaro vertingi meno albumai, istorijos, grožinės literatūros, religijos ir psichologijos mokslo leidiniai.

Prieš rengdama šį straipsnį, nuosekliai išanalizavau visą autografuotų leidinių kolekciją, dar kartą susipažinau su visais įrašais, jų turiniu, parengiau įdomesnių įrašų autorių pavardžių rodyklę (darbinį variantą). Iš jos galima daryti išvadą, kad kunigas Justas daugiausia bendrauja su poetais, rašytojais, dvasininkais ir muziejininkais.

Taip jau driekiasi gyvenimo labirintai, kad iškeliavusiųjų į amžinybę žmonių kūrybos vertė įgauna visai kitokią prasmę ir vertę. Literatūros kritikas, spaudos darbuotojas Valentinas Sventickas knygoje „Apie Justiną Marcinkevičių“ teigia: „Rašydamas šią knygą,

esu susitikęs su Aukštuoju pasauliu, kuris rūpi Justui ir Justinui.“ 2014 m. vasario 21 d. Vilniaus knygų mugė.

Kelias savo poezijos knygas kunigui Justui dovanuoja mūsų kraštiečių teatro ir kino aktorius, režisierius Bronius Gražys. Daininga aukštaitiška šneka sukurtoje eilėraščių knygoje „Rieda saulė vakarop“ labai menišku braižu kraštiečių rašo: „...poetas poetui daug žodžių nerašo, tik gero palinki ir dar – pasirašo...“ Savitame autoriaus autografe įkomponuota informacija: Klaipėda, 2005-03-21. Deja... Teatro ir kino aktorius mus paliko 2013 m. rugpjūčio 17 dieną.

Išskirtiniai, lakoniški, bet labai prasmingi literatūros tyrinėtojos, habilituotos mokslų daktarės Viktorijos Daujotytės įrašai. Monografijoje „Boružė, ropojanti plentu: prigimtinės kultūros kasinėjimai Marcelijaus Martinaičio kūryboje“ autorė dėkoja: „Ačiū už žodžius,

kuriuos girdžiu“, o literatūrinės esistikos knygoje „Laisvojo mąstymo properšos“ įžvalgioji autorė rašo: „Mielam kunigui Justui – esate geras seklys, ačiū,“ – Viktorija Daujotytė, 2014-01-29.

Unikalus poeto, eseisto, vertėjo, visuomenės veikėjo Marcelijaus Martinaičio leidinys „Kukučio baladės“. Knygoje netradicinis įrašas: „Mielam Justui – Kukučio linkėjimai – Marcelijus Martinaitis, 2013, Vilnius.“ Šiame leidinyje pats kunigas Justas įrašęs: „Knyga pristatyta LITEXPO knygų mugėje, Vilniuje, 2013-02-23.“

Kunigo Justo Jasėno dovanotų leidinių kolekcija liudija, kad jis bendrauja ir su kalbininkais. Simbolinių reikšmių žodyno sudarytoja Lionė Lapinskienė Justui linki dvasingos kelionės po simbolių pasaulį; kalbininkas, baltistas, vadovėlių autorius, visuomenės veikėjas Zigmas Zinkevičius savo autografą įrašė į „Lietuvių kalbos dialektologiją“; knygos „Lietuviškos pavardės“ autorius Edvardas Satkevičius gerbiamam kunigui Justui linki išsaugoti senąsias Lietuvos gyventojų pavardes.

Savitą atspalvį dovanotų knygų kolekcijai suteikia dvasininkų dedikacijos. Kunigas pranciškonas Julius Sasnauskas sakymų ir postilių knygoje „Dar kartą – Žmogaus Sūnus“ išmintingai linki: „Mielam Justui – mažiau filosofijos, daugiau gyvenimo.“

Autografuotų leidinių kolekcijoje yra ne vienas leidinys, kuriame daug šilumos, atvirumo ir įvairios informacijos apie keliones, pažintis. Poetė, prozininkė, muziejininkė Aldona Ruseckaitė lyrikos knygoje „Bėk, kiele, bėk“ rašo: „Gerbiamam kunigui Justui – dovanodama savąjį gamtos ir žmogaus santarvės supratimą, linkiu visakeriopos stiprybės ir kūrybinių impulsų – nuoširdžiai Aldona Ruseckaitė.“

Kunigas Justas su Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos (LKRS) Rokiškio skyriaus nariais. Nuotr. Osvaldo Papaurėlio

Kitoje poezijos knygoje „Tik labas sudie“ A. Ruseckaitė dėkoja už gražią pažintį Jeruzalėje 2009-01-09.

Kūrybiški poetės, dramaturgės, eseistės Dovilės Zelčiūtės įrašai. Knygoje „Klaidinantys judesiai“ autorė rašo: „Mielam Justui, linkėdama atsiliesti Dievui ir atsakyti jam visais duotais talentais“, o „Džuljetos suknelėje“ ji linki kunigui ramybę rasti visose meno formose.

Išvardijau tik keletą dedikacijų, įrašų ir pastebėjimų. Kolekcijoje – poetės, aktorės, pedagogės Marijos Meilės Kudarauskaitės; poetės, renginių organizatorės Elvyros Pažemeckaitės; rašytojo Kazio Paulausko; kunigo, rašytojo, Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademiko Stasio Ylos; poetės, prozininkės, redaktorės Onos Jautakės; žurnalisto, laidų vedėjo, rašytojo Andriaus Tapino; žurnalistės, rašytojos Gintarės Adomaitytės; poetės, vertėjos Lidijos Šimkutės; dailininko, grafiko, knygų iliustratoriaus Arvydo Každailio; Lietuvos alpinisto Vlado Vitkausko; fotografo, fotožurnalisto, kraštotylininko

Bernardo Aleknavičiaus ir kitų Lietuvos bei užsienio įžymybių įrašai ir autografai.

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekos lankytojams ir svečiams dažnai pasakojau apie unikalią dovanotų leidinių kolekciją. Šį žmogų dažnai įvardiju *bibliotekininku*, pas mus dirbančiu visuomeniniais pagrindais, nes gerbiamas kunigas dovanoja nemažai leidinių, dedikuotų jau ne jam pačiam, o gimnazijos bibliotekai. Tad galima teigti, kad, dalyvaudamas renginiuose, susitikimuose su įžymiais žmonėmis, kunigas Justas populiarina unikaliąją kolekciją ir prašo leidinį dedikuoti Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekai. Tokiu būdu mums leidinių dovanuoja vienas žymiausių lietuvių dailininkų grafikas ir režisierius Stasys Eidrigėvičius; dailininkas Valentinas Antanavičius; kunigas kan. Edmundas Rinkevičius; poetas, literatūros kritikas, redaktorius, vertėjas Algimantas Baltakis; kompozitorius, rašytojas

Alvydas Jagelevičius; poetė, prozininkė, muziejinininkė Aldona Ruseckaitė ir kiti autoriai.

Trečioji istorija pulsuoja gyvybe. Tai keli epizodai, kaip autografuoti leidiniai naudojami ugdymo procese. Po Rokiškio miesto švietimo įstaigų reorganizacijos į Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ pirmąją gimnazijos klasę ateina moksleiviai iš Rokiškio Juozo Tūbelio progimnazijos. Rugšėjo pabaigoje viena pamoka jiems organizuojama gimnazijos skaityklos Litanistikos centre. Gimnazistai supažindinami su bibliotekos ir skaityklos veikla, vykdomais projektais, programomis ir su unikalia autografuotų leidinių kolekcija. Ne vienas gimnazijos bendruomenės narys ar svečias klausia: „Ar autografuoti leidiniai tik kaip eksponatai, ar jie duodami ir skaitytojams?“ Svarbi bibliotekininkų darbo veiklos sritis – informacijos vartotojo pažinimas, jų formuliarių analizė ir stebėjimo metodas renkantis leidinius. Pagal šią metodiką gerai pažįstame informacijos vartotojus, todėl visai

nesunku atrinkti aktyvius, imlius ir pareigingus informacijos vartotojus. Jiems mielai duodame autografuotus leidinius į namus. Smagu, kad kunigo Justo dovanotoje kolekciijoje yra ne vienas ugdymo procesui reikalingas leidinys.

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio skaityklos Lituanistikos centre lankosi nemažai svečių. Juos taip pat supažindiname su autografuotų leidinių kolekcija. Ne kartą gimnazijoje viešėjęs tuometinis Panevėžio apskrities viršininko administracijos Valstybinės švietimo priežiūros skyriaus vyriausiasis specialistas Gintautas Meilūnas, specialistės Vida Baikauskienė ir Elena Stanienė žavėjosi gimnazijos kolekcija. Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėjas Petras Blaževičius, susipažinęs su unikaliais leidiniais, *SVEČIŲ KNYGOJE* įrašė: „Visada gera sugrįžti į mokyklą... Kažkada „Romuvoje“ ir pamokas teko vesti. Jūsų šiltas priėmimas ir mokinių betarpiškumas ilgam išliks mano atmintyje. Sėkmės Jūsų bendruomenei, turtėjimo bibliotekai! 2013-09-26.“

Džiaugiamės, kad gimnazijos skaitykloje ir bibliotekoje organizuojamas literatūros parodas praturtina autografuoti leidiniai. Šios vaizdinės priemonės turi brandžią ugdomąją vertę.

Kas besuskaičius, kiek kartų kunigas Justas Jasėnas lankėsi gimnazijoje. Savo poeziją jis skaitė gimnazistams, vedė seminarą Rokiškio rajono mokyklų bibliotekiniams, dalyvavo Lietuvos kaimo

rašytojų sąjungos (LKRS) Rokiškio skyriaus narių popietėse (Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio skaityklos Lituanistikos centre įsikūręs LKRS Rokiškio skyrius). Kunigas Justas, atvykdamas į Rokiškį, visada atveža dovanų ir papasakoja, kokių žymių žmonių autografai yra tuose leidiniuose. Jau nebesuskaičiuosime, kiek pašto siuntų teko išpakuoti, kiek kartų džiūgavo bibliotekininkių širdys gavus naujausius leidinius su autorių autografais. O gimnazijos direktorius Gediminas Matiekus teigia: „Džiaugiamės turėdami tokią autografuotų leidinių kolekciją. Už tą kilnų švietėjišką darbą dėkojame kunigui Justui. Autoriaus dedikuota knyga turi dvigubą vertę. Šiandien knygas skaitome virtualiojoje erdvėje, bet liesti popierinę knygą ir dar skaityti autoriaus dedikaciją joje – nepakartojamas jausmas.“

Ne kartą gimnazijos bibliotekoje viešėjęs Rokiškio rajono savivaldybės mero pavaduotojas Egidijus Vilimas susipažino ne tik su kunigo, poeto Justo Jasėno, bet ir su kraštiečių poetės, rašytojos, JAV visuomenės veikėjos Alės Rūtos dovanotais (jai autografuotais leidiniais), taip pat užsienio ambasadų Lietuvoje, „Versmės“, „Saulės deltos“ leidyklų ir kitų rėmėjų dovanotais leidiniais. „Kunigo Justo Jasėno autografuotų leidinių kolekcija – didelė vertybė ne tik gimnazijai, bet ir rajonui, žmonėms, kurie lankosi bibliotekoje. Autografuota knyga turi dvigubą vertę, nes dedikuotas leidinys dar labiau sudomina skaitytoją,“ – sako rajono vicemeras.

Nemažą kunigo Justo dovanotos kolekcijos dalį sudaro leidiniai be dedikacijų. Juos gimnazistai naudoja ugdymo procese. Tai lietuvių autorių knygos. Kolekcijoje gausu ir mokslinės literatūros. Tai Gianni Guadalupi ir Gabriele Reina „Pasaulio pilys“, Rafael „Rysunki“, nuotraukų ir tekstų rinktinė „Vilnius: miesto portretas“, „Kupiškėnų enciklopedija“, Dalios Dilytės „Amžinoji Roma“, Ritos Žukauskienės „Raidos psichologija: integruotas požiūris“, Viktor E. Frankl „Sielogyda“, nemažai religinės literatūros ir kitų leidinių.

Tokios trys istorijos apie kunigo, poeto Justo Jasėno dovanotus leidinius. Išsčiau svarbiausias mintis. Šią kolekciją galima analizuoti dar ir dar kartą... Tai neišsemiami lobiai, išmintimi trykštantys dokumentai ir kiekvieną kartą nauji atradimai.

Lietuvos knygotyrininkas, bibliofilas, edukologas, profesorius Domas Kaunas, tiriantis senąsias knygas, rašantis apie knygius, teigia: „Iš užuominų, iš smulkiausių žinučių ryškėja spaudos darbininkų likimai, jų darbo rezultatai ir vertė. Atrodo, tarsi regėtos knygos prašo žodžio. Jos pasirengusios dosniai atskleisti rašto simboliais užkoduotą praeitį, liaudies išmintį ir gimtosios kalbos grožį.“

Nesustabdomu greičiu sukasi laiko karuselė. Gimnazijoje keičiasi jaunų žmonių kartos, o autografuoti leidiniai nepraranda savo vertės.

Kunigui, poetui Justui Jasėnui dėkojame už prasmingus pėdsakus Rokiškio krašto kultūroje, už lietuviško žodžio sklaidą ir neblėstantį dalijimąsi literatūros lobių išmintimi.

Ar Etnografinių regionų metai padės išsaugoti tradicinę liaudies kultūrą?

GIEDRĖ SPUNDZEVIČIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

Rokiškio krašto muziejus (įkurtas 1933 m.), savo veiklą pradėjęs kaupdamas lietuvių liaudies meno kūrinius, fonduose turi išties vertingų rinkinių: geležinių kryžių viršūnių, senųjų sakralinių medinių skulptūrų, keramikos dirbinių, audinių, tapybos darbų. Minėtas liaudies meno lobynas buvo ir yra kaupiamas nuo tarpukario iki šių

dienų. Mūsų muziejuje saugoma per 4 tūkstančius liaudies meno ir daugiau kaip 4 tūkstančiai etnografijos eksponatų. Nors skaičiai ne visada iškalbingi, tačiau šįsyk jie leidžia gilintis į tradicinio liaudies meno situaciją šiandien, jo tęstinumą ir pokyčius. Kasmet muziejaus fondus papildė 1–2 tūkstančiai eksponatų, iš kurių tik nedidelė

dalį priklauso tradiciniam liaudies menui ir etnografijai, nes baigia išmirti senoji liaudies meno kūrėjų karta, pakirstos tradicinės kultūros šaknys, visiškai pasikeitęs gyvenimo būdas ir iš dalies vertybės. Šį teiginį patvirtinta žymaus dailės istoriko, profesionaliosios muziejininkystės pradininko Pauliaus Galaunės (1890–1988) prieš kelias dešimtis

Keramikas Igoris Kovalevskis renginio „Muziejų naktys 2010“ metu prie Rokiškio krašto muziejaus. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus fondų

metų išsakytos mintys: „Palaidoje senąją žmonių kartą, palaidosime ir amžiais išnešiotą gyvąją lietuvių dvasios kūrybą.“

Rokiškio krašto muziejaus darbuotojai, įvertinę neišvengiamus tradicinės kaimo kultūros pokyčius ir melioracijos padarinius XX a. 6–7 dešimtmetį, melioruojamuose kaimuose ir griunamose sodybose rinko Rytų Aukštaitijos regiono liaudies meno vertybes, etnografinę medžiagą. Muziejinėmis vertybėmis tapo bevardžių kaimo kalvių nukaldintos geležinių kryžių viršūnės ir dievadirbių kurtos medinės šventųjų skulptūrėlės. Šiltuoju metų laiku su etnografijos eksponatais muziejaus lankytojai gali susipažinti klėtyse, kalvėje ir dūminėje pirkioje. Tačiau didžioji liaudies meno (audiniai, keramika, drožiniai, tapyba) ir etnografijos eksponatų dalis yra saugyklose.

LR Seimui 2015 metus paskelbus Etnografinių regionų metais, muziejus daug dėmesio skiria liaudies meno ir etnografijos sklaidai. Bendradarbiaujama su rajono tautodailininkais, rengiamos jų kūrybos parodos, kūrėjai kviečiami dalyvauti muziejaus šventėse, konsultuojami tradicinę lietuvių liaudies skulptūrą kuriantys medžio drožėjai (Juozas Čepulis ir kt.). Vidmantas Zakarka, sertifikuotas senųjų kryždirbystės tradicijų ir šaukščiaus amato puoselėtojas, be kūrybinio darbo, rengia drožybos edukacines programas. Projekto lėšomis planuojamas išleisti verpimo ir audimo įrankių, saugomų muziejuje, katalogas, kuriame bus įamžintos ne tik 54 meniškais raizginiais papuoštos verpstės, bet ir kiti minėtiems darbams skirti įrankiai. Muziejaus parke esančiuose valstiečio buties pastatuose (klėtyse, kalvėje, dūminėje pirkioje) gausu liaudies meno ir etnografijos eksponatų, atveriančių mūsų krašto žmonių kūrybingumą (audinių

raštai ir spalvos, kraičio skrynių tapybiškumas), buties rakandų, darbo įrankių funkcionalumą ir estetiškumą. Visa tai atspindi XIX a. pab. – XX a. vid. gyvenimą ir grąžina į nuo mūsų nutolusią kasdienybę. Dauguma šių eksponatų (buties rakandai, darbo įrankiai, indai) jau atgyvenę savo laiką, tačiau saugantys praktiškumo paslaptį. Tautodailininkai, savo kūryboje tęsiantys liaudies meno tradicijas, dažnai bendrauja su kaimo turizmo sodybų savininkais, pageidaujantys autentiškos aplinkos. O ją suteikia margintos kraičių skrynios, namuose austos vilnonės languotos skaros, molio puodynės, įvairiausi mediniai darbo įrankiai.

Visa tai, kas sava, gražu, lietuviška, gali sukurti ir šiandieniniai liaudies meistrai, tautodailininkai. Labai norėtusi, kad ir sodybų savininkai, ir tautodailininkai prasmingai bendradarbiautų. Turinčius gražių sumanymų, tęsiančius liaudies meno tradicijas ir besidominčius etnografija konsultuoti ir suteikti reikiamos informacijos gali ir muziejus.

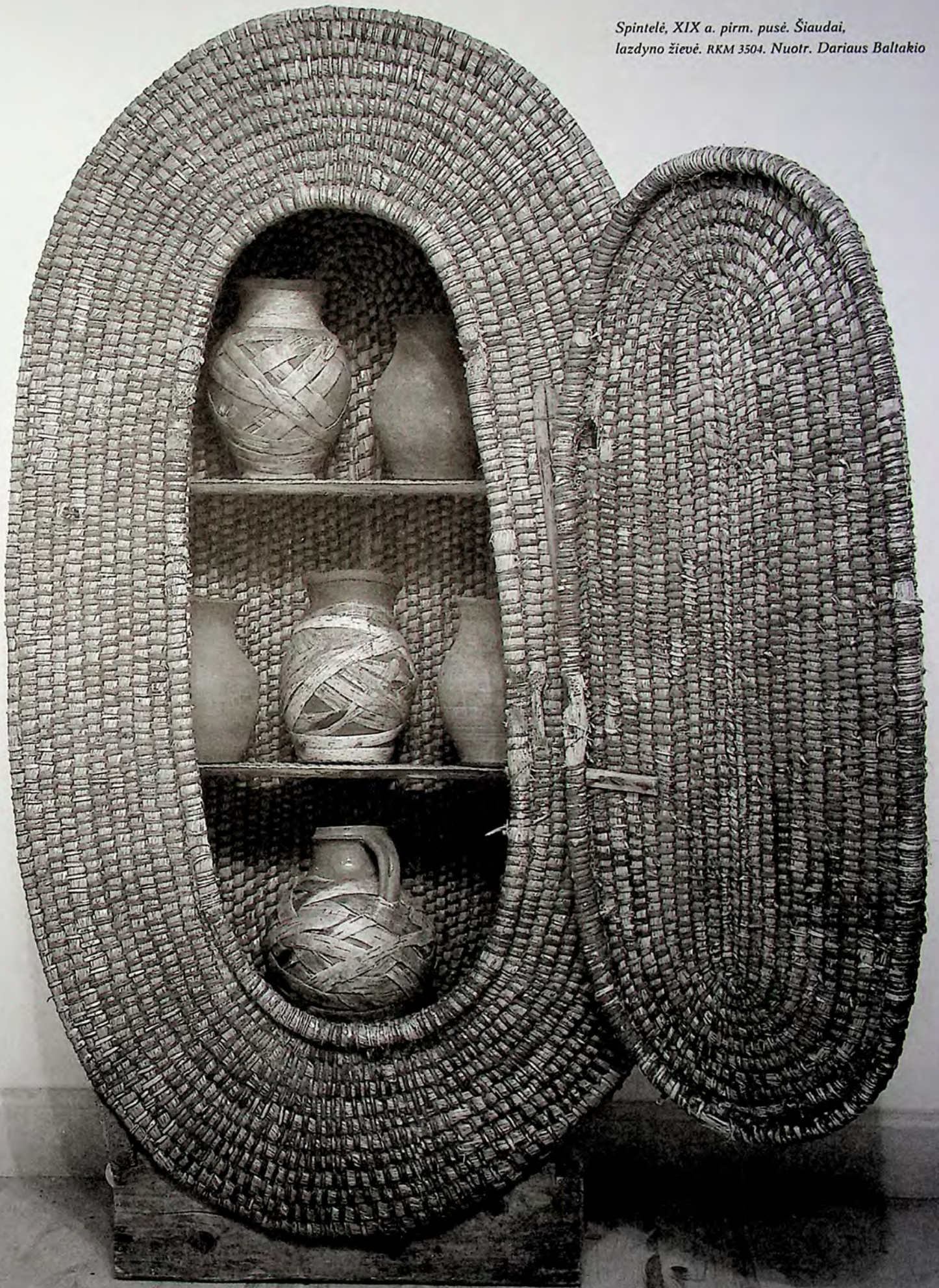
Liaudies meno tradicijų tęstinumo svarbą supratęs M. K. Čiurlionis teigė: „Liaudies menas turi būti mūsų meno pamatas, iš jo turi iškilti savotiškas lietuviškas stilius.“ Ši mintis, manau, aktuali ir šiandienos menininkams bei tautodailininkams. Rokiškio rajone per 50 Lietuvos tautodailininkų sąjungos narių, iš kurių tik apie 20 tęsia liaudies meno tradicijas. Šiandieninių tradicinių kūrėjų vaidmenį apibūdino menotyrininkė Zita Žemaitytė (1923–2009), daug dėmesio skyrusi ir unikaliajam dievadirbiui Lionginui Šepkai: „Šiandien kuriantieji liaudies meistrai gyva gija jungia dabarties liaudies kūrybą su šimtmečiais puoselėta tradicija, iš kurios talentingiausiai perėmė nacionalinius meninės kalbos bruožus – lakonišką formą, vidinę ekspresiją, improvizacijos momentą kūrybos

procesuose... Nauja epocha, socialinės sąlygos, kultūra, nauja visuomenė suformavo ir kitą liaudies menininko tipą.“

Anų laikų meistrai (kalviai, dievadirbiai), amatininkai (audėjai, puodžiai) kūrė bendruomenės, kaimo, šeimos poreikiams, o dabartiniams kūrėjams jų amatas dažniausiai tampa pragyvenimo šaltiniu įgyvendinant užsakovų pageidavimus, parduodant dirbinius įvairiose mugėse, tradicinėse šventėse. Tai galima laikyti komercine liaudies meno sklaida, jo populiarinimu Lietuvoje ir užsienyje. Liaudies meno vartotojus, t. y. pirkėjus, galima suskirstyti į tris grupes. Pirmajai priklausytų užsieniečiai, vertinantys liaudies dirbinių natūralumą, estetiką ir beveik nesiderantys dėl kainos. Antrajai grupei skirtini pasiturintys verslininkai, besidomintys liaudies menu, o trečiajai – mūsų inteligentija, tiesa, nelabai piniginga. Šiandien liaudies meno dirbiniai tapo gana brangia preke.

Pakitęs liaudies meno vartojimo poreikis diktuoja ir tam tikrą pasiūlą. Kokia gi liaudies meno pasiūlos ir vartojimo situacija Rokiškio rajone? Du nagingi kalviai, derindami tradiciją ir naujoves, gana sėkmingai įsitvirtino dabartinėje rinkoje. Tačiau kardinalūs mūsų buties pokyčiai labai sumenkino audimo poreikį. Retai kur bepaamatys namuose austas užuolaidas, lovatieses, takelius, nebederančius prie dabartinių baldų dizaino. Šiandien rajone turime 3 audžiančius meistrus: G. Šimėnienę, Z. Butėnienę ir V. Pukėną, dalyvaujančius parodose su tradiciniais audiniais (lovatiesėmis, staltiesėmis, rankšluosčiais, kaklajuostėmis). Vis dėlto šio amato perspektyva nedžiugina: audėjų amžiaus vidurkis – 66-eri metai, o pamainos nėra. Senoji audėjų karta iškeliavo į amžinybę, kita dalis nebeaudžia dėl sveikatos,

*Spintelė, XIX a. pirm. pusė. Šiaudai,
lazdyno žievė. RKM 3504. Nuotr. Darius Baltakio*

nors savo spintose saugo išties gražių ne tik drobinių, bet ir vilnonių tautiniam kostiumui skirtų audinių. G. Šimėnienė, sertifikuota senojo audimo amato puoselėtoja, perėmusi tradiciją iš mamos, teigia, kad audimas – bene sunkiausias moters darbas, „įkalinantis“ ją kambaryje. G. Šimėnienė penkeriomis staklėmis audžia staltieses, rankšluosčius ir servetėles. Jos audinių pageidauja kaimo turizmo sodybų šeimnininkai, tačiau pagrindiniai užsakymai iškeliauja į Norvegiją, kur gyvena audėjos

Bablės biriems produktams, kiaušiniams, XIX a. Šiaudai, lazdyno žievė.
RKM 39402, 3303 ir 3302. Nuotr. Dariaus Baltakio

Verpstė,
XIX a. pirm. pusė.
RKM 504.
Nuotr. Giedriaus
Kojelio

vaikai. Norvegai labai vertina lino audinius, ypač keturnyčius drobinius rankšluosčius. Be to, G. Šimėnienė norvegams audžia 3 m ilgio ir 1,5 m pločio staltieses jų masyviems stalams. Džiugu, kad natūralių medžiagų rankų darbo meniški audiniai yra paklausūs šioje šalyje. Šis bendradarbiavimas turi abipusę naudą: populiarina tradicinius lietuviškus audinius ir leidžia audėjai „prisidurti“ prie lietuviškos pensijos. Taigi, aktyvumas, gebėjimas prisitaikyti prie dabartinių sąlygų, kūrybiškas tradicinio amato puoselėjimas leidžia liaudies meno kūrėjams įgyvendinti savo sumanymus.

Salų miestelyje įsikūręs keramikas Igoris Kovalevskis – sertifikuotas puodininkystės puoselėtojas. Jo žiesti keramikos dirbiniai – įvairiausi funkcionalūs ir meniškai ornamentuoti indai, vazonai, dekoratyvūs šviestuvai – tradicijos ir naujoviškumo dermė. Molis, sušildytas meistro rankų, patraukli dirbinio forma, subtilūs tradiciniai puošybos elementai ir sudaro I. Kovalevskio keramikos dirbinių vertę. Jau daugiau kaip porą dešimtmečių dirbantis keramikas ne tik įvairina asortimentą, ieško naujų sprendimų,

bet ir aktyviai dalyvauja mugėse, miestų šventėse, tautodailininkų parodose.

Pynimo iš vytelių tradiciją tęsia taip pat Salose gyvenanti tautodailininkė Augenija Ruželienė. Veikli ir energinga kūrėja savo darbais puošia miestelio aplinką, dalyvauja parodose, mugėse, įvairiose šventėse, mielai dalijasi savo kūrybos patirtimi, ieško naujovių.

Įvairiais renginiais – konferencijomis, respublikiniais seminarais, tradicinėmis šventėmis, liaudies meno parodomis – pažymimi Etnografinių regionų metai. Respublikos kultūros ministerija ir Lietuvos liaudies kultūros centras tam skiria nemažai dėmesio. Rokiškyje surengtame respublikiniame etninės kultūros darbuotojų seminare dalyvavusi Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vadovė Irena Seliukaitė kalbėjo apie iš senovės paveldėtus etninės kultūros klodus, be kurių šiuolaikinis klotas, deja, būtų seklys. Dabartinių laikų techninės galimybės nepralenkė mūsų protėvių, viską pasiekusių galva ir rankomis, kūrybinės išminties. Tai liudija ir mūsų muziejuose saugomi liaudies meno, etnografijos eksponatai.

Rimvydas Pupelis. Iš ciklo „Pabudimas“, 2013-2014 m., popierius, darbas, 100 x 70 cm.

63